

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ «ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ»
ΕΤΟΣ 41ο • ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 162-163 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ 2018 • ISSN 1106-2118

Ο ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΒΛΑΧΩΝ ΣΤΟ ΧΩΡΟΠΑΝΙ
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ
ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Ι.Φ.Δ. ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

κάθε μέρα **ΣΤΗΝ ΟΘΟΝΗ* ΣΑΣ!**

όλα τα νέα και οι δραστηριότητες του συλλόγου
καθημερινά στις οθόνες σας με ένα κλικ!

παλαιά τεύχη του περιοδικού «Νιάουστα»
σε ψηφιακή μορφή για το αρχείο σας

* ιστοσελίδα διαθέσιμη σε όλους τους Η/Υ, tablet pc & smartphones
email: niaousta@gmail.com

«ΝΙΑΟΥΣΤΑ»

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
«ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ»

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 2018
Ετος 41ο - Τεύχος 162-163

ΙΔΡΥΤΕΣ

Σύλλογος Αποφοίτων Νάουσας
(†) Οδυσσεύς Ντινόπουλος

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

Πολιτιστική Εταιρεία Νάουσας
«Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος»

ΕΚΔΟΤΗΣ

Αλέξανδρος Οικονόμου, Πρόεδρος Δ.Σ.

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αλέξανδρος Οικονόμου
Ευγενία Ζάλιου
Πέτρος Στοϊδης
Δημήτρης Πάζος
Γιώργος Μάλλιος
Δήμητρα Τζάκη-Μπεσλικά
Θεόδωρος Ζιώτας

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ART DIRECTOR

Δημήτρης Πάζος

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

Καρανάτσιου 2, 59200 Νάουσα,
τηλ. 2332 400074, 6974 099140

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Πάννης Καρασιώλης (τηλ.: 23310 60331)

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

ΗΛΚΟΣ Φ. - ΡΑΛΛΗΣ Κ. & ΣΙΑ Ο.Ε.
3ο χλμ. Νάουσας - Σ.Σ. Νάουσας
Τηλ. & Fax: 23320 41319

Η συντακτική επιτροπή του περιοδικού δεν φέρει
καμία ευθύνη για τα ενυπόγραφα κείμενα που
δημοσιεύονται. Την ευθύνη φέρει ο υπογράφων
το κείμενο.

ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ, ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ, ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ (& ΜΕΣΩ E-BANKING)

Αλέξανδρος Οικονόμου
Καρανάτσιου 2, Νάουσα, ΤΚ 592 00
τηλ.: 2332 400074, 6974 099140
e-mail: alexecon52@gmail.com

ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΡ. ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥ (IBAN):

GR38 0140 5160 5160 0200 2004 248

ALPHA BANK

Τιμή τεύχους: €5,00
Συνδρομή εσωτερικού: €20,00
Συνδρομή εξωτερικού €40,00-\$50,00 ΗΠΑ

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΝΤΥΠΟΥ

104360 - ISSN 1106-2118

Περιοδικά και βιβλία αποστέλλονται ταχυδρομικά
με αντικαταβολή. Είναι διαθέσιμα όλα τα παλιά
τεύχη του περιοδικού για να συμπληρώσετε εν-
δεχομένως τις ελλείψεις σας.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

«Ο συνοικισμός και οι κάτοικοί του». Σύν-
θεση εικόνas-εικονογράφηση: Δημήτρης
Πάζος

Τεύχος Νο 162-163 Περιεχόμενα

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 2018

04 Editorial

06 Κωνσταντίνου Γκλαβένου

Η παρουσία των Βλάχων στο Χωροπάνι

14 Θεόδωρου Μαγγανάρη

Η ελληνική νοηματική γλώσσα

22* Λευκής Σαμαρά

Ο Συνοικισμός

48 Ευφροσύνης Ρούπα, Ευάγγελου Χεκίμογλου

«Οικονόμου, Ελληνική Εταιρεία Καφέδων Α.Ε.»

50 Δήμητρας Τζάκη-Μπεσλικά

Βιβλιοπαρουσίαση: «Οχι δεν είμαι εχθρός του λαού»

56 Θεόδωρου Ζιώτα

Η επιστολή των Ναουσαίων για τον Μάρκο Μαρκοβίτη

58 Θωμά Σωτηρόπουλου

Το έργο του Ι.Φ.Δ. στην περιοχή της Νάουσας με έμφαση το ροδάκινο

62 Δ. Στυλιανίδη, Θ. Σωτηρόπουλου, Π. Ψωμά

Το μαγνήσιο και το ασβέστιο στο πόσιμο νερό της Νάουσας

Η ΣΤΑΧΤΗ ΠΟΥ ΤΑΞΙΔΕΥΕ Κ.Χ. Μύρης

«Τον Αύγουστο με το μελτέμι,
Ταξιδεύουν οι εφιάλτες ταχύπτεροι.
Ο καπνός και η στάχτη
Ποτίζουν τους τοίχους,
Καθίζουν πάνω στα έπιπλα,
Θολώναν τους καθρέφτες,
Κρέμονταν στα δοκάρια
Και κατοικούσαν στις χαραμάδες.
Ο καπνός και η στάχτη
Τρυπώναν στο κατώι,
Κατασταλάζαν στα γεννήματα
Πήρε μια γεύση στυφή το κρασί,
Τ' αλεύρι πίκριζε
Και το ψωμί στο στόμα λάσπωνε.
Πού και πού, η γλώσσα μας
Ανίχνευε τη στάχτη
Κι ανάμεσα στα δόντια
Ξεφύτρωναν μικρά κάρβουνα. [...]
Η πόλη που κάηκε
Ξαναγεννήθηκε στην άλλη όχθη...
Ένα με το κορμί μας,
κυλάει μες στο αίμα μας.
Κι όταν ονειρευόμαστε,
περιδιαβάζουμε στα περιβόλια της
και σεργιανάμε στις πλατείες.
Κάθε φορά που πιάνουμε τραγούδι,
είναι τα λόγια μας σταχτιά
κι η μουσική παράπονο,
σαν πυρκαγιά,
που κουβαλάει το μελτέμι.
Η πόλη της Ανατολής
μας κατοικεί

κι εξήντα τώρα χρόνια
μας δικάζει».

Λίγοι από μας ζούνε αυτήν την
πόλη βαθειά ως το μεδούλι της.
Λίγοι από εμάς διαβαίνουν τους
δρόμους και τα σοκάκια της, τις
ούλτσες, όπως λέει η Λευκή, ανα-
πνέοντας με την καρδιά τους τις
ανάσες των ανθρώπων της. Λίγοι,
πολύ λίγοι, από εμάς αναθυμού-

**...μετρημένοι στα δάχτυλα
του ενός χεριού είναι αλή-
θεια προσπαθούν να μας
κάνουν κοινωνούς της αγά-
πης για τον τόπο μας...**

νται και μετράνε και στήνουν αυτή
στο σφυγμό της ψυχής της, έτσι
όπως βγαίνει από τα κατάστιχα της
ιστορίας και προπαντός από τους
παλλόμενους τοίχους των σπιτιών
της. Λίγοι, πολύ λίγοι, από εμάς
μνημονεύουν πέτρα την πέτρα,
όνομα το όνομα την ιστορία των
ανθρώπων της.

Μετρημένοι στα δάχτυλα του ενός
χεριού είναι αλήθεια προσπαθούν
να μας κάνουν κοινωνούς της αγά-
πης για τον τόπο μας. Ανάμεσά σ'

αυτούς τους τοπικούς μας ιστορι-
κούς θα μπορούσαμε να μετρή-
σουμε και την Λευκή Σαμαρά, αν
δεν ήταν ένα σύνολο από μόνη
της. Το άλλο χέρι της τοπικής μας
ιστορίας. Διότι η Λευκή Σαμαρά
έχει το προνομιακό χάρισμα να
χωρά μέσα της και να αβγαταίνει
τις αναμνήσεις όλων και μάλιστα
να το κάνει με τέτοιο τρόπο, που
τόσο η επίπονη έρευνα, όσο και
το πυκνό, ασήκωτο πολλές φορές,
εκχύλισμα της μνήμης να μοιά-
ζουν με ανάλαφρο απόσταγμα
τρυφερής αναπόλησης.

Η Λευκή Σαμαρά δωρίζει στους
αναγνώστες της «Νιάουστας»
αυτή τη φορά κάτι εξαιρετικά με-
γάλο και μοναδικό. Ένα οδοιπο-
ρικό, στην κυριολεξία, στον λα-
βύρινθο μιας πλευράς της πόλης
μας, οδοιπορικό που αναβιώνει
την ιστορία της πόλης από το 1922
και μετά και μέχρι τη δεκαετία του
1960, παρακινώντας τον αναγνώ-
στη να συνειδητοποιήσει πού πατά
και πού βρίσκεται, να αναθυμη-
θεί και να συνειδητοποιήσει ότι ο
δρόμος που περνά κάθε μέρα δεν
είναι ένας δρόμος που χαραχτηκε
τυχαία και ότι μπορεί να είναι ο
δρόμος που πιθανόν να όρισε την
ίδια του την ύπαρξη.

Σ' αυτό το οδοιπορικό η Λευκή Σαμαρά χαρτογραφεί σπίτι το σπίτι, δρόμο το δρόμο, σοκάκι το σοκάκι, οικογένεια την οικογένεια, όνομα το όνομα, αυτόν τον ιστορικό, ακήρυχτο δυστυχώς, αλλά όμως ιστορικό τόπο της πόλης μας που όλοι γνωρίζουμε ως «ο Συνοικισμός».

Μας καλεί να περπατήσουμε μαζί της σε όλες τις διακλαδώσεις, τις αρτηρίες, τις φλέβες και ως τις λεπτότατες απολήξεις του, εκεί που πάλλονταν το αίμα της προσφυγιάς, από το Εργατικό Κέντρο μέχρι πάνω στα εγκαταλελειμμένα πια εργοστάσια και ως πέρα εκεί που τελειώνει η Σμύρνης κι αρχίζει ο Μουσταφάς, όπου ακόμα και σήμερα μπορούμε να δούμε τα ελάχιστα προσφυγικά που έχουν απομείνει να στέκονται ως τα έρημα κι εμμονικά του πειστήρια.

Μας καλεί στον «Συνοικισμό» με τον ασύγκριτο τρόπο που υπογορεύει η αγάπη για την ιστορία και τα πάθη των ανθρώπων, όχι γενικά και αόριστα, αλλά ειδικά με τον καθένα και για τον καθένα ξεχωριστά, έτσι όπως αυτός βίωσε την προσωπική του μαρτυρία μέσα στο ιστορικό πλαίσιο του κατατρεγμού και της προσφυγιάς

και έτσι όπως επαναπροσδιόρισε τη ζωή του στην νέα του πατρίδα.

Στο παρόν τεύχος επίσης:

Ο Κων/νος Γκλαβένος με το άρθρο του «Η παρουσία των Βλάχων στο Χωροπάνι» μας δίνει μια άγνωστη, εν πολλοίς, πτυχή της ιστορίας του Στενημάχου, ιστορία που είναι συ-

**...σε όλες τις διακλαδώσεις,
τις αρτηρίες, τις φλέβες και
τις λεπτότατες απολήξεις
του, εκεί που πάλλονταν το
αίμα της προσφυγιάς...**

νυφασμένη γενικότερα με το πρόβλημα της Μακεδονίας στις αρχές του 20ου αιώνα.

Ο συμπολίτης μας γιατρός, καθηγητής του Α.Π.Θ, Θεόδωρος Μαγανάρης, Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρίας Κωφών, μας εισάγει με ένα πολύ ενδιαφέρον άρθρο για την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα στον κόσμο των ανθρώπων που δεν ακούν, αλλά που με τη βοήθειά της μπορούν να πετύχουν την κοινωνική ενσωμάτωση χωρίς μει-

ονεκτήματα.

Η Ευφροσύνη Ρούπα και Ευάγγελος Χεκίμογλου, ολοκληρώνουν την παρουσίαση και ιστορική καταγραφή των Ναουσαίων επιχειρηματιών στη Θεσσαλονίκη με την οικογένεια «Οικονόμου, Ελληνική Εταιρεία καφέδων Α.Ε.».

Η Δήμητρα Τζάκη προβάλλει το βιβλίο του Μάριου Μαρκοβίτη «Οχι δεν είμαι εχθρός του λαού», βιβλίο που αναφέρεται στην πολύπαθη και σύντομη ζωή του Μάρκου Μαρκοβίτη και που παρουσίασε η Πολιτιστική Εταιρεία μας στο κοινό της Νάουσας στις 3 Μαΐου 2018. Συνακόλουθα ο Θεόδωρος Ζιώτας ερευνά και παραθέτει από τις εφημερίδες του 1930 την αλληλεγγύη των Ναουσαίων προς το πρόσωπο του στρατιώτη τότε Μάρκου που είχε καταδικαστεί σε θάνατο.

Τέλος, ο Θωμάς Σωτηρόπουλος, μέρες που είναι για την αγροτική Νάουσα, αναφέρεται στη συμβολή του Ινστιτούτου Φυλλοβόλων Δέντρων στην περιοχή, με έμφαση το ροδάκινο.

Καλό καλοκαίρι και καλή σας ανάγνωση.

Δημοτικό Σχολείο Χωροπανίου. Βλάχοι και Στενημαχίτες μαθητές της ΣΤ' Τάξης το 1928. Δάσκαλος ο μακεδονομάχος Κων/νος Ρέππος από τη Βέροια.

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΒΛΑΧΩΝ ΣΤΟ ΧΩΡΟΠΑΝΙ

ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΣΤΕΝΗΜΑΧΟΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

Σύντομη ιστορική αναδρομή: Η παλαιότερη μνεία του χωριού ανάγεται στο έτος 1526. Η κ. Ελένη Γκαρά, διδάκτωρ του πανεπιστημίου της Βιέννης, στην εξαίρετη μελέτη της που αφορά τα χωριά του καζά Βέροιας (Καρα-Φέρια) συνέταξε κατάλογο των χωριών με τίτλο: «Dorfer im Kaza Kara Ferye, 1500-1650» σελ.25-29¹. Σ' αυτόν τον κατάλογο αναφέρεται το Χωροπάνι με την προαναφερόμενη χρονολογία.

Γράφει ο
Κων/νος Γκλαβένος

Το Χωροπάνι αναφέρεται, επίσης, σε δύο παλιά έγγραφα κωδίκων (σιτζίλ) του Τουρκικού Ιεροδικείου Βέροιας, τόμων εραβίκ, έτους 1049.

Η μετάφραση των κωδίκων αυτών έγινε από τον μεταφραστή και Διευθυντή του Τοπικού Ιστορικού Αρχείου κ. Χαράλαμπο Αραπίδη. Παραθέτω μόνο το πρώτο έγγραφο.

Έγγραφο 42ον
Τη Ρεμπιούλ Εββέλ, 1049
(χριστιανικό έτος 1639 μ.Χ.)

«Περί οριστικής πωλήσεως μιας ακινήτου μονωρόφου οικίας, μετά κελαρίου, αλωνίου, περιβολίου εκτ. 4 περίπου στρεμμάτων και 15 τεμαχίων αγρών, περίπου 120 στρεμμάτων, αντί 8.000 άσπρων εν συνόλω, παρά του Χρήστου Παναγιώτου, κατοίκου Χωροπανίου Βεροίας, εις τον Μουφτήν του Καζά Βεροίας Σειχή Μεχμέτ εφένδη, παρ' ου έλαβε εξ ολοκλήρου το ανωτέρω ποσόν των 8.000 άσπρων.»

Από τα προμνημονευθέντα έγγραφα 42ο και 216ο του Τουρκικού Ιεροδικείου φαίνεται καθαρά ότι στα μέσα του 17ου αι. στο Χωροπάνι υπήρχε το καθεστώς της μικρής ιδιοκτησίας, ο κατακερματισμός της γης σε μικρά αγροτεμάχια και όχι τα τσιφλίκια.

Η μετατροπή των μακεδονικών χωριών σε τσιφλίκια αρχίζει προς το τέλος του 17ου αιώνα, συνεχίζεται με ολοένα αυξανόμενο ρυθμό κατά τον 18ο αιώνα, και κορυφώνεται κατά τις αρχές του 19ου αι. Μέσα σ' αυτές τις υφιστάμενες διαρθρωτικές αλλαγές του τιμαριωτικού (φεουδαρχικού) συστήματος των Τούρκων, που είχε καθαρά συγκεντρωτική δομή, εντάσσεται και το τσιφλίκι Χωροπανίου.

Όπως προκύπτει από έγγραφα του Τουρκικού Ιεροδικείου Βεροίας είναι σίγουρο πλέον ότι το Χωροπάνι στα προεπαναστατικά χρόνια ήταν τσιφλίκι τούρκικο. Από το 1804 μέχρι το 1820 έγινε τσιφλίκι του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, ο οποίος με ληστρικό και δόλιο τρόπο άρπαξε περιουσίες Χριστιανών και Μουσουλμάνων και πολλά τσιφλίκια της περιοχής μας. Από τον καζά της Νάουσας έπαιρνε επιχορήγηση (ουλουφέ) 4.000 γρόσια το χρόνο.

Το τσιφλίκι Χατζηδημητρίου
Πιθανόν το 1830 το τσιφλίκι Χωρο-

πανίου περιήλθε στην κατοχή και ιδιοκτησία των Ναουσαίων αδελφών Αυξέντη και Αντώνη Χατζηδημητρίου. Οι ίδιοι είχαν στην κατοχή τους τα τσιφλίκια Γιαννάκοβου (Γιαννακοχωρίου) και Τσαρμωρίνοβου (Μαρίνας)², καθώς και μεγάλες εκτάσεις του δάσους Βερμίου.

Οι λιγοστές οικογένειες των κολίγων δουλοπάροικων (ονομάζονται κολίγοι κατ' ευφημισμόν, στην πραγματικότητα ήταν εκμισθωτές κτημάτων, με ειδική συμφωνία που συνήπταν με τον γαιοκτήτη) έμεναν μόνιμα εγκατεστημένες στο τσιφλίκι. Καλλιεργούσαν σιτάρι, καλαμπόκι, κριθάρι, βρώμη, σουσάμι, και σε μεγάλη έκταση το ρύζι. Η παρουσία του άφθονου νερού στις πλαγιές του Βερμίου ευνόησε την ορυζοκαλλιέργεια, γι' αυτό και οι Τούρκοι παραχώρησαν ειδικά προνόμια στους κατόχους των τσιφλικιών, αναγνωρίζοντας έτσι τη σπουδαιότητα της καλλιέργειας. Την ίδια προνομιακή φορολογική μεταχείριση είχαν και οι εργάτες αλυκών στο Κίτρος της Πιερίας.

Η σπουδαιότητα, όμως, της καλλιέργειας του ρυζιού αντανakλούσε μόνο στο πρόσωπο του γαιοκτήτη. Πληροφορίες γερόντων Ναουσαίων αναφέρουν ότι ο Αυξέντης Χατζηδημητρίου, σαν ευνοούμενος της Υψηλής Πύλης, είχε στο στήθος του ένα άστρο, παράσημο πιθανόν του Σουλτάνου και επιθεωρούσε το τσιφλίκι του έφιππος, σύμφωνα με ειδική άδεια του καϊμακάμη της Βεροίας.

...από τουρκικό, το τσιφλίκι Χωροπανίου πιθανόν το 1830 περιήλθε στην κατοχή και ιδιοκτησία των Ναουσαίων αδελφών Αυξέντη και Αντώνη Χατζηδημητρίου....

Ο ίδιος, με το κύρος που διέθετε, αντέδρασε σθεναρώς και υποχρέωσε την ανάδοχο εταιρεία κατασκευής της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσ/νίκης-Έδεσσας, κατά το έτος 1892, να αλλάξει τα σχέδια και να προβεί σε νέα χάραξη, έξω από τα όρια του τσιφλικιού του, και μακριά από τις υπώρειες του Βερμίου. Ενώ ο αρχικός σχεδιασμός προέβλεπε να διέρχεται η γραμμή εγγύς της Νάουσας. Έτσι εξηγείται σήμερα και η σχετικά απόμακρη θέση του Σιδηροδρομικού Σταθμού Νάουσας από την πόλη.

Η εγκατάσταση των Βλάχων στο Χωροπάνι (1911-1928-1938)

Το 1911, λίγο πριν από την απελευθέρωση της Μακεδονίας, το τσιφλίκι Χωροπανίου αγοράστηκε από 60, περίπου, οικογένειες Βλάχων (Αρβανιτόβλαχοι) για 6.000 χρυσές οθωμανικές λίρες³. Οι διαπραγματεύσεις έγιναν ανάμεσα στον Θεοδόση Χατζηδημητρίου και στην αντιπροσωπευτική ομάδα των Βλάχων, που αποτελούνταν από τους Σωτήρη Σέρμπο, Χρήστο Τζιάτζιο και Κων/νο Νεβάτση. Η καταγωγή και η προέλευση των Βλάχων αυτών ήταν από το χωριό Φράσιари (Frasher) της Βορείου Ηπείρου (περιοχή Νταγκλινότια Αλβανία). Δηλωτικό της καταγωγής τους είναι και το τοπωνυμικής προέλευσης επώνυμο οικογένειας «Φρασαριώτης», που διασώζεται μέχρι σήμερα στο χωριό.

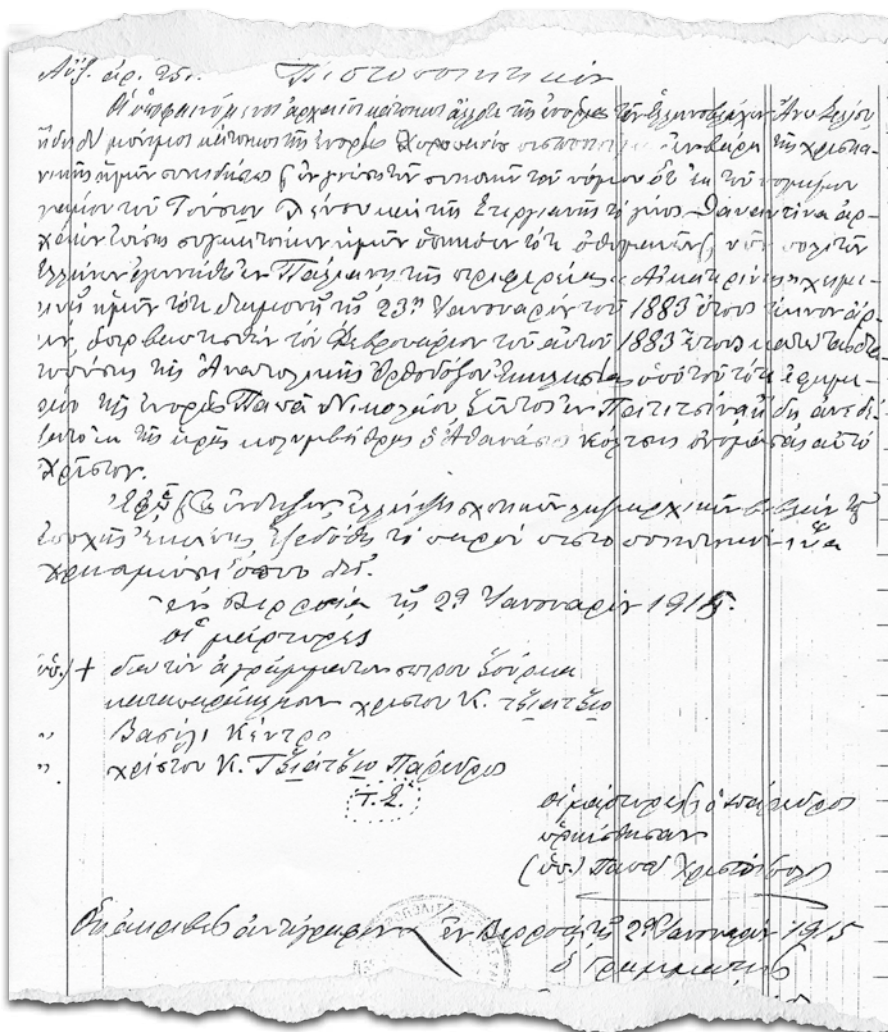
Προφορική μαρτυρία του κ. Μιχάλη Γιάννου⁴ αναφέρει τα εξής: «Το καλοκαίρι του 1911, 60 περίπου οικογένειες Αρβανιτόβλαχων από το Άνω Σέλι και ορισμένες συγγενικές τους από την Ντόλιανη (Κουμαριά) και το Ντριζίλοβο (Μεταμόρφωση) αγόρασαν το τσιφλίκι Χατζηδημητρίου για 6.000 χρυσές τουρκικές λίρες και εγκαταστάθηκαν μόνιμα στο Χωροπάνι».

Η αγοραπωλησία του τσιφλικιού είναι καταγεγραμμένη στο Συνοπτικό Φορολογικό (Χουλασά) έτους 1327, (Χριστ. Έτος 1911), σελ.129, το οποίο φυλάγεται στο Οθωμανικό Κτηματολόγιο των Ιστορικών Αρχείων Θεσ/νίκης. (Αλεξ. Παπαναστασίου 21)⁵.

Η πώληση και η αγορά του τσιφλικιού εντάσσονται μέσα στο κλίμα των δι-αρθρωτικών κοινωνικοοικονομικών αλλαγών και μετασχηματισμών, που παρατηρήθηκαν στον ελληνικό χώρο στις αρχές του 20ου αι., και που είχαν σαν συνέπεια τις αλλαγές στη δομή της ελληνικής κοινωνίας. Από το ένα μέρος έχουμε την εγκατάσταση των Βλάχων σε μόνιμο πια εδραίο οικισμό και από νομάδες και πλάνητες κτηνοτρόφοι γίνονται ημινομάδες. Το χαρακτηριστικό στην περίπτωση Χωροπανίου είναι ότι οι Βλάχοι για πρώτη φορά εγκαθίστανται σε πεδινό οικισμό. Το Χωροπάνι εξελίχτηκε γρήγορα σε βιώσιμο βλάχικο οικισμό και παρέμεινε τέτοιος μέχρι το 1925-28. Από το άλλο μέρος ο θεσμός των τσιφλικιών είχε αρχίσει να καταρρέει και να εξασθενεί με τη χαραυγή του 20ου αι. Η αρχή έγινε από τα μεγάλα τσιφλίκια της Θεσσαλίας και επεκτάθηκε βορειότερα, παρά το γεγονός ότι η Μακεδονία ήταν ακόμα υπό Οθωμανική διοίκηση.

Από το Φράσαρι στο Χωροπάνι. Μια διαρκής πορεία.

Στο α' μισό του 19ου αι., με αφετηρία και σημείο εκκίνησης την ευρύτερη περιοχή του Φράσαρι, συμπαγείς ομάδες Αρβανιτόβλαχων, νομάδων κτηνοτρόφων, κινήθηκαν προς τον Βόρα (Καϊμάκτσαλάν) και ίδρυσαν τον πρώτο και σημαντικότερο ορεινό καλυβικό οικισμό, τα καλύβια της Τσιακούρας, στο Μορίχοβο, σε υψόμετρο 1400 μέτρων, στις Β.Δ. πλαγιές του Βόρα. Παράλληλα με αυτόν ανα-

Πιστοποιητικό Βαπτίσεως στο Χωροπάνι του 1915.

πτύχθηκε και ο γειτονικός οικισμός Καλύβια της Παπαδιάς⁶. Στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αι. οι δύο αυτοί οικισμοί τελικά ταυτίστηκαν. Κατά πάσα πιθανότητα στα 1837 τέθηκαν τα θεμέλια του οικιστικού πυρήνα του Άνω Βερμίου (=Άνω Σέλι) στο Βόρειο Βέρμιο από μία ομάδα Αρβανιτόβλαχων, που κινήθηκε νοτιότερα και κατάφερε να διεισδύσει στον ορεινό όγκο του Βερμίου. Μετά τη διάσπαση της Τσιακούρας, πιθανότατα στα 1878⁷, ανεξάρτητα φαλκάρια Αρβανιτόβλαχων διασκορπίστηκαν στις πλαγιές του Βόρα, του βορείου Βερμίου, των Πιερίων και έφθασαν μέχρι τις πλαγιές του Ολύμπου, όπου σταδιακά δημι-

ούργησαν αυτοδύναμους ορεινούς καλυβικούς οικισμούς. Ο τρόπος της ζωής τους ήταν καθαρά νομαδικός. Τον χειμώνα αναζητούσαν χειμαδιά στα χαμηλά πεδινά μέρη και το καλοκαίρι ανηφόριζαν για βοσκή στα ψηλά βουνά και στα ορεινά λιβάδια γύρω από τον καλυβικό τους οικισμό. Ο κ. Κουκούδης αναφέρει τέτοια χειμαδιά στο Νομό Ημαθίας, τα Πολλά Νερά (Φετίτσα), το Χωροπάνι, τα Παλατίτσια, το Νεόκαστρο, τα καλύβια της Σφίντσας και τα καλύβια του Τρίχλεβου. Φαίνεται ότι οι Βλάχοι, που εγκαταστάθηκαν τελικά στο χωριό μας, χρησιμοποιούσαν το Χωροπάνι σαν χειμαδιό και ο χώρος τους ήταν οικείος.

Ο Γάλλος δημοσιογράφος Παγιαρές στο Άνω Σέλι το 1904 στη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα.

Το Χωροπάνι μετά την εγκατάσταση των Βλάχων (1911 και εξής)

Το χωριό σαν οικιστικός πυρήνας και η περιβάλλουσα γεωργική και δασική του έκταση, όση ανήκε στο τσιφλίκι που αγοράστηκε, χωρίστηκε σε 100 κλήρους. Αυτά ήταν 100 ίσα μερίδια (κλήροι), ανάμικτα σε αγροκτήματα και δάσος. Οι Βλάχοι έμεναν σε καλύβες, ενώ τα πέτρινα σπίτια ήταν ελάχιστα, από τα οποία δύο διατηρούνται ακόμη σε πολύ καλή κατάσταση. Κύρια ενασχόλησή τους ήταν η κτηνοτροφία. Το καλοκαίρι ανέβαιναν με τα κοπάδια τους για βοσκή στα γειτονικά βουνά, ή ακόμα πιο ψηλά, στο Άνω Σέλι. Δεν

ήταν όλοι μόνιμα εγκατεστημένοι στο χωριό. Απλώς διατηρούσαν εδώ το σπίτι και τον κλήρο τους. Άλλοι ήταν ξυλοκόποι, ποιμένες, αγωγάτες, κυρατζήδες, καρβουνιάρηδες σε μια εκτεταμένη περιοχή μέχρι τα Πιέρια και τον Όλυμπο. Με τα κυρατζίδικα μουλάρια και τα άλογα έκαναν κάθε είδους μεταφορές. Μετέφεραν καυσόξυλα, ξυλοκάρβουνα, το κιριστέν (χρήσιμη ξυλεία), αλλά και τυροκομικά προϊόντα. Από το Θεσ/νίκη έφερναν, κυρίως, οικοδομικά, καταναλωτικά αγαθά ή εμπορικά προϊόντα, μετά από παραγγελία.

Οι κάτοικοι του Χωροπανίου διατηρούσαν στενές σχέσεις και απέπτυσαν επιγαμίες με τους κατοί-

κους όλων των αρβανιτοβλάχικων οικισμών και των εγκαταστάσεων της Κεντρικής Μακεδονίας, από την Ελαφίνα και το Νεόκαστρο μέχρι τα Καλύβια της Παπαδιάς.

Τα χωράφια των νέων ιδιοκτητών συνέχισαν να καλλιεργούν, όπως και πρώτα, οι ίδιοι χωρικοί, αφού οι Βλάχοι δεν ήταν εξοικειωμένοι με καμιά γεωργική ασχολία. Η αγροτική καλλιέργεια πέρασε σε δεύτερη μοίρα. Τότε μεγάλες καλλιεργήσιμες εκτάσεις της περιοχής Χωροπανίου μετατράπηκαν σε βοσκοτόπια.

Ο κ. Παναγιώτης Δεκάζος σε μια έκθεσή του⁸ που αφορά την περιφέρεια Νάουσας κατά το 1913 γράφει τα εξής: *Χωροπάνι (σελ.43): «Αποτελείται κυρίως από βοσκήσιμα χωράφια (γιαζλάς) από τα οποία καλλιεργήσιμα είναι περίπου 1500-2000 στρέμματα, καλλιεργούμενα ετησίως δια σίτου, κριθής, σισάμου (τουρκικό στρ. 40Χ40 = 1600τ.μ.).*

Πριν από την αγορά του καλλιεργούνταν, κυρίως, ρύζι. Αγοράστηκε τελευταία από κάποιους αγωγάτες και βλαχοποιμένες (ρουμανίζοντες) αντί 6.000 λιρών και κατοικείται τώρα (1913) από 100 περίπου οικογένειες βλαχόφωνες και από 30-40 άλλες ελληνικές οικογένειες, που είναι εκμισθωτές των χωραφιών των βλάχων, διότι οι ίδιοι είναι κτηνοτρόφοι και υστερούν σχετικά με τους άλλους στη γεωργία.

Από το 1918 μέχρι το 1920 οι εκμισθωτές των χωραφιών μετανάστευσαν σταδιακά στη Νάουσα, όπου εγκαταστάθηκαν στο ανατολικό τμήμα της πόλης, στην περιοχή πέρα από τα Μπατάνια. Αποτέλεσαν ένα νέο οικιστικό πυρήνα της πόλης, που και σήμερα ονομάζεται «τα Χωροπανίτικα». Την έκταση αυτή και τα οικήματα, όπου εγκαταστάθηκαν οι Χωροπανιτάδες, τα παραχώρησε ο Γρηγόριος Λόγγος, που τους προσέλαβε εργάτες στο εργοστάσιό του. Το

Νάκος Χρήστος
Νάτης Δημήτριος
Νάτης Μιχαήλ
Νάτης Νικόλαος
Ναστακούλης Στέργιος
Νάστας Σωτήριος
Νεβάτσης Γεώργιος
Νεβάτσης Κων/νος
Νεβάτσης Μιχαήλ
Ντίκας Νικόλαος
Ντόγγας Ευάγγελος
Ντόγγας Νικόλαος
Ντόγγας Χρήστος
Πάτσης Δημήτριος
Πάτσης Χρήστος (ιερέας)
Πάτσος Κέντρος

Αριθμ. Μητρώου	Όνομα και Επώνυμο μαθητού	Ηλικία	Τόπος		Όμιλος ή Σχολείο σε ό το μαθητή είναι εγγεγραμμένος	Χρόνος Μαθήτων	Απονομεία	Επάγγελμα πατρός
			Γεννήσεως	Βαμπτισμός όπου και αριθμός συνωνία				
35	Μανιάς Χρ. Ροζάκος	10	Βαρυκιάς Χερσονή	Χερσονήσι	3	6	Εργάζ.	Ανδραμ.
37	Συμμεργ. Γ. Πίρσι	10	Γαμψομαύδα	"	"	6	"	Εργάζ.
38	Γεωργ. Χρ. Τέρος	11	Χερσονή	"	"	8	"	Γαμψομαύδα
39	Ελευθέριος Α. Σιάβου	7	Μεθώνη	"	—	—	"	Ανδραμ.
40	Μαρίν Γ. Σιάνου	7	Χερσονή	"	Χερσονή	3	"	Γαμψομαύδα
41	Γεωργ. Χρ. Μυρσίου	6	"	"	"	5	"	Ανδραμ.
42	Μαρίν Κ. Καραβάνι	10	"	"	—	—	"	Εργάζ.
43	Κρίστος Γ. Αποστολίου	9	"	"	—	—	"	Πομπ.
44	Μαρίν Α. Μάνου	3	"	"	—	—	"	Ανδραμ.
45	Γεωργ. Χρ. Μάνου	6	"	"	—	—	"	"
46	Κων. Γεωργ. Μάνου	6	"	"	—	—	"	"
47	Ανδρέας Γ. Τέρος	8	"	"	—	—	"	"
48	Βασίλειος Γ. Τέρος	6	"	"	—	—	"	"
49	Νικόλαος Γ. Σίγου	12	Μεθώνη	"	—	1	"	Ανδραμ.
50	Γεωργ. Γ. Τέρος	10	Γαμψομαύδα	"	—	—	"	Ανδραμ.
51	Ανδρέας Γ. Καραβάνι	11	Καραβάνι	"	—	5	"	Εργάζ.
52	Χρ. Γεωργ. Τέρος	12	Ανδρ. Σίγου	"	—	6	"	Ανδραμ.
53	Νικόλαος Γ. Τέρος	8	"	"	—	—	"	"
54	Γεωργ. Α. Καραβάνι	6	"	"	—	—	"	Πομπ.

Απόκομμα σελίδας από το μαθητολόγιο του δημοτικού σχολείου κατά το έτος 1922-1923.

Πάτσος Μιχαήλ
 Πάτσος Στέργιος
 Πάτσος Χρήστος
 Πέτρου Ιωάννης
 Ρόσκας Γεώργιος
 Ράπτης Βασίλειος
 Ράπτης Νικόλαος
 Σέρμπος Γιαννάκης
 Σέρμπος Σωτήριος
 Σιάπτης Βασίλειος
 Σιάπτης Γίτσας
 Σιάπτης Αθανάσιος
 Ταπάντζης Γεώργιος
 Ταπάντζης Χρήστος
 Τασιμήτης Στέργιος
 Τασιώνας Αναστάσιος
 Τάσσης Δημήτριος
 Τάσσης Νικόλαος
 Τάσσης Χρήστος
 Τζιάμας Βασίλειος
 Τζιάμας Ευάγγελος
 Τζιάτζιος Χρήστος
 Τζίκας Βασίλειος

Τζίκας Νικόλαος
Τζωτζής Ιωάννης
Τούσης Γεώργιος
Τρισένας Νικόλαος
Φούντας Αναστάσιος
Φούντας Βασίλειος
Φώτου Νικόλαος
Φώτου Μιχαήλ

Το μαθητολόγιο ως πηγή πληροφόρησης

Από το Μαθητολόγιο⁹ του Δημοτικού Σχολείου Χωροπανίου των ετών 1919-29, το οποίο διασώθηκε σε άριστη κατάσταση, προκύπτει ότι ο τόπος διαμονής όλων των εγγεγραμμένων μαθητών ήταν το Χωροπάνι, αλλά ο τόπος γέννησης ήταν πολλές φορές διαφορετικός. Έτσι εκτός από το Χωροπάνι αναφέρονται:

- Το Άνω Σέλι

[illegible]

Απόκομμα σελίδας από το μαθητολόγιο του δημοτικού σχολείου κατά το έτος 1922-1923.

- Πάλλην, χειμερινή διαμονή (χειμα-
δί στην περιοχή Κατερίνης, σήμερα
Σφενδάμι)
- Η Ντόλιανη (Κουμαριά)
- Τα Παλατίσια
- Καλίβιλι ντι Γραμματίκοβα (Άνω
Γραμματικό)
- Η Νάουσσα
- Το Πάττημα (Πατιτσίνα Έδεσσας)
- Η Σπουρλίτα (Ελαφίνα Ημαθίας)
- Ο Καταχάς
- Το Κίτρος Πιερίας
- Ο Άγιος Αθανάσιος (περ. Έδεσσας)
- Παπαδέ (Καλύβια της Παπαδιάς)
- Η Φετίτσα (τα Πολλά Νερά)
- Η Κέντροβα ή Κίντροβα ή Κεδρώ-
νας (Άγιος Δημήτριος Έδεσσας)

Ο διαφορετικός τόπος γέννησης των μαθητών δείχνει και την διαφορετική

τους προέλευση, ή ότι η οικογένειά τους έτυχε να βρεθεί εκεί μετακινούμενη για επαγγελματικούς λόγους. Πάντως, μετά το 1922 μαθητές ηλικίας 8 και 9 ετών δηλώνουν στην πλειονότητά τους ως τόπο γέννησης το Χωροπάνι, που σημαίνει ότι κάπου στο 1913 με 1914 είχε ολοκληρωθεί η μετακίνηση και η εγκατάσταση των Βλάχων στο Χωροπάνι.

Επιλεκτικά παραθέτω φωτοτυπία του Μαθητολογίου του Σχολικού έτους 1922-23. Το δημοτικό σχολείο ήταν ελληνικό με 54 συνολικά μαθητές και μαθήτριες, με Έλληνα δάσκαλο χωρίς να αναφέρεται Νηπιαγωγείο.

Οι μαθητές φοιτούν στην Α', Β' και Γ' τάξη, ενώ μόνο ένας αναφέρεται ως μαθητής της Έκτης Τάξης. Συνηθέστερα επαγγέλματα των γονέων ανα-

φέρονται τα εξής: Αγωγεύς, ανθρα-
κεύς, ποιμήν, κτηνοτρόφος, γεωργός,
και σπανιότερα ράπτης και έμπορος.
Επικρατέστερα ανδρικά ονόματα εί-
ναι: Στέργιος, Κέντρος, Θανάσης,
Γιάννης, Γώργος, Μιχάλης, Βασίλης,
Τάσης, Χρήστος, Νικόλαος, αλλά και
αρχαιοπρεπή: Λεωνίδα, Αριστείδης,
Αχιλλέας. Των γυναικών: Ολυμπία,
Χαίδω, Αικατερίνη, Σοφία, Κυράτσω,
Γαλλία, Μαρία.

Η Ρουμανική προπαγάνδα

Σημαντική πτυχή της ιστορικής αναφοράς στους Βλάχους του Χωροπανίου είναι η Ρουμανική προπαγάνδα, η οποία έπαιξε καθοριστικό ρόλο, κυρίως, στη μετανάστευσή τους στη Δοβρουτσά της Ρουμανίας.

Η Ρουμανία από τα μέσα του 19ου αι. είχε αρχίσει να αναπτύσσει πολιτική επιρροή στους Βλάχους της Μακεδονίας με σκοπό διπλωματικά ερείσματα. Η προπαγάνδα της πήρε πιο συγκεκριμένη ιδεολογική μορφή στην αυγή του 20ου αι. με ρουμανίζοντες δασκάλους, σχολεία, ιερείς, εκκλησίες και ένα δίκτυο πληροφοριοδοτών που είχε εξαιρετική συνοχή. Τα όργανα αυτά της ρουμανικής προπαγάνδας χρηματοδοτούνταν κατευθείαν από το ρουμανικό κράτος, ακολουθούσαν πολιτική εκβιασμών ή εξαγοράς συνειδήσεων και κράτησαν πολλές φορές ανθελληνική στάση, συνεργαζόμενοι ακόμα και με τους βούλγαρους κομιτατζήδες. Συχνά οι φορείς της ήταν άνθρωποι που είχαν έμφυτη παρόρμηση στην πολιτική και που οι προσωπικές τους φιλοδοξίες βρήκαν διέξοδο και προοπτική στους στόχους της προπαγάνδας.

Η προπαγάνδα δε βρήκε σπαδούς στους βλάχικους οικισμούς της Πίνδου, του Γράμμου, του Ολύμπου, του Άσκιου. Στην περίπτωση, όμως, των λιγότερο προνομιούχων Αρβανιτό-

βλαχων της Κεντρικής Μακεδονίας, η συλλογικότερη περιθωριοποίησή τους τους έκανε περισσότερο ευάλωτους. Στην πλειοψηφία τους οι μετανάστες ήταν άνθρωποι με χαμηλότερο μορφωτικό και κοινωνικό επίπεδο, εξαθλιωμένες οικογένειες ακτημόνων κτηνοτρόφων, απόκληροι των τσελιγκάτων, αλλά και αφελείς που πίστεψαν πως μετά τις κοσμογονικές αλλαγές της δεκαετίας του 1920 στην Ελλάδα, θα έβρισκαν στη Ρουμανία τη γη της Επαγγελίας. Αλλά γρήγορα απογοητεύτηκαν.

Στο Χωροπάνι δε λειτούργησε ποτέ ρουμανικό σχολείο. Η προπαγάνδα φαίνεται πως δεν μπόρεσε να αναπτύξει ισχυρά ερείσματα ανάμεσα στους κατοίκους του χωριού, ακόμη και μετά το 1913. Το σχολείο παρέμεινε ελληνικό, η εκκλησία ελληνική με έλληνα ιερέα, οι βλάχοι κάτοικοι του μιλούσαν άριστα την ελληνική και είχαν ελληνική εθνική συνείδηση. Παρόλα αυτά το γενικότερο κύμα του ξεσηκωμού και της μετανάστευσης τους παρέσυρε. Χαρακτηριστική η δήλωση του Κέντρου Γκάρτσου, όταν αποχαιρετούσε δακρυσμένος τον παππού μου, με τον οποίο συνδεόταν με προσωπική φιλία: «Κι εκεί που θα πάμε, θα έχουμε φουλαχτό μας την Ελλάδα».

Η αναχώρηση των Βλάχων στη Ρουμανία

Από το 1925 και μετά οι Βλάχοι εκδήλωσαν την επιθυμία να φύγουν στη Ρουμανία, ύστερα από έντονη προπαγάνδα που αναπτύχθηκε ανάμεσά τους. Μέχρι το 1928 έφυγε το 80% των Χωροπανιτών Βλάχων. Στα επόμενα χρόνια, μέχρι το 1938, ολοκληρώθηκε το μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ρουμανία, βάσει της συνθήκης του Νείγυ, που προέβλεπε μετακινήσεις πληθυσμών και μεταξύ της Ελλάδας και της Ρουμανίας.

Α/Α	Όνομα και Επώνυμο μαθητού	Ηλικία	Τόπος		Πόσες & πόσους α/α έφυγαν από το χωριό τους	Αριθμός παιδιών	Αρρεσκεία	Επαγγελματίες πατρός
			Γενέτειρα	Πατρική				
1	Μακάριος Δ. Ρόμας	11	Χωροπάνι	Χωροπάνι	Χωροπάνι	7	Ιερέας	Αγροτής
2	Ανδρέας Α. Τσέκος	11	"	"	Χωροπάνι	6	"	Αγροτής
3	Ανδρέας Α. Φάνης	11	"	"	"	11	"	Αγροτής
4	Χρήστος Β. Ρόμας	10	"	"	"	2	"	Αγροτής
5	Βασίλειος Γ. Εύρωτος	9	"	"	Χωροπάνι	6	"	Αγροτής
6	Ανδρέας Γ. Ρόμας	10	"	"	"	1	"	Αγροτής
7	Ανδρέας Γ. Ρόμας	11	"	"	"	"	"	Αγροτής
8	Παύλος Α. Αποστολίδης	11	"	"	"	"	"	Αγροτής
9	Ανδρέας Β. Εύρωτος	11	"	"	"	"	"	Αγροτής
10	Ανδρέας Γ. Ρόμας	10	"	"	Χωροπάνι	2	"	Αγροτής
11	Ανδρέας Α. Ρόμας	11	"	"	Χωροπάνι	2	"	Αγροτής
12	Ανδρέας Γ. Ρόμας	11	"	"	Χωροπάνι	3	"	Αγροτής
13	Ανδρέας Γ. Ρόμας	11	"	"	Χωροπάνι	2	"	Αγροτής
14	Ανδρέας Α. Ρόμας	7	"	"	Χωροπάνι	1	"	Αγροτής
15	Ανδρέας Β. Ρόμας	8	"	"	"	2	"	Αγροτής
16	Βασίλειος Γ. Ρόμας	9	"	"	Χωροπάνι	1	"	Αγροτής
17	Ανδρέας Γ. Ρόμας	9	"	"	"	"	"	Αγροτής
18	Ανδρέας Α. Ρόμας	7	"	"	"	"	"	Αγροτής
19	Ανδρέας Γ. Ρόμας	9	"	"	Χωροπάνι	1	"	Αγροτής
20	Ανδρέας Α. Ρόμας	7	Ρίτσας	"	Χωροπάνι	5	"	Αγροτής
21	Ανδρέας Γ. Ρόμας	7	Χωροπάνι	"	Χωροπάνι	1	"	Αγροτής
22	Ανδρέας Β. Ρόμας	7	Χωροπάνι	"	"	1	"	Αγροτής
23	Ανδρέας Α. Ρόμας	9	Χωροπάνι	"	"	"	"	Αγροτής
24	Ανδρέας Β. Ρόμας	9	Χωροπάνι	"	"	"	"	Αγροτής
25	Ανδρέας Γ. Ρόμας	9	Χωροπάνι	"	"	"	"	Αγροτής
26	Ανδρέας Α. Ρόμας	9	Χωροπάνι	"	Χωροπάνι	2	"	Αγροτής
27	Ανδρέας Β. Ρόμας	8	"	"	"	6	"	Αγροτής
28	Ανδρέας Γ. Ρόμας	9	Χωροπάνι	"	"	"	"	Αγροτής
29	Ανδρέας Α. Ρόμας	7	Χωροπάνι	"	"	"	"	Αγροτής
30	Ανδρέας Β. Ρόμας	8	Χωροπάνι	"	"	"	"	Αγροτής
31	Ανδρέας Γ. Ρόμας	7	Χωροπάνι	"	"	"	"	Αγροτής
32	Ανδρέας Α. Ρόμας	11	Χωροπάνι	"	Χωροπάνι	2	"	Αγροτής
33	Ανδρέας Β. Ρόμας	11	"	"	Χωροπάνι	8	"	Αγροτής
34	Ανδρέας Γ. Ρόμας	11	"	"	Χωροπάνι	7	"	Αγροτής

Απόκομμα σελίδας από το μαθητολόγιο του δημοτικού σχολείου κατά το έτος 1922-1923.

Έφυγαν με όλα τα υπάρχοντά τους από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης και με ατμόπλοια που διέθεσε η Ρουμανική Κυβέρνηση.

Όσοι εκδήλωσαν την επιθυμία να μεταναστεύσουν έπρεπε να αποδεχθούν τρεις όρους:

Α) Να παραιτηθούν της ελληνικής ιθαγένειας

Β) Να εκποιήσουν την ακίνητη περιουσία τους (σπίτια, οικοπέδα, χωράφια, δάσος, στάνες) και μετά την εκποίησή τους να αποποιηθούν κάθε

δικαιώματος επ' αυτής.

Γ) Να μην επιστρέψουν ποτέ πια στην Ελλάδα για μόνιμη εγκατάσταση.

Ως βασικές αιτίες της φυγής των Βλάχων αναφέρουμε:

1. Την αποτυχία των πρώην νομαδοκτηνοτροφικών οικογενειών να εξελιχθούν σε αγρότες.
2. Την εγκατάλειψή τους από τους χωρικούς - καλλιεργητές των χωρικών τους, που μετανάστευσαν στη Νάουσα.
3. Την οικονομική εξαθλίωση των

Αρβανιτόβλαχων Χωροπανίου, την κοινωνική τους περιθωριοποίηση, το χαμηλό μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο συγκριτικά με τους εξελιγμένους Βεργιάνους Βλάχους, στοιχεία που τους κατέστησαν ευάλωτους στην ρουμανική προπαγάνδα.

4. Την καιροσκοπική και κερδοσκοπική δράση του Γιώργου Τσέλιου (1880-1966)¹⁰, ρουμανοδόσκαλου από το Άνω Γραμματικό, ο οποίος φέρεται να υποκίνησε και να οργάνωσε την ομαδική μετανάστευση, υποσχόμενος πως στη Ρουμανία θα έβρισκαν ιδανικές συνθήκες διαβίωσης με κρατική προστασία. Οι αντίξοες όμως συνθήκες ζωής και οι άνυδρες και άγονες εκτάσεις της Δοβρουτσάς απογοήτευσαν πολύ τους νέους μετανάστες.

5. Την γενικότερη αναστάτωση που επικράτησε στη Μακεδονία με τα αλλεπάλληλα προσφυγικά κύματα, ιδίως μετά το 1922. Οι Βλάχοι ένιωσαν ότι η ηρεμία, η ασφάλεια και η προνομιακή τους θέση διασαλεύτηκε οριστικά.

Ο Κουκούδης στη σελ. 374¹¹ του ιδίου τόμου αναφέρει ότι: «το 1925 είχε εγκα-

τασταθεί στο χωριό ένας αριθμός προσφυγικών οικογενειών, γεγονός που κρίθηκε άδικο από τους Βλάχους κατοίκους και γι' αυτό μετανάστευσαν».

Η άποψη αυτή του κ. Κουκούδη είναι πέρα για πέρα αβάσιμη, διότι το 1925 δεν είχε ολοκληρωθεί η άφιξη των Στενιμαχιτών προσφύγων στη Θεσσαλονίκη, ενώ το χειμώνα του 1925 προς 1926 παρέμειναν σε προσφυγικούς καταυλισμούς στο Χαρμάνκιοϊ Θεσσαλονίκης. Οι Στενιμαχιτές ήρθαν σε διαπραγματεύσεις με τους Βλάχους (μέσω της ΕΑΠ) το καλοκαίρι του 1926, όταν πια είχε εκδηλωθεί πολύ έντονα η πρόθεση και η επιθυμία των Χωροπανιτών Βλάχων, για ομαδική μετανάστευση στη Ρουμανία, χωρίς να ασκηθεί καμία πίεση από πλευράς Στενιμαχιτών. Περίτρανη απόδειξη, επίσης, το Σχολικό Μαθητολόγιο, όπου καταγράφεται η μεταβολή κάθε μαθητή. Φαίνεται καθαρά ότι ήδη από το 1925 έχουμε τρεις περιπτώσεις μαθητών με την ένδειξη «ανεχώρησεν εις Ρουμανίαν». Άρα ο ισχυρισμός του κ. Κουκούδη καταρρίπτεται.

Ο κ. Κουκούδης στη σελ.375 του ιδίου

τόμου γράφει¹²: «Φτάνοντας στη Ρουμανία, οι οικογένειες από το Χωροπάνι εγκαταστάθηκαν αρχικά στη Νότια Δοβρουτσά, από όπου αναγκάστηκαν να μετακινηθούν το 1940, όταν η περιοχή αυτή επιστράφηκε στη Βουλγαρία. Ορισμένες σκόρπισαν σε βλάχικες εγκαταστάσεις στα παράλια της Κωσταντζας, (Βόρεια Δοβρουτσά) και μια σημαντική ομάδα οικογενειών με καταγωγή από το Χωροπάνι μαζί με άλλες οικογένειες Αρβανιτόβλαχων της περιοχής της Έδεσσας, μεταφέρθηκε κι εγκαταστάθηκε τότε στο δυτικό τμήμα της Ρουμανίας, κοντά στην Τιμισοάρα, στην επαρχία του Βανάτου».

Σήμερα λίγες οικογένειες Βλάχων απομένουν, κυρίως, στο δυτικό τμήμα του χωριού, πέρα από το ποτάμι, εκεί που άλλοτε ήταν εγκατεστημένος ο μεγαλύτερος αριθμός των βλάχικων οικογενειών και συσπειρωμένος ο κύριος πυρήνας του οικισμού τους. Με τη συνεχή αποδημία και μετανάστευση το ζωτικό αυτό και γνήσια ελληνικό φυλετικό στοιχείο φθίνει συνεχώς. Την Άνοιξη του 1927 εγκαταστάθηκαν στο Χωροπάνι 100 οικογένειες από τον Στενήμαχο Ανατολικής Ρωμυλίας. ■

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Eleni Gara: "KARA-FERYE 1500-1650" Menschem Localgesellschaft and Verwal Tung In Einer Osmanischen Provinz. Wien-November 2000, σελ.25-27, Διδακτορική Διατριβή.
2. Το τσιφλίκι Τσαρμορίνοβου το είχαν συνιδιοκτησία με Τούρκους μπέηδες.
3. Οι Βλάχοι αγόρασαν το τσιφλίκι πιθανότατα με κεφάλαια και οικονομική ενίσχυση της ρουμανικής προπαγάνδας, όπως έγινε την ίδια ακριβώς χρονιά με τον Άγιο Δημήτριο (Κίντροβα) Έδεσσας και με το Πάτημα (Πατιτσίνα) Έδεσσας.
4. Ο Μιχάλης Γιάννου(†), βλάχος στην καταγωγή, γεννήθηκε στο Χωροπάνι το 1913. Η συνέντευξη μαζί του έγινε στις 3-5-1997. Τα στοιχεία που έδωσε ήταν εξαιρετικά χρήσιμα.
5. Από το έγγραφο προκύπτει ότι η συνολική έκταση του τσιφλικιού ήταν 4.350 τουρκικά στρέμματα (Συνυπολογίζονται μαζί καλλιεργήσιμες εκτάσεις, δάσος, βοσκοτόπια). Περιλαμβάνει 1 κονάκι, 12 σπίτια, 3 αχρώνες, 1 χειμαδιό. Η μετάφραση του εγγράφου έγινε από τον Οθωμανιστή Καθηγητή του Α.Π.Θ. κ. Αλεξανδρόπουλο.

6. Κουκούδης Ι. Αστερίου: «Οι Βεργιάνοι Βλάχοι και οι Αρβανιτόβλαχοι της Κεντρικής Μακεδονίας». Εκδ. Ζήτρος, Θεσ/νίκη 2001, σελ.317-324.
 7. Στη διάσπαση αυτή συνετέλεσε κατά πολύ και η αποτυχημένη επανάσταση του Ολύμπου στα 1878 με τις γενικότερες επιπτώσεις της.
 8. Δεκάζου Α. Παναγιώτου: «Η Νάουσα της Μακεδονίας». Οικονομολογική μελέτη της Γεωργίας, Κτηνοτροφίας και Δασών της περιφέρειας ταύτης. Σελ.43. Αθήναι 1913.
 9. Πηγή το Μαθητολόγιο του Δημοτικού Σχολείου Χωροπανίου, το οποίο διασώθηκε σε άριστη κατάσταση.
 10. Κουκούδης Ι. Αστερίου. «Οι Βεργιάνοι Βλάχοι και οι Αρβανιτόβλαχοι της Κεντρικής Μακεδονίας» τόμος Δ' σελ.374, Θεσ/νίκη 2001.
 11. Κουκούδης Ι. Αστερίου, αυτόθι, σελ.374.
 12. Κουκούδης Ι. Αστερίου, αυτόθι, σελ.375.
- Πολύτιμη πηγή πληροφοριών στάθηκε και το δημοσίευμα του δασολόγου κ. Αναστάσιου Τσιώνα «Βλαχολογήματα. Selî=Σέλλα»

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Η ελληνική γλώσσα αριθμεί τέσσερις χιλιάδες χρόνια προφορικής παράδοσης και περίπου τρεισήμισι χιλιάδες χρόνια γραπτής παρουσίας. Σ' όλο αυτό το μεγάλο χρονικό διάστημα υπήρξαν πολλοί σημαντικοί σταθμοί στην εξέλιξή της, ενώ δεν έλειψαν κατά καιρούς οι διαφορετικές προσεγγίσεις και οι προβληματισμοί για την αρμόζουσα μορφή και χρήση της.

γράφει ο
Θεόδωρος Μαγγανάρης*
Αν. Καθηγητής του ΑΠΘ & Πρόεδρος
του Εθνικού Ιδρύματος Κωφών Θες/νίκης

Αναρίθμητες μελέτες γλωσσολογικές, γραμματολογικές, συντακτικές, ετυμολογικές και άλλες έχουν συσσωρευτεί, δημιουργώντας μια τεράστια δεξαμενή γνώσης της ελληνικής γλώσσας. Παρ' όλα αυτά, όλοι οι σοβαροί και βαθυστόχαστοι μελετητές καταλήγουν στη

διαπίστωση και την παραδοχή ότι η **γνώση της Ελληνικής, όπως και κάθε γλώσσας άλλωστε, δεν έχει όρια**. Συνειδητοποιούμε, επομένως, όλοι μας την ατέλειωτη πορεία, το ηράκλειο έργο και τη συλλογική δουλειά που απαιτείται από πολλούς, για

να καθιερώσουμε και να προάγουμε και στη χώρα μας μια ενιαία Ελληνική Νοηματική Γλώσσα (ΕΝΓ).

Η Νοηματική δεν είναι νεογέννητη γλώσσα

Η ηλικία της νοηματικής ταυτίζεται με την εμφάνιση των κωφών. Η Ελληνική Νοηματική Γλώσσα, όμως, μόλις πρόσφατα έχει διαβεί τα κάγκελα της φυλακής της κοινωνίας των κωφών. Πολλοί ισχυρίζονται ότι ακόμα και σήμερα η Ελληνική Νοηματική κινείται σε επίπεδο διαλέκτων και μάλιστα στις μεγάλες πληθυσμιακά κοινότητες της χώρας μας, όπως η Αθήνα, η Θεσσαλονίκη, η Πάτρα κλπ., ενώ στις μικρότερες και περιφερειακές κοινότητες κωφών βρίσκεται σε τόσο εμπειρικό επίπεδο επικοινωνίας που θυμίζει Βαβυλωνία. Συνεπώς **η ανάγκη μιας ενιαίας Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας είναι περισσότερο από επιτακτική.**

Επειδή το **νοηματολόγιο** της νοηματικής γλώσσας είναι τόσο πλούσιο όσο και το **λεξιλόγιο** της προφορικής γλώσσας, επιβάλλεται να συγκεντρωθούν και να κωδικοποιηθούν με απόλυτο σεβασμό στη γλώσσα των κωφών παρά πολλά ακόμα νοήματα. Πρωταγωνιστικό ρόλο στην προσπάθεια αυτή σίγουρα θα διαδραματίσει η Πανελλήνια Ομοσπονδία των Κωφών Ελλάδος, που με την παραδοχή του προβλήματος της κώφωσης άνοιξε νέους ορίζοντες για την επικοινωνία των κωφών στη χώρα μας, οι οποίοι αυξάνονται όσο αυξάνεται κι ο πληθυσμός. Γιατί, σύμφωνα με αξιόπιστες στατιστικές έρευνες, ένα στα χίλια παιδιά γεννιέται κωφό από διάφορες αιτίες και άλλο ένα στα χίλια γίνεται κωφό στα πέντε πρώτα χρόνια της ζωής του. Αν αναλογισθεί κανείς ότι στην Ελλάδα έχουμε 120.000 χιλιάδες τοκετούς το χρόνο,

αυτό σημαίνει ότι 120 παιδιά γεννιούνται κωφά και, προστιθέμενα άλλα 120 στα πρώτα πέντε χρόνια της ζωής τους, γίνονται συνολικά 240 κωφά παιδιά το χρόνο.

Η **παγκόσμια κοινότητα των κωφών ταλανίστηκε για πολλά χρόνια ανάμεσα σε δύο δογματικά αντίθετες θεωρίες.** Από τη μια ήταν οι θιασώτες του προφορικού λόγου, οι **Προφοριστές** (Oralists) και από την άλλη οι **Νοηματιστές** (Manualists). Από το 1968 επικράτησε σαν φιλοσοφία η **Ολική μέθοδος** που δίνει στα παιδιά όλες τις δυνατότητες επικοινωνίας: προφορικό λόγο, χειλεοανάγνωση, δακτυλοσυλλαβισμό, νοηματική γλώσσα (Ολική Μέθοδος David Denton, 1968).

Ειδικό μέρος

Παραδοσιακά, ως «γλώσσα» ορίζεται η πρόσληψη και παραγωγή πληροφοριών με τη μορφή ενός ηχητικού μέσου, του Λόγου, μια διαδικασία που προϋποθέτει την ακέραια λειτουργία της ακοής και της ομιλίας. Η

ανθρώπινη επικοινωνία είναι μια εξ ορισμού αμφίδρομη νοητική λειτουργία, η οποία δεν προϋποθέτει μόνο την ικανότητά μας να ομιλούμε καλά και σωστά, αλλά επιπλέον να ακούμε σωστά και προσεκτικά. Ο απώτερος στόχος λοιπόν κάθε γλώσσας είναι η άνετη και ουσιαστική επικοινωνία, η δημιουργική ανάπτυξη και η καλύτερη ποιότητα ζωής συνολικά.

Για την κοινότητα των κωφών η Νοηματική γλώσσα εξυπηρετεί όλες αυτές τις λειτουργίες με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. **Είναι ακριβώς η ανάγκη των κωφών για μια γλώσσα προσαρμοσμένη στις δικές τους οπτικές ανάγκες αυτή που τους καθιστά μία γλωσσική και πολιτισμική μειονότητα, και όχι η απώλεια της αίσθησης της ακοής.** Η γλώσσα, ως μια από τις κρίσιμότερες πτυχές των περισσότερων πολιτισμών, είναι η παράμετρος που διαφοροποιεί την κώφωση από τις άλλες αναπηρίες, όπως την τύφλωση, τα κινητικά και νοητικά προβλήματα.

Οι αρχαίοι Έλληνες αρνούσαν την εκπαίδευση στους κωφούς, αφού πίστευαν ότι δεν μπορούσαν να μάθουν. Από την άλλη οι πρώτοι Χριστιανοί θεωρούσαν την κώφωση ως την τιμωρία του Θεού που έπληττε τα τέκνα αμαρτωλών γονέων. Γενικά πάντως σε παλιότερες εποχές η κώφωση συνδεόταν με τη δυσλειτουργία της γλώσσας ή την αδυναμία της επικοινωνίας. Αντίθετα, στην πλειοψηφία τους οι σύγχρονοι γλωσσολόγοι έχουν ασπασθεί τη θεωρία του διακεκριμένου καθηγητή Γλωσσολογίας στο Τεχνολογικό Ινστιτούτο της Μασαχουσέτης (MIT) **Noam Chomsky**, ο οποίος υποστηρίζει ότι η γλωσσική ικανότητα είναι γενετικά προσδιορισμένη στον ανθρώπινο εγκέφαλο και ότι **η νόηση δεν προηγείται, αλλά**

Το εξώφυλλο του Εγχειριδίου της Νοηματικής Γλώσσας του Θεόδωρου Μαγγανάκη.

συνεξελίσσεται με τη γλώσσα και τη γλωσσική μας ικανότητα.

Κατά τον Chomsky όλοι ανεξαιρέτως οι άνθρωποι γεννιόμαστε με ένα σύνολο γλωσσικών κανόνων στον εγκέφαλό μας (Καθολική Γραμματική Universal Grammar) που αποτελούν τη βάση επάνω στην οποία χτίζονται όλες οι ανθρώπινες γλώσσες. Ωστόσο, η ανθρώπινη γλώσσα μπορεί επίσης να εκφραστεί χρησιμοποιώντας οπτικοχειρονομιακές μεθόδους, όπως είναι η νοηματική γλώσσα, στην απόδοση της οποίας συμμετέχουν τα ίδια τμήματα του ανθρώπινου εγκεφάλου, ένα συμπέρασμα καθ' όλα τεκμηριωμένο μέσα από τις μελέτες του **William Stokoe**. Ο διαπρεπής αυτός Αμερικάνος γλωσσολόγος απέδειξε ότι η νοηματική γλώσσα είναι **μία πλήρης και ισότιμη γλώσσα, που διαθέτει σύνθετη σύνταξη και γραμματικούς κανόνες και λεξιλογικό βάθος με ένα ανεξάντλητο θεωρητικά νοηματολόγιο** που της εξασφαλίζει την ίδια δύναμη έκφρασης με τις προφορικές γλώσσες. Ακόμη, επεσήμανε ότι η σχέση των νοημάτων με τις εννοιολογικές τους αναφορές είναι τόσο «αυθαίρετη» όσο και των άλλων γλωσσών, παρ' όλο που εκ πρώτης όψεως τα νοήματα φαίνονται συχνά «εικονικά». Η Νοηματική Γλώσσα δεν είναι διεθνής γλώσσα, διότι δεν είναι παντομίμα. Η παντομίμα είναι πρωτογενής εικονική επικοινωνία.

Η αναγκαιότητα της ανθρώπινης γλώσσας και η συμβολή της στην συναισθηματική μας ωρίμανση και σταθερότητα, στην καλλιέργεια της έμφυτης κοινωνικότητάς μας και στην πνευματική μας ανάπτυξη μέσα από τη διαλεκτική σχέση σκέψης και γλώσσας είναι αναμφισβήτητη, άσχετα αν η ανταλλαγή των ιδεών γίνεται με τον έναρθο λόγο

ή με τη γλώσσα των χειρών, τη Νοηματική Γλώσσα.

Κατά καιρούς, η Ελληνική Νοηματική Γλώσσα (ΕΝΓ) αμφισβητήθηκε έντονα, γιατί συχνά αντιμετωπίστηκε ως ένα υπεραπλουστευμένο σύστημα νευμάτων που υποκαθιστά

ματικές δομές με πολλές άλλες προφορικές γλώσσες. Διαφέρει, ωστόσο, από τις προφορικές γλώσσες σε ένα χαρακτηριστικό της γνώρισμα, ότι δεν στηρίζεται στις προφορικές λέξεις. Η προφορική γλώσσα, ως μία ακουστικοφωνητική μέθοδος επι-

Το ελληνικό δακτυλικό αλφάβητο των κωφών που περιλαμβάνεται στο εγχειρίδιο νοηματικής γλώσσας.

ανεπαρκώς τον προφορικό λόγο. Στην πραγματικότητα η ΕΝΓ είναι εντυπωσιακά διαφορετική από την προφορική ελληνική γλώσσα, αλλά συγχρόνως μοιράζεται κοινά χαρακτηριστικά γνώρισμα και γραμ-

κοινωνίας, χρησιμοποιεί τον ήχο σαν μέσο έκφρασης, σε αντίθεση με τη νοηματική γλώσσα που χρησιμοποιεί τα νοήματα. Η εκάστοτε γλώσσα όμως δεν εξαντλείται στο μέσο έκφρασης που χρησιμοποιεί (Λόγος

Χειρομορφές Χειλεομορφές).

Η ΕΝΓ δεν είναι μία νεογέννητη γλώσσα ούτε αποτελεί βεβαίως ένα σύστημα πεπερασμένων νοημάτων που αναπτύχθηκε πρόσφατα από ακούοντες ανθρώπους. Πρόκειται για μία μορφή επικοινωνίας που ανα-

γλώσσες και διαθέτουν όλα τα στοιχεία μιας αληθινής γλώσσας.

Η Ελληνική Νοηματική Γλώσσα είναι μία οπτικοκινητική γλώσσα.

Είναι μία γλώσσα της κίνησης και του χώρου, των χειρών και των ματιών, αλλά συγχρόνως και της εικονικής

προέρχονται από το Πανεπιστήμιο Gallaudet, εκτιμάται ότι υπάρχουν στην Ελλάδα 42.600 ή και περισσότεροι χρήστες της ΕΝΓ, συμπεριλαμβανομένων 30.000 ενηλίκων χρηστών και 12.600 κωφών παιδιών.

Για τα κωφά παιδιά, η εκμάθηση και η χρήση της ΕΝΓ είναι ένα θεμελιώδες δικαίωμα, επειδή συχνά δεν έχουν καθόλου ή διαθέτουν πολύ περιορισμένες δυνατότητες να επικοινωνήσουν με τον κοινωνικό τους περίγυρο (90% γεννιούνται από ακούοντες γονείς). **Τα κωφά παιδιά στέκονται στην αφετηρία της γλωσσικής τους ανάπτυξης, χωρίς να έχουν ποτέ εκτεθεί στον προφορικό λόγο. Τα κινούμενα χείλη των ομιλούντων γονέων τους στερούνται λοιπόν κάθε νοήματος και έτσι δεν υπάρχει κανένα ουσιαστικό θεμέλιο για την επικοινωνία μέσω της χειλεοανάγνωσης.** Ελλείψει της νοηματικής γλώσσας, τα κωφά παιδιά είναι τέσσερις φορές πιθανότερο να αναπτύξουν ψυχολογικά προβλήματα ως αποτέλεσμα της κοινωνικής απομόνωσης και της μοναξιάς σε σύγκριση με τα ακούοντα παιδιά.

Αντίθετα, πρόσφατες έρευνες καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι τα κωφά παιδιά που αποκτούν τη νοηματική γλώσσα ως μητρική τους γλώσσα περνούν από τα ίδια στάδια γλωσσικής ανάπτυξης με τα ακούοντα παιδιά. Επιπλέον, έχει διαπιστωθεί ότι η ομαλή ανάπτυξη της νοηματικής γλώσσας είναι απόλυτα συμβατή με την παράλληλη εκμάθηση της προφορικής γλώσσας και μάλιστα οι νεότερες μελέτες υποστηρίζουν ότι τη διευκολύνει.

Η νοηματική γλώσσα και η προφορική μπορούν να καλλιεργηθούν μέσα στο ίδιο εκπαιδευτικό περιβάλλον, γεγονός που αποδεικνύει η πρόοδος

Κωφάλαλα παιδιά επικοινωνούν με τη νοηματική γλώσσα.

πτύχθηκε με τρόπο φυσικό μεταξύ ανθρώπων με προβληματική ακοή. Η επιστημονική έρευνα απέδειξε ότι όλες οι νοηματικές γλώσσες που αναπτύχθηκαν μέσα στις κοινότητες των κωφών είναι πλήρεις, φυσικές

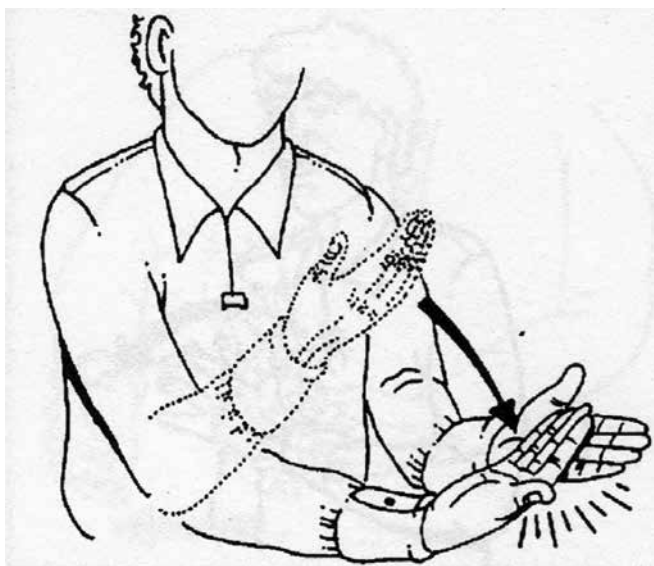
ιστοριοαφήγησης. Το σημαντικό-τερο όλων είναι ότι είναι η γλώσσα της ελληνικής κωφής κοινότητας και χρησιμοποιείται από την πλειοψηφία των κωφών ατόμων στην Ελλάδα. Από στοιχεία του έτους 1986, που

των κωφών παιδιών που εκπαιδεύονται με τη δίγλωσση μέθοδο. Όπως χαρακτηριστικά επεσήμανε η γλωσσολόγος **Inger Ahlgren**, του Πανεπιστημίου της Στοκχόλμης, «η νοηματική γλώσσα δεν θεωρείται πλέον ως απειλή για τη γνωστική ανάπτυξη των κωφών παιδιών, αλλά μάλλον η καλύτερη δυνατή εγγύηση για τη φυσιολογική ανάπτυξή τους». Υπάρχουν, εντούτοις, κωφά παιδιά και ενήλικες που δεν χρησιμοποιούν τη νοηματική γλώσσα. Οι άνθρωποι αυτοί έχουν ανατραφεί γλωσσικά με την προφορική μέθοδο, που σημαίνει

Παρ' όλα αυτά η προφορική ακουστική μέθοδος επικράτησε κατά τη διάρκεια του μεγαλύτερου μέρους του 20ού αιώνα. **Μόλις τη δεκαετία του 1970 άρχισαν οι εκπαιδευτικοί να αμφισβητούν σοβαρά αυτή τη μέθοδο διδασκαλίας και να ενθαρρύνουν τη χρήση της νοηματικής γλώσσας ως κύριο μέσο επικοινωνίας, ως τη μητρική γλώσσα των κωφών παιδιών.**

Ακόμη και σήμερα οι υπερασπιστές της προφορικής μεθόδου ενθαρρύνουν τις οικογένειες των κωφών παι-

πους αντιμετωπίζεται με δικαιολογημένη δυσπιστία από τους υποστηρικτές της νοηματικής γλώσσας και την κοινωνία των κωφών στο σύνολό της. Για τον απλούστατο λόγο ότι η επικοινωνία είναι μία αμφίδρομη διαδικασία, που προϋποθέτει την ικανότητα εκπομπής αλλά και πρόσληψης πληροφοριών. Δυστυχώς, για τους κωφούς αυτούς συνανθρώπους μας η μεγαλύτερη «αναπηρία» τους καταλήγει να είναι η έλλειψη μίας γλώσσας και όχι η ακουστική μειονεξία τους.

Λέξεις στη νοηματική γλώσσα με κινήσεις των χεριών. Αριστερά η λέξη «απαιτώ» και δεξιά η λέξη «απεργία» (από το εγχειρίδιο νοηματικής γλώσσας).

ότι διδάχθηκαν να «επικοινωνούν» με τον προφορικό λόγο και τη χειλεοανάγνωση. Το μεγαλύτερο μειονέκτημα στη μέθοδο αυτή είναι ότι η χειλεοανάγνωση είναι μία «ανακριβής τέχνη της διαίσθησης και της εικασίας». Οι χειλεοαναγνώστες, ακόμα και μετά από πολλά χρόνια κατάρτισης και πρακτικής εξάσκησης, είναι σε θέση να καταλάβουν με ακρίβεια περίπου το 50-70% αυτού που λένε οι άλλοι, και πρέπει να συμπληρώσουν τα κενά του περιεχομένου από το υπόλοιπο της συνομιλίας.

διών να επιλέξουν αυτή τη μέθοδο, επικαλούμενοι την ομαλή ένταξη των κωφών παιδιών τους στην επικρατούσα κοινωνία των ακούντων. Μέχρις ενός σημείου ο ισχυρισμός αυτός ευσταθεί, αν αναλογισθεί κανείς ότι η **κώφωση είναι ουσιαστικά μία αόρατη αναπηρία, την οποία η χρήση της νοηματικής γλώσσας καθιστά ορατή μέσα σε μία ανώριμη κοινωνία.** Ο απλοϊκός ισχυρισμός ότι με αυτό τον τρόπο οι κωφοί άνθρωποι θα είναι πιο αποδεκτοί και προσιτοί στους ακούντες ανθρώ-

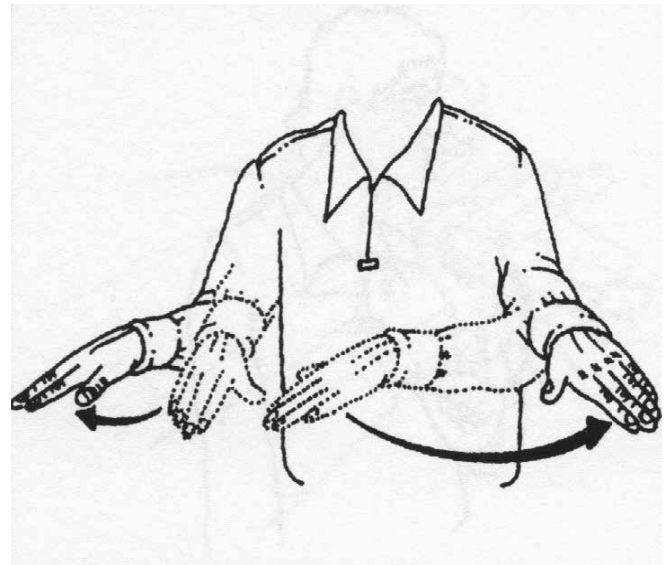
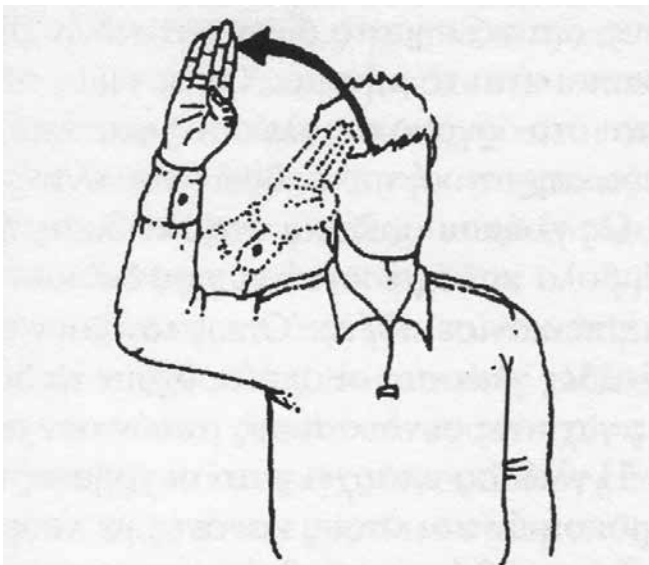
Εν ολίγοις, η Ελληνική Νοηματική Γλώσσα (ΕΝΓ) πρέπει να θεωρηθεί ότι εξυπηρετεί μία πρωταρχική ανάγκη στη ζωή των κωφών ανθρώπων και των αλληλεπιδράσεών τους με τον κόσμο όπου ζουν. Η ΕΝΓ είναι η «μήτρα» του ιδιαίτερου πολιτισμού που παράγεται στην ελληνική κοινότητα κωφών, διότι συντελεί σε μία δυναμική σχέση ανάμεσα στην ίδια και την κοινότητα των κωφών. Τα κοινωνικά, πολιτισμικά και δημιουργικά στοιχεία του κωφού πολιτισμού, εκφράζονται, αλλά και συνθέτονται,

μέσα στο πλαίσιο της γλώσσας των κωφών, και η ΕΝΓ με τη σειρά της αλλάζει δυναμικά με τη χρήση της μέσα στην κοινότητα των κωφών. Για να υπηρετήσει ακόμη αποδοτικότερα αυτό το σκοπό, η ΕΝΓ θα πρέπει να πάψει να αποτελείται από μία ποικιλία τοπικών διαλέκτων που θυμίζει Βαβυλωνία, αλλά να γίνει ένα ενιαίο γλωσσικό ιδίωμα με πανελλήνια διάχυση, που θα μπορεί επιπλέον να διδαχθεί στον καθένα που θέλει να επικοινωνήσει με τους κωφούς.

τάσταση, σαν μία απλή αναπηρία που χρήζει μιας θεραπευτικής παρέμβασης. Η «θεραπεία» αυτή υποχρεώνει τους κωφούς ανθρώπους να «μιμούνται» όσο το δυνατόν περισσότερο τους ακούοντες με τη διδασκαλία της προφορικής-ακουστικής μεθόδου επικοινωνίας, και συγχρόνως ενθάρρυνε τη μέγιστη δυνατή χρήση των ακουστικών βοηθημάτων.

Η ηλεκτρονική επανάσταση και η ψηφιακή τεχνολογία με τα **κοχλιακά εμφυτεύματα πιστεύεται ότι όχι μόνο θα περιορίσουν, αλλά ίσως και να**

των υποστηρικτών του «Κοινωνικού» μοντέλου είναι ότι **«κάθε αναπηρία είναι τόσο μεγάλη και βασανιστική όσο εμείς της επιτρέπουμε να είναι»**. Τα κωφά άτομα δυσλειτουργούν ή μειονεκτούν, επειδή η κοινωνία δεν λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα, για να τα υποδεχθεί και να τα ενσωματώσει. Γενικότερα, άτομα με ειδικές ανάγκες υπάρχουν μόνον, όταν η κοινωνία δεν διαθέτει την απαραίτητη υποδομή και την κατάλληλη ευαισθησία, ώστε να αποδεχθεί τις ιδιαιτερότητες κάποιων μελών

Λέξεις στη νοηματική γλώσσα με κινήσεις των χεριών. Αριστερά η λέξη «καλημέρα» και δεξιά η λέξη «τέλος» (από το εγχειρίδιο νοηματικής γλώσσας).

Απέναντι στον κωφό ακόμη και αυτός που ακούει καθίσταται κωφός

Αυτή είναι δυστυχώς μία πολύ ακριβής περιγραφή του κόσμου μέσα στον οποίο ζουν οι κωφοί συνάνθρωποί μας. Υπάρχουν δύο διαφορετικές προσεγγίσεις της κώφωσης, το «**Ιατρικό**» και το «**Κοινωνικό**» μοντέλο, όπως συχνά αποκαλούνται. Το «Ιατρικό» μοντέλο θεωρεί την κώφωση ως μία ασθένεια, ως ένα αμιγώς ιατρικό πρόβλημα. Η κώφωση αντιμετωπίζεται, επομένως, σαν μία παθολογική κα-

εξαφανίσουν τελικά την κώφωση. Σύμφωνα με το «**Ιατρικό**» μοντέλο, επομένως, το πρόβλημα εστιάζεται αποκλειστικά στην απώλεια ακοής του κωφού. Αυτό όμως λειτουργεί εις βάρος του, γιατί δεν αντιμετωπίζεται ουσιαστικά η ψυχολογική, κοινωνική και πολιτισμική διάσταση του προβλήματός του.

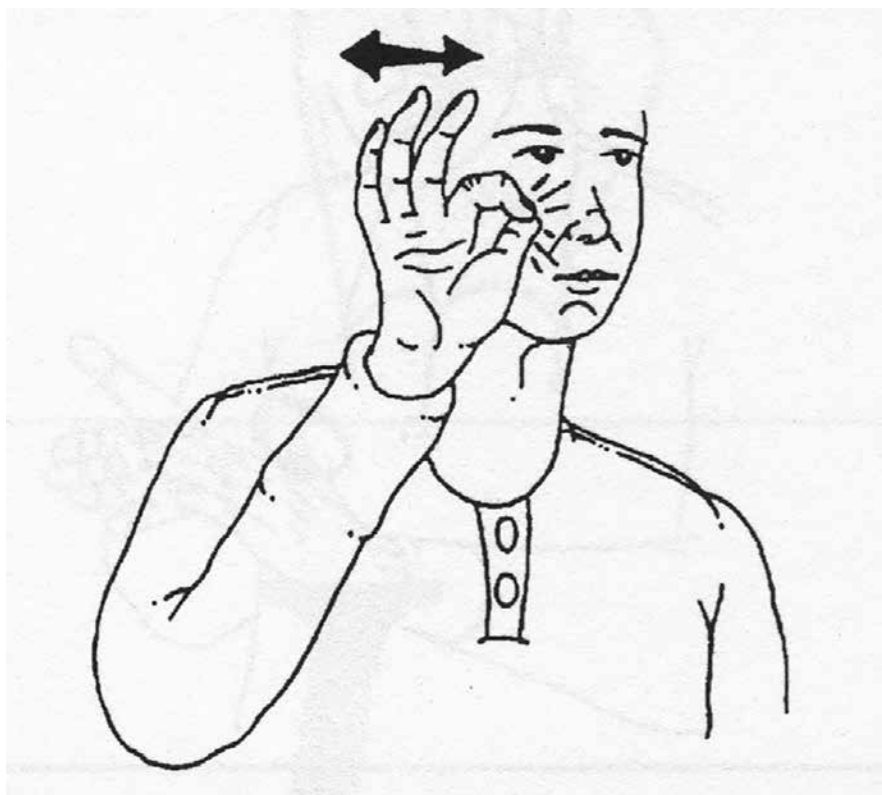
Αντιθέτως, η προσέγγιση της κώφωσης μέσα από το «**Κοινωνικό**» μοντέλο εντοπίζει το πρόβλημα στην ανεπάρκεια της κοινωνίας και όχι στο άτομο με την απώλεια ακοής. Αξίωμα

της. Επομένως, η κοινωνία επιβάλλεται να αλλάξει κατά τρόπο, ώστε να εξασφαλίσει ισότιμη πρόσβαση στους κωφούς ανθρώπους, οι οποίοι θα αποκτήσουν λόγο στις αποφάσεις που μέχρι πρότινος λαμβάνονταν ερήμην τους. Γι' αυτό, τίποτα για τους κωφούς χωρίς τους κωφούς. Το «Κοινωνικό» αυτό μοντέλο έχει συμβάλει σημαντικά στην αποπεριθωριοποίηση και αποϊδρυματοποίηση της κώφωσης, συντελώντας στην κοινωνική ενσωμάτωση των βαρήκων και κωφών συνανθρώπων μας.

Η παγκόσμια κοινότητα των κωφών προσεγγίζει πια την κώφωση ως ένα κοινωνικοπολιτισμικό πρόβλημα και θεωρεί την κώφωση ως θεμελιώδη πολιτισμική ιδιοκτησία και όχι απλά ως μία ακόμη αναπηρία. Βρίσκοντας πολλούς θερμούς υποστηρικτές τόσο εντός όσο και εκτός της κοινότητας των Κωφών, η **προσέγγιση αυτή αντιμετωπίζει τους κωφούς ανθρώπους ως γλωσσική και πολιτισμική μειονότητα**. Από πολλές απόψεις, ο κοινωνικός χαρακτήρας της κώφωσης μπορεί να συγκριθεί με αυτόν του ιδιαίτερου πολιτισμού κάθε μειονότητας.

Παρά την προσπάθεια διαφόρων πολιτικών και κοινωνικών φορέων να την περιθωριοποιήσουν και να την καταστήσουν μια γλώσσα αποκλειστικά για ΑμεΕΑ (γεγονός που πιστοποιεί και τη σπουδαιότητά της), η **θεσμική αναγνώριση της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας τον Απρίλιο του έτους 2000 (Ν.2817/2000, ΦΕΚ Α' 78/14.03.2000)** απέβλεπε στη διάχυσή της και την ευρύτερη αποδοχή της από την κοινωνία και οδήγησε σε κυβερνητικές δεσμεύσεις ώστε να δημιουργηθεί η κατάλληλη θεσμική και υλικοτεχνική υποδομή για τη συντήρηση και την εξέλιξή της.

Η Ελλάδα ήταν η 18η χώρα παγκοσμίως που αναγνώρισε την Νοηματική Γλώσσα ως επίσημη γλώσσα στην εκπαίδευση. Σημειώνουμε ενδεικτικά ότι η **Βρετανική Νοηματική Γλώσσα αναγνωρίστηκε ως ισότιμη γλώσσα μόλις το 2003**. Αντίθετα η Σουηδία νομιμοποίησε τη νοηματική γλώσσα ως ισότιμη γλώσσα το 1981, πρώτη σε ολόκληρο τον κόσμο. Μάλιστα, σε όλες τις ομιλίες ο πρωθυπουργός της χώρας Olaf Palme συνοδευόταν από διερμηνέα της Νοηματικής, ώστε ακόμα και ο ενδεχομένως ένας και μοναδικός κω-

Η λέξη «Θεσσαλονίκη» στη νοηματική γλώσσα με κινήσεις των χεριών.

φός μέσα στο ακροατήριο να γίνεται κοινωνός των απόψεών του.

Συμπεράσματα

Στην ανθρωπότητα υπάρχουν σήμερα χιλιάδες γλώσσες και διάλεκτοι, με τις οποίες επικοινωνούν οι άνθρωποι. Στον πλανήτη μας δεν υπήρχαν ποτέ άγλωσσα έθνη ή άγλωσσες μειονότητες ανθρώπων, μιας και η γλώσσα είναι φυσικό γνώρισμα κάθε ανθρώπου, όπως το γέλιο ή το κλάμα. Αντίθετα και σήμερα ακόμα υπάρχουν αγράμματα έθνη, διότι η γραφή είναι εφεύρεση και μάλιστα η δυσκολότερη ανθρώπινη επινόηση. Η γλωσσική Βαβέλ του πλανήτη μας, ανεξάρτητα από αριθμητικά ισχυρές ή ασθενείς γλώσσες, υπήρξε διαχρονικά ιδιαίτερα πολύτιμη για το πολιτιστικό, το κοινωνικό και το οικονομικό γίνεσθαι της ανθρωπότητας, δεδομένου ότι η επικράτηση μιας και μόνο γλώσσας θα ισοδυναμούσε με αναλφαβητισμό.

Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότεροι, κατά κανόνα νέοι, μαθαίνουν μία ή και περισσότερες ξένες προς τη μητρική τους γλώσσα. Πρώτη στις προτιμήσεις έρχεται η αγγλική γλώσσα για λόγους επιστημονικούς, επαγγελματικούς, οικονομικούς και άλλους. Δεν πρέπει βέβαια να ξεχνάμε ότι η μεγάλη διάχυση της αγγλικής επιτεύχθηκε στο παρελθόν και για αποικιοκρατικούς λόγους. Σήμερα πάντως αποτελεί γεγονός ότι μία γλωσσική μειοψηφία του πλανήτη μας, οι Βρετανοί, κατέχουν ένα παγκόσμιο γλωσσικό διαβατήριο μια και τη γλώσσα τους την ομιλούν περίπου ενάμισι δισεκατομμύριο άνθρωποι ανά τον κόσμο, με αποτέλεσμα οι Άγγλοι, σε οποιαδήποτε γωνία της γης κι αν βρεθούν, να μην αντιμετωπίζουν κανένα πρόβλημα επικοινωνίας. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με άλλες γλώσσες, όπως η σουηδική και η ελληνική, αλλά ούτε και με την πληθυσμιακά

Ο Θεόδωρος Μαγγανάρης σήμερα.

ηγεμονική κινεζική, τη γλώσσα του ενός δισεκατομμυρίου ανθρώπων, που για λόγους κυρίως κοινωνικο-πολιτικούς έμεινε περιχαρακωμένη και φυλακισμένη αποκλειστικά στον εγχώριο πληθυσμό της.

Η Σουηδία βέβαια είναι η πρωτοπόρος στη νοηματική γλώσσα. Αναγνωρίζοντας πρώτη στον κόσμο τη νοηματική ως ισότιμη γλώσσα και διδάσκοντάς την σε όλα τα σχολεία, πέτυχε τέτοια διάχυσή της, που έμπρακτα απάλλαξε από την απομόνωση και τον κοινω-

νικό αποκλεισμό τους κωφούς πολίτες της. Έτσι, οι κωφοί στη Σουηδία δεν αντιμετωπίζουν σχεδόν κανένα πρόβλημα πρόσβασης στη δημόσια διοίκηση, την εκπαίδευση όλων των βαθμίδων, την επαγγελματική τους κατάρτιση και, πάνω απ' όλα, στις καθημερινές τους ανάγκες. Με άλλα λόγια, πέτυχαν την πολυπόθητη κοινωνική ενσωμάτωσή τους.

Είναι όχι απλώς παρήγορο, αλλά και ιδιαίτερα ενθαρρυντικό ότι τα τελευταία χρόνια και στη χώρα μας πολλοί νέοι μαθαίνουν μία γλώσσα διαφορετική από τις άλλες, μη προφορική, τη νοηματική γλώσσα των κωφών. Σήμερα που το φάσμα της παγκοσμιοποίησης και της ανταγωνιστικότητας πλανάται απειλητικά πάνω από κάθε κοινωνία πρόνοιας, είναι πράγματι συγκινητικό να βλέπεις τόσους πολλούς νέους να αντιστέκονται, επιλέγοντας ευγενέστερες αξίες και να κτίζουν με αυτές μία κοινωνία αλληλϊτική, μία κοινωνία καλύτερη, μία κοινωνία πιο ανθρώπινη.

Οι δισταγμοί που οδήγησαν σε καθολικό διωγμό τη νοηματική γλώσσα στη χώρα μας μέχρι και τη δεκαετία του 1970 **απέτρεψαν και μένα να δημοσιοποιήσω το 1980 το πρώτο εγχειρίδιο ΕΝΓ**, το οποίο όμως χρησιμοποίησα αποκλειστικά για την ευαισθητοποίηση του κοινού στη νοηματική γλώσσα. Τώρα που διαβήκα-

με τις συμπληγάδες και ξεπεράσαμε τους αφορισμούς που καταδίκάζαν τη νοηματική γλώσσα, μία επιλογή έχουμε, να γίνουμε όλοι μας κήρυκες της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας, για να πετύχουμε την καλύτερη δυνατή διάχυσή της, που θα απαλλάξει οριστικά τον κόσμο της σιωπής από την απομόνωση και τον αποκλεισμό, και θα προαγάγει την κοινωνική ενσωμάτωσή τους. Η κάθε αναπηρία είναι και μεγάλη και βασανιστική μόνον όταν εμείς οι υπόλοιποι, οι πολλοί, της επιτρέπουμε να είναι.

Ενθουσιασμένος από την απήχηση της νοηματικής γλώσσας, που την τελευταία δεκαετία αριθμεί κατ' έτος πάνω από 500 σπουδαστές στο Εθνικό Ίδρυμα Κωφών (ΕΙΚ) Θεσσαλονίκης, το μεγαλύτερο σχολείο διδασκαλίας της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας, αισθάνομαι την ανάγκη να τους ευχαριστήσω και να τους προτρέψω να γίνουν κήρυκες και σταυροφόροι διάδοσής της. Η γνώση της κάθε γλώσσας δεν έχει όρια. Δεν υπάρχουν εύκολες και δύσκολες γλώσσες. Όλες οι γλώσσες προάγουν τον πολιτισμό και τις ανθρώπινες σχέσεις. Η νοηματική πάνω απ' όλα προάγει τον άνθρωπο, και αυτό γιατί κάνει πράξη την ισοτιμία μέσα από τη διαφορετικότητα. Η αγκαλιά του πλανήτη μας είναι πολύ μεγάλη και χωράει όλα τα χρώματα, όλες τις ιδιαιτερότητες και, βέβαια, όλες τις γλώσσες. ■

* ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Θεόδωρος Μαγγανάρης γεννήθηκε στη Νάουσα τον Ιανουάριο του 1939. Απόφοιτος του Λαππείου Γυμνασίου, το 1958 εγγράφηκε στην Ιατρική σχολή Θεσσαλονίκης, από την οποία πήρε το πτυχίο το 1966. Μετά τις θητείες του ως στρατιωτικού και αγροτικού ιατρού, ειδικεύτηκε στην χειρουργική και την ωτορινολαρυγγολογία υπό τον καθηγητή Λεωνίδα Μανωλίδη. Κατά τις δεκαετίες του '70 και '80 εργάστηκε στην πανεπιστημιακή ωτορινολαρυγγολογική κλινική του Νοσοκομείου ΑΧΕΠΑ, ενώ για μια διετία διετέλεσε και υπότροφος στο Ινστιτούτο Λαρυγγολογίας του Λονδίνου. Το 1984 προήχθη σε επίκουρο και το 1991 σε αναπληρωτή καθηγητή της Ιατρικής Σχολής του ΑΠΘ. Το 1998 ανέλαβε την διεύθυνση της ωτορινολαρυγγολογικής κλινικής και ογκολογίας του Θεαγενείου Νοσοκομείου. Συγχρόνως εξελέγη πρόεδρος του Εθνικού Ιδρύματος Κωφών στη Θεσσαλονίκη με κύριο μέλημα την διάδοση της νοηματικής γλώσσας, ώστε να θεωρείται ο πατέρας της νοηματικής στη Θεσσαλονίκη. Παράλληλα συνέγραψε με τον συνάδελφο και γαμβρό του, Κωνσταντίνο Τζιαμάλη, διδακτικό βιβλίο προς χρήση των φοιτητών με τίτλο «Μικρόβια και αντιβιοτικά στην ωτορινολαρυγγολογία». Συνταξιοδοτήθηκε το 2006 από το Θεαγένειο Νοσοκομείο. Εκ του γάμου του με την συνάδελφο Βέγγου Ελένη απέκτησε δύο τέκνα, γιο και θυγατέρα, που ακολούθησαν ιατρική καριέρα στην ειδικότητα του πατέρα τους.

Κατασκευή πλινθίων για τα σπίτια του συνοικισμού. Από αριστερά: Α. Πετρίδης, Β. Ιωσηφίδης, Ιωσ. Ιωσηφίδης, Σπ. Παπαδόπουλος, Ηλ. Πετρίδης.

Ο ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΜΝΗΜΗ ΤΩΝ ΣΩΚΡΑΤΗ ΘΩΜΑΪΔΗ, ΚΩΣΤΑ ΜΕΡΤΖΑΝΗ & ΘΕΟΔΩΡΑΣ ΑΚΡΙΤΙΔΟΥ-ΠΕΤΡΑ

Τον Συνοικισμό τον γνώρισα σαν οικισμό κατά την φοίτησή μου στο 5ο Δημοτικό σχολείο, την δύσκολη εποχή μετά τον εμφύλιο. Μια πολύ μεγάλη συνοικία, με άγνωστους ανθρώπους, που έμεναν σε κάτι περιέργα σπίτια σαν «περιστερώνες», όπως έλεγαν οι Ναουσαίοι. Αυτά τα σπίτια είχαν μια στενή εξωτερική ξύλινη σκάλα, που σκαρφάλωνε μέχρι απάνω, ψηλά και σταματούσε σύριζα σε μια ξύλινη μανταλωμένη πόρτα, που η νοικοκυρά του σπιτιού πάντα την ξεκλείδωνε για να μπει μέσα.

Γράφει η
Λευκή Σ. Σαμαρά

Αναρωτιόμουν τι να έκρυβε εκείνη η μαγική κάμαρα, που είχαν όλα τα σπίτια αυτών των ανθρώπων, των χαρούμενων ανθρώπων, που χόρευαν στους ήχους της λύρας κάθε Κυριακή και εμείς πηγαίναμε να τους

χαζέψουμε. Πού να φανταστώ, τότε, τι πένθος, τι πόνος, τι πίκρα και τι νοσταλγία κρύβονταν πίσω από τους τοίχους, τους ήχους και τους χορούς. Πώς να καταλάβω ότι εκείνα τα φτωχικά, πεντακάθαρα, γκριζόμαυ-

ρα ρούχα των γυναικών κάλυπταν αυτό που γράφει ο Διονύσιος Σολωμός στον Εθνικό μας Ύμνο «περασμένα μεγαλεία και διηγώντας τα να κλαίς».

Δεκαετίες αργότερα, ψάχνοντας για τους παλιούς μαχαλάδες της Νάουσας, διαπίστωσα πως ο Συνοικισμός δεν μπορούσε να είναι, απλώς, ένας ακόμα μαχαλάς. Ήταν ένας οικισμός που έκρυβε δράματα, δάκρυα και το αίμα μιας Εθνικής Καταστροφής. Ένας μαχαλάς της Νάουσας, που απαιτούσε μια άλλη προσέγγιση και μελέτη. Έπρεπε να μπω στα σπίτια τους, στις οικογένειες, στις ιστορίες τους και σε αυτό μου συμπαραστάθηκαν πάρα πολλοί, που δεν θα τους ξεχάσω ποτέ!

Παράλληλα, έκρινα πως έπρεπε να διαβάσω πολύ πιο προσεκτικά για την Μικρασιατική Εκστρατεία και την Μικρασιατική Καταστροφή, για να καταλάβω τον παππού μου, που έβριζε τον Βενιζέλο γιατί έφερε τους πρόσφυγες. «Αρά δεν μας φταίνουν οι άνθρωποι» έλεγε στον πατέρα μου, που πήρε μέρος σε αυτόν τον πόλεμο και μας μιλούσε για την οπισθοχώρηση με πικρία, λέγοντας πως «στη φυγή μας, από το τρέξιμο, οι φτέρνες είχαν φτάσει στο κεφάλι» και στην πεθερά μου, που διηγούνταν ότι η έλευση προσφύγων στο Κάτω Γραμματικό της Πέλλας έφερε στο χωριό συγκρούσεις με τους ντόπιους, είχαν θύματα, και δημιούργησε ένα βαθύτατο χάσμα μεταξύ τους, που διήρκησε πάνω από μισό αιώνα!

Φτωχοί άνθρωποι οι γηγενείς, αγράμματοι οι περισσότεροι, είχαν ελευθερωθεί από τους Τούρκους μόλις δέκα χρόνια πριν, ξεχασμένοι από το επίσημο κράτος, το οποίο τους θυμότανε

μόνο για στράτευση, δέχτηκαν ξαφνικά, χιλιάδες ανθρώπους, που, κατ' αυτούς «τους έφερε ο Βενιζέλος, που είχε φέρει νωρίτερα τον διχασμό». Είχαν δεχτεί μετά την απελευθέρωση τους αμέσως, άλλους πρόσφυγες, από την Βουλγαρία και τη Θράκη. Με την Μικρασιατική Καταστροφή και την Συνθήκη της Λωζάννης, 1.200.000 άνθρωποι ακόμα πήραν το δρόμο της προσφυγιάς. Από τον διχασμό των πολιτικών, την ανικανότητα, τα λάθη, οι φτωχοί δέχονταν τους πάμφτωχους. «Κατάρα στους Πολιτικούς κι εκείνους τους Στρατιωτικούς που ρίξαι το διχασμό- και στο στρατό και στο λαό» μοιρολογούσε μια γριά Μανιάτισσα, γράφει ο Σαράντος Καργάκος, και αυτό το μοιρολόγι ίσως εξηγεί κα-

...«έως ότου χτιστεί ο συνοικισμός, όσοι πρόσφυγες δεν είχαν στέγη και δούλευαν στο εργοστάσιο, κοιμόταν στο εργοστάσιο, που είχε βάλει και συσσίτια»...

λύτερα όλα όσα συνέβησαν.

Ο πληθυσμός στην Ελλάδα αυξήθηκε κατά 1.200.000 άτομα, που ισοδυναμούσε με την φυσιολογική ανάπτυξη του ελληνικού πληθυσμού μιας δεκαπενταετίας και άλλαξε η όψη των πόλεων από τις μάζες προσφύγων που συγκεντρώθηκαν γύρω από αυτές, κάτω από άθλιες συνθήκες διαβίωσης. Η προσωρινή στέγαση των θυμάτων του πολέμου, που είχε γίνει από το Υπουργείο Περιθάλψεως, ήταν σε εκκλησίες, σχολεία, στρατώνες, δη-

μόσια κτήρια, αποθήκες, μοναστήρια, κελιά, τεμένη, επιταγμένα κενά σπίτια, σκηνές και ξύλινα παραπήγματα. Μετά τη σύναψη των τριών προσφυγικών δανείων απαραίτητη ήταν η εξεύρεση χώρων για ίδρυση συνοικισμών, σε συνέχεια των κέντρων που έχουν εγκατασταθεί οι πρόσφυγες.

Με μια σειρά νομοθετικών μέτρων διευκολύνθηκε η απαλλοτρίωση, όμως «άνευ προηγούμενης αποζημιώσεως των εκτάσεων προς εγκατάστασή των. Υπό αυτούς τους όρους απαλλοτριώθηκαν 23.000.000 τ.μ. καθ' όλην την επικράτεια, ανήκοντα εις διαφόρους ιδιοκτήτες, οφείλονται δε πλέον του ενός δισεκατομμυρίου δρχ. εις τους ούτω πληγέντες δια της αφαιρέσεως των ιδιοκτησιών των, άνευ προηγούμενης αποζημιώσεως»¹. Η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ), για τις 109.612 οικογένειες προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στις πόλεις, διέθεσε, μέσα στο διάστημα της ύπαρξής της (1924-1930), το 5% του ποσού που είχε στη διάθεσή της, από τα τρία συναφθέντα προσφυγικά δάνεια.

Σε αυτό το διάστημα, στην χώρα, υπάρχει άφθονη και φθηνή εργατική δύναμη, έτοιμη να εργαστεί κάτω από τους πιο βαρείς όρους και αδιάφορη αν αυτό γίνονταν η αιτία της γενικής κάμψης των ημερομισθίων όλων των εργαζομένων της Ελλάδας. Ο αριθμός των εργοστασίων, όλων των ειδών, διπλασιάζεται και οι αρμόδιοι του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών παρατηρούν ότι «*χάρης εις την αφθονίαν εργατικών χειρών, λόγω των προσφύγων και στην εισροήν ξένων και ελληνικών κεφαλαίων, ήρχισαν να αναπτύσσονται αι παραγωγικά δυνάμεις και να τίθενται*

1. Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια Δρανδάκη, εκδ 1932, τομ. Ελλάς, σελ 672.

οι βάσεις της εκβιομηχάνισης της χώρας». Όμως, η «ευμάρεια» αυτή ήταν φαινομενική και δεν εξυπηρετεί παρά μια μειοψηφία, γιατί βασίζεται στο ξένο κεφάλαιο, που εισάγεται μαζικά με τη μορφή δανείων και ελέγχει την οικονομία της χώρας. Με την έλευση των προσφύγων, ο αριθμός των εργατών, που το 1918 ήταν 338.120 (χωρίς να υπολογιστούν οι εργάτες γης) έχει αυξηθεί το 1928, σε 1.199.000. Η ανεργία μεγαλώνει, μειώνεται το εργατικό εισόδημα πολύ χαμηλά,

2.786 ήταν άνδρες και 2.993 ήταν γυναίκες. Πολλοί από αυτούς εγκαταστάθηκαν στη Νάουσα, όπου πήγαν 560 άτομα, 224 άνδρες και 336 γυναίκες. «Έως ότου χτιστεί ο συνοικισμός, όσοι πρόσφυγες δεν είχαν στέγη και δούλευαν στο εργοστάσιο, κοιμόταν στο εργοστάσιο, που είχε βάλει και συσσίτια» αφηγούνται η Μαρία Αγγ. Λαναρά και η Τιτίνη Λαναρά-Κούργια. Με αυτές, εν ολίγοις, τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες να επικρατούν στην Ελλάδα, έγινε η εγκατάσταση

συναντιούνται, και τότε και τώρα, η οδός Κοραή με την Χριστοδούλου Λαναρά, την Παύλου Μελά, την Αγίου Δημητρίου, την Δ. Πεχλιβάνου και αργότερα την Γερβασίου. Σε αυτόν τον οικισμό μετακόμισαν οι πρόσφυγες που είχαν εγκατασταθεί προσωρινά στις γειτονιές της πόλης. Την εποχή που χτίστηκε ο Συνοικισμός, η Κοραή ήταν μια από τις κεντρικές αρτηρίες της πόλης, στρωμένη με καλντερίμι, και οδηγούσε απευθείας στα εργοστάσια.

Σημερινός κάτοψη του χάρτη της πόλης της Νάουσας όπου διακρίνονται τα όρια της περιοχής του Συνοικισμού.

ενώ συσσωρεύεται τεράστιος πλούτος στα χέρια μιας μειοψηφίας και οι απεργίες διαδέχονται η μία την άλλη, όπως γράφει ο Ν. Σβορώνος².

Σύμφωνα με την Απογραφή των Προσφύγων 1922-1923, στην υποδιοίκηση της Βέροιας είχαν εγκατασταθεί 5.778 άτομα, από τα οποία

των προσφύγων Ελλήνων της Μικρασιατικής Καταστροφής στην Νάουσα και στον Συνοικισμό.

Ο ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ

Όπως φαίνεται στον χάρτη της πόλης και ο νέος οικισμός αρχίζει πάλι από ένα Τριώδι. Το Τζαμί. Εκεί, όπου

Η Χριστοδούλου Λαναρά ήταν χωματόδρομος, που αντάμωνε την Παύλου Μελά στην έξοδό της και συνέχιζε μέχρι το Τζαμί. Η Παύλου Μελά, που αρχίζει από την Πουλιάνα, ήταν επίσης στρωμένη με καλντερίμι και οδηγούσε στα εργοστάσια, μέσω της Αγίου Νικολάου, για όσους κάθονταν

2. Ν. Σβορώνος, Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας, σελ 130-31, κεφ. Η Ελλάς Σύγχρονο Κράτος.

στην Πουλιάνα, στα Μπατάνια, στα Καμμένα, στην Βασιλέως Κωνσταντίνου και ως το Κιόσκι. Όλοι οι στρωμένοι με καλντερίμι δρόμοι της πόλης, οδηγούσαν στα εργοστάσια. Στην πλατεία που ανοίγεται στο Τζαμί (μπροστά από το σημερινό Εργατικό Κέντρο), τελειώνει η Χριστούδουλου Λαναρά και αρχίζει η Αγίου Δημητρίου, αριστερά μας, που οδηγεί στην ομώνυμη εκκλησία, στρωμένη και αυτή με καλντερίμι, που επίσης οδηγεί στα εργοστάσια, από Κοραή,

ρίτερα μέχρι τα εργοστάσια. Αυτά τα νέα σπίτια έχουν κτιστεί σύμφωνα με το σχέδιο που εκπονήθηκε για την εγκατάσταση των προσφύγων στις αστικές περιφέρειες και είναι διπλοκατοικίες. Κάτω κουζίνα, δύο δωμάτια και μια εξωτερική σκάλα να οδηγεί απάνω, σε άλλο δωμάτιο. Όλα τα σπίτια είχαν πίσω βοηθητικό χώρο και απαραίτητα στάβλο.

Ο Συνοικισμός έπινε απ' το Τζαμί, ως την «Καρούτα», που ήταν στην έξοδο της πόλης για τον ΑγιαΝικό-

σήμερα οι Τεχνικές Σχολές, ακριβώς στο σημείο που συναντώνται σήμερα η Αγίου Νικολάου και η Απολλωνιάδος, στον δρόμο για τον ΑγιαΝικόλα. Αυτή η «Καρούτα» ήταν όλο βουργιασμένη, ξεχείλιζε και κατάβρεχε γερά όσους περνούσαν από κάτω. Ήταν σπουδαίος τόπος για την διασκέδαση όλων των παιδιών.

Ο Συνοικισμός είναι μέσα στον οικοδομικό ιστό και περικλείεται από την οδό Αγίου Δημητρίου, την οδό Σμύρνης, την Γερβασίου και την Κυρια-

Από αριστερά:
Άγνωστος, με τη
χλαίνη Γ. Αηδο-
νόπουλος, δίπλα
Ι. Ιωσηφίδης, Αν.
Βεγιάζης, Στ. Συρι-
τζίδης, δύο άγνωστοι,
Σαβ. Παπαδόπουλος,
άγνωστος.

Αλώνια, Παναγιά, ΑγιαΜηνά, Αη-Γιώργη, μέσω της παλιάς Βασιλέως Γεωργίου (σημερ. Σβώλου) και της παλιάς Ζαφειράκη. Εκεί, απ' το Τζαμί δεξιά, όπως ξεκινά ανηφορική η Δημητρίου Πεχλιβάνου, ανοίγεται και ο καινούργιος νέος κόσμος.

Κτίζεται ακόμα ένας μαχαλάς που οδηγεί πάλι στα εργοστάσια, αλλά όχι έξω από την πόλη. Τα σπίτια των Ναουσαίων έχουν φτάσει πολύ νω-

λα. Για όσους δεν την πρόλαβαν, η «Καρούτα» ήταν μια «εναέρια μεταφορά υδάτων». Χοντροί τενεκεδένιοι σωλήνες, κάτι σαν μεγάλα ενωμένα βαρέλια, αλλά ανοιχτά από πάνω, ήμισιά σκαμμένα μεγάλα κούτσουρα, σαν κουπάνες ή σκαφίδια, αποτελούσαν το εναέριο αυλάκι, που μετέφερε νερό από την πλευρά των εργατικών κατοικιών πάνω απ' το κεραμοποιείο, στην απέναντι πλευρά, που είναι

κίδη, που ξανακλείνει με την Αγίου Δημητρίου.

Το πρώτο σπίτι, αρχή και σήμα κατατεθέν, που πιάνει και τους τρεις δρόμους, επί της συμβολής των οδών Χριστ. Λαναρά, Δημ. Πεχλιβάνου και Αγίου Δημητρίου, είναι το σημερινό σπίτι του Νίκου Νικολαΐδη. Αυτό το σπίτι, ήταν ιδιοκτησία του Μικρασιάτη Κοντόπουλου, ενός πανέξυπνου εμπόρου κουκουλόσπορου. Ο Νίκος

ο Νικολαΐδης, Χηλιώτης, το αγόρασε μετά. Πρώτα έμενε μέσα στο στενάκι, αριστερά από το Τζαμί, που άρχιζε από του Ζαΐφκα το σπίτι, συνέχιζε με του Νικολαΐδη και του Γιώργου και του Σωκράτη του Μπουινόβα, μια ούλτσα επί της πλατείας, αριστερά ανεβαίνοντας πριν την Αγίου Δημητρίου.

Ύστερα απ' του Μπουινόβα, που ήταν Κωνσταντινουπολίτες, ήταν το σπίτι του Ιατρού, του «Ντουλπτσή», που είχε δύο εισόδους σε δυο ούλτσες. Μια αυτή απ' του Μπουινόβα το στενό και μια άλλη που έβγαине απέναντι στου Γκέρου, στου Πράπα και στου Παπαθωμίδη, από τη σημερινή Δ. Χρυσοχόου. Τότε και η σημερινή Δ. Χρυσοχόου ήταν ούλτσα, όλο μπαχτσέδες με λουλούδια και με πολλά βλάχικα σπίτια.

Η Δ. Χρυσοχόου άρχιζε απ' την Αγίου Δημητρίου και οδηγούσε στην Παύλου Μελά, από την σημερινή Σταύρου Μπάλια, στου Κουλίτσα τα σπίτια ως το γωνιακό της Σοφίας της Μπούζινας και το μύλο του Μυ-

λωνά, που έπιανε όλο το τετράγωνο. Απ' την ούλτσα και το γωνιακό σπίτι του Παπαθωμίδη έβγαίνες στην Χρ. Λαναρά, αλλά από ...ψηλά!

Για να περπατήσεις στο δρόμο (ας τον πούμε έτσι) έπρεπε να τρουκουλιστείς πάνω σε χώματα και πέτρες. Από την πόρτα της θείας Γραμματικής της Παπαθωμίδου, καρδιακιάς φιληνάδας της μάνας μου, άρχιζε ένας μικρός γκρέμουρας, με μισοσκαμμένα σκαλοπάτια, του ...ενός ατόμου, μπροστά απ' την πόρτα. Αν πηδούσες, με δυο κουτροβαλιές, ήσουν μπροστά στου Μηλόπουλου το σπίτι. Εμείς, σαν παιδιά, αυτό κάναμε. Άργησε πολύ να γίνει κανονική οδική αρτηρία η Χριστοδούλου Λαναρά, που την τελείωσε ο Φιλώτας γύρω στο 1965.

Οδός Δ. Πεχλιβάνου - Νικομηδείας

Από το γωνιακό του Νίκου του Νικολαΐδη, που θεωρούνταν ένας άριστος δάσκαλος της κιθάρας, αλλά διατηρούσε και το γνωστό παντοπωλείο

κάτω από το σπίτι, θα αρχίσουμε να ανεβούμε την Δ. Πεχλιβάνου, που το 1922 ήταν ένας κεντρικός, χωμάτινος, ανηφορικός δρόμος. Είχε σπίτια και από τις δυο πλευρές, όπου άνοιγαν και πάροδοι με τις ονομασίες από τις χαμένες πατρίδες. Ανεβαίνοντας στην δεξιά πλευρά του, ψηλά, μετά την μεγάλη στροφή, τον «ανήφορο» (για τον οποίο θα πούμε παρακάτω), αρχίζει η πρώτη πάροδος, η οδός Νικομηδείας. Πρώτο σπίτι μπαίνοντας στο δρόμο, δεξιά μας, ήταν του Πατρώνα, μιας οικογένειας με τραγικό τέλος, αφού τους έκαψαν όλους ζωντανούς μέσα στον εμφύλιο. Εξ αιτίας αυτού του γεγονότος, όπως γράψαμε και στους «Παλιούς Μαχαλάδες της Νάουσας», όλοι οι κάτοικοι αυτής της γειτονιάς, μέχρι το Τζαμί και την Παύλου Μελά, στάλθηκαν εξορία. Άνδρες, γυναίκες, παιδιά.

Ακολουθεί το σπίτι του Αναστασιάδη, που ήταν τενεκετζήδες από τον Πόντο, μετά του Καρούτσου, Χηλιώτη, που είχε ταξί και το γωνιακό του Τρι-

Συγκομιδή μήλων τη δεκαετία του '60. Στο κέντρο διακρίνεται χαρακτηριστικά ο γνωστός «Αχιλλέας απ' τα μπάνια».

φτανίδη από τον Πόντο, που δούλευε στα εργοστάσια, στη γωνία Νικομηδείας και Γερβασίου. Για την οικογένεια Τριφτανίδη, ο ιστορικός Τάσος Βουρνάς, στο βιβλίο του «Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδος», (τομ. Δ, σ.34-35), στο κεφάλαιο για την Νάουσα, αναφέρει την φυλάκιση της γυναίκας του, των μικρών παιδιών του και της μητέρας του στις φυλακές της Βέροιας, για την επίθεση στο Μέγα Ρέμα, ενώ όλοι κατέθεταν πως ήταν στη Νάουσα και δεν είχαν καμία σχέση. Επίσης τον αναφέρει ως σημαντικό σύνδεσμο των Ελλήνων με τους Άγγλους, στην διάρκεια της Κατοχής. Απέναντι από του Τριφτανίδη, επί της οδού Νικομηδείας, (θα πάρουμε το δρόμο πάλι από δεξιά για να ξαναβρούμε στην Δ. Πεχλιβάνου), είναι το σπίτι του Βασίλη Ποζουκίδη, των Ποζουκίδηδων, που είναι Πόντιοι, και ακολουθεί του Μακρή, πρόσφυγα από την Θράκη. Κολλητά του ανοίγει ένας παράδρομος «το στενό του Μαρινόπουλου», η σημερινή οδός Θράκης,

όπου έμεναν οι Χηλιώτες Μαρινόπουλαιοι, ο Ανδρεάδης, ο δάσκαλος από τον Πόντο, ο Βλάσης Κυριακίδης, Πόντιος, αντίκρυ ο Γεώργιος Κελεμουρίδης, επίσης Πόντιοι, οι Αποστολίδηδες, ο Νίκος και ο Μήττας, και ο Μικρασιάτης Καρακώτης.

Δίπλα στου Μαρινόπουλου, γωνία ήταν το σπίτι του Σταύρου Μερτζάνη, από την Απολλωνιάδα, που πάνω από την εξωτερική του σκάλα έγραφε «1930», όπως αφηγείται ο Κώστας Μερτζάνης, μιλώντας για την Οδύσσεια της οικογενείας του:

«Αχ, τι υποφέραμε, ούτε περιγράφεται, ούτε μπορεί κανείς να το καταλάβει, γιατί ο ξεριζωμός δεν άρχισε το '22, αλλά πολύ νωρίτερα. Η καταγωγή μας είναι από την Απολλωνιάδα, την λίμνη της Απολλωνιάδας επί του Ρινδακού ποταμού, που χύνονταν στην Προποντίδα, όσο ήταν το Ελληνικό και καθάριζαν το ποτάμι. Οι δικοί μας πήγαιναν στην Κωνσταντινούπολη μεταφέροντας τρόφιμα και εμπορεύματα. Το όνομα Μερτζάνης το αποκτήσαμε όταν

ο παππούς μου Κώστας Μερτζάνης έβαψε το καινούργιο του καΐκι κόκκινο-άλικο. Το κόκκινο-άλικο, στα τούρκικα, λέγεται μερτζάν, το καΐκι το είπαν Μερτζάν-καϊκ, το επίθετο έγινε Μερτζάνης. Ο παππούς πέθανε το 1913 και η γιαγιά Δέσποινα έμεινε χήρα με τα δυο αγόρια της, τον Σταύρο, τον πατέρα μου και τον Γιάννη τον θείο μου. Ο πατέρας μου το 1917, πριν γίνει η απόβαση στη Σμύρνη, ήταν σε ηλικία να πάει φαντάρος. Για να μην υπηρετήσει στον τούρκικο στρατό, παίρνει την ταυτότητα του αδελφού του, το «νοφούζι», που δεν είχε απάνω φωτογραφία, και πάει στην Κωνσταντινούπολη, όπου πιάνει δουλειά σε ένα μπακάλικο.

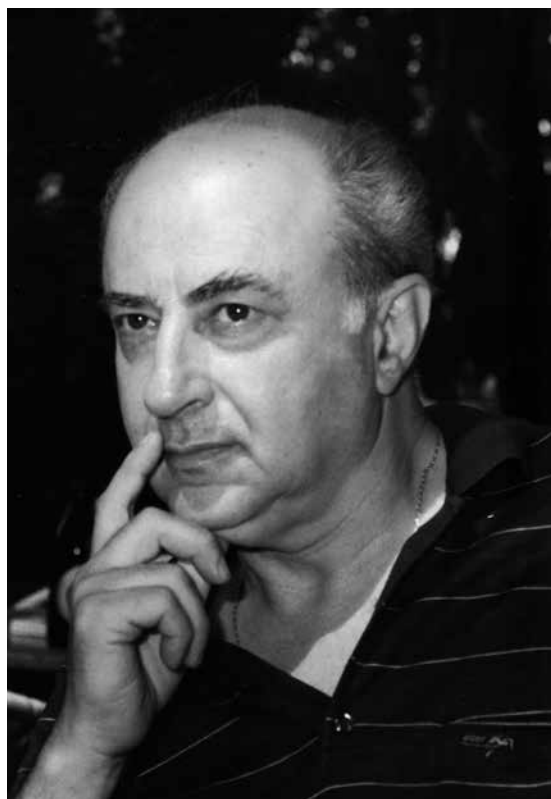
Το 1920, όταν μπήκε ο Ελληνικός στρατός στην Σμύρνη, φεύγει απ' τη δουλειά και κατατάσσονται, μαζί με τον αδελφό του, εθελοντές στον ελληνικό στρατό. Από το Αφιόν Καραχισάρ, ειδοποιεί τον μεγάλο αδελφό της μητέρας του, τον Κατzaφέρη, που τους έχει υπό την προστασία του, να πουλήσει τα κουκούλια του, γιατί τα πράγματα δεν πάνε καλά (γι' αυτό βρεθήκαμε στη Νάουσα που «κοίταζαν» μετάξια). Η

Τα εγκαίνια της Ευξείνου Λέσχης το 1960 στην στην οικία Πάντσιου. Δημακουλάς, Ορφ. Κανονίδης, Ι. Ιωσηφίδης, Χρυσ. Σαββατόπουλος, Β. Ιωσηφίδης, Μιχ. Μουμτζίδης, Απ. Παπαδόπουλος, Χαρ. Χρυσοχόου, Παπαμανώλης Φωτιάδης (ιερέας).

αριστερά: Η Αθανασία Παυλικανίδου (μετέπειτα Σαματά), κόρη του Νικόλα Παυλικανίδη, στο σπίτι στην οδό Τραπεζούντος.

δεξιά: ο Κώστας Μερτζάνης.

παραγωγή τους ήταν πάνω από 5000 οκάδες ξερά κουκούλια, προς μία λίρα η οκά. Αυτός δεν πουλάει, σίγουρος πως θα κερδίσει το Ελληνικό, και φεύγουν στον ξεριζωμό με ένα πάπλωμα, την εικόνα του Αγίου Χαραλάμπους και τα κλειδιά του μαγαζιού, σίγουροι πως θα ξαναγυρίσουν. Το καίκι τους έβγαλε στα Μουδανιά, ενώ ο Σταύρος και ο Γιάννης, με την υποχώρηση, κατόρθωσαν να φτάσουν στη Χίο. Μόνη τους περιουσία μία στρατιωτική χλαίνη.

Πάνε πρώτα στο Σουφλί που έχει κουκούλια, αλλά δεν τους άρεσαν και πάνε στη Θεσσαλονίκη, όπου εργάζονται στο πάστωμα των ψαριών. Όσο ήταν στην Θεσσαλονίκη, έμεναν σε ένα σχολείο, στοιβαγμένοι σε μια αίθουσα πάνω από τριάντα άτομα, άνδρες, γυναίκες, παιδιά. Ο Κοντόπουλος, ο νταής όπως τον έλεγαν και τον είχαν σαν αρχηγό, τους ειδοποιεί να πάνε στην Καρατζόβα (Πτολεμαΐδα), συγκεκριμένα στην Πολυκάρπη, γιατί εκεί δουλεύουν κουκούλια. Φεύγουν με τα κάρα απ' τη Θεσσαλονίκη, μια εβδομάδα δρόμο, και φτάνουν στην Καρατζόβα, όπου κάθισαν λίγο. Εκεί παντρεύτηκε ο

πατέρας μου την μάνα μας Αγγελική Χατζησταυρακίδου, το 1925.

Ο πατέρας μου, ο αδελφός του, οι κουνιάδοι του, ήθελαν να φύγουν. Μόλις μαθαίνουν ότι λειτουργεί και το άλλο εργοστάσιο των Λαναράδων στη Νάουσα το «Νέο», φεύγουν και εγκαθίστανται στη Νάουσα, το 1927. Το πρώτο σπίτι που έμειναν και γεννήθηκα και εγώ, το 1928, ήταν του Πέκα, μέσα στο στενό του Γκιουλέκα. Τότε χτίζονταν ο συνοικισμός, από τον Εποικισμό. Το δικό μας το σπίτι ήταν ψηλό, το διπλανό, του Δημητριάδη, ενώ χτίστηκε και αυτό ψηλό, έπεσε και το ξαναέχτισαν, αλλά χαμηλό. Τα σπίτια μας δόθηκαν με κλήρωση. Το 1935 ο θείος μου Γιάννης Μερτζάνης έφυγε στην Αθήνα, όπου και παντρεύτηκε.

Ο πατέρας μου, δεν πήγε στο εργοστάσιο, αλλά άνοιξε μπακάλικο, το 1927 κάτω απ' του Καζάκη το σπίτι, για λίγο, και μετά πήγε στον Μυλωνά από κάτω, στην Κοραή με Καραμήτσου, όπου έμεινε το μπακάλικο του μπαρμπα-Σταύρη, σαράντα χρόνια, ως την σύνταξή του. Το 1927, στην

περιοχή αυτήν απ' τον Στραβό τον Πλάτανο μέχρι το Τζαμί, ήταν έξι μπακάλικά. Το μπακάλικο του Κοντόπουλου (μετά το πήρε ο Νικολαΐδης, του Μαυρόπουλου, του Μερτζάνη, απέναντι του Γιώργη του Τσιώτσιου, που είχε τη Θωμαή του Τέμα, μετά του Τσιώτσιου του Γρηγόρη, μετά του Λίτη στον Στραβό τον Πλάτανο, στην συμβολή της Δεληδήμου με την Χατζηκουρκούτα, την Αγίας Παρασκευής και την Χ' Τσάμου. Μέχρι το 1940, που δούλευαν τα εργοστάσια, ήταν καλά. Μετά, που σταμάτησαν πάλι δεν είχαμε τίποτα». Τα παιδιά του Σταύρου Μερτζάνη μορφώθηκαν, τα τρία τα κορίτσια και ο γιος του ο Κώστας, που αποτέλεσε και διακεκριμένο μέλος της κοινωνίας της Νάουσας. Μετά τις σπουδές του στα οικονομικά, υπηρέτησε στο ΙΚΑ της πόλης, όπου υπήρξε και διευθυντής επί σειρά ετών. Ήταν οι εποχές που το ΙΚΑ είχε εγγεγραμμένους χιλιάδες εργαζόμενους και πρωτοστάτησε στην απόκτηση του σημερινού ιδιόκτητου κτηρίου του Οργανισμού. Εξυπηρετούσε τους πάντες, κυρίως

Η ποδοσφαιρική ομάδα του «ΑΚΡΙ-ΤΑ» το 1933. Έφορος ο Ιωσήφ Ιωσηφίδης.

όταν έφτανε η ώρα να «μετρηθούν τα μεροκάματα» για συνταξιοδότηση και οι Ναουσαίοι τον θυμούνται με μεγάλο σεβασμό και εκτίμηση.

Μετά το σπίτι των Μερτζάνηδων και κολλητά γωνία Νικομηδείας και Δ. Πεχλιβάνου ήταν της Ελένης Τριανταφύλλου από τον Πόντο, που μετακόμισε στην Αθήνα (μετά Ανέστη Δημητριάδη) και βρισκόμαστε πάλι επί της Δ. Πεχλιβάνου, στα Κεραμιδαίικα, που αρχικά έμεναν πίσω από τους Ποζουκίδηδες. Κολλητά είναι το σπίτι του Κώστα Μαραγκού από την Αργυρούπολη, που ήταν το πρώτο σπίτι που έβαλαν φωτιά οι αντάρτες όταν κατέβηκαν στη Νάουσα το Δεκέμβρη, και φτάνουμε στο γωνιακό, το τούβλινο, σήμα κατατεθέν, του Κωνσταντινίδη, υποδηματοποιού, «του Τίμου το σπίτι» και από κάτω ήταν το κομμωτήριο της Σούλας Κωνσταντινίδου. Ο Τίμος Κωνσταντινίδης έμενε πρώτα στην Αγίου Δημητρίου και μετά το αγόρασε αυτό, που ήταν μπαξές, στη γωνία Δ. Πεχλιβάνου και Αργυρουπόλεως,

και το έχτισαν με την γυναίκα του την Πελαγία.

Οδός Αργυρουπόλεως

Είμαστε από τα δεξιά, επί της οδού Αργυρουπόλεως (πηγαίνοντας προς την Γερβασίου), στου Ζωγραφόπουλου το σπίτι, που είχε φούρνο και ήταν Χηλιώτης. Μετά ήταν της Μαρίας Κοντού επίσης από τη Χηλή (της Μακροπούλου από τον Πόντο), μετά ήταν ο Γιάννης Ακριτίδης από τον Πόντο, που είχε τρεις κόρες, την Νούλα την Σούλα και την Ερμιόνη.

Η Νούλα δούλευε στη γραμματεία του νοσοκομείου και παντρεύτηκε τον Στέργιο το Μπαξεβάνο, που κάθονταν στην Γ. Περδικάρη, τον δρόμο που βγάζει στο νοσοκομείο, στη συμβολή της Φιλίππου, Μπιγκάνου και Β. Κωνσταντίνου. Ο Γιάννης Ακριτίδης επεξεργάζονταν πουρόπτερες. Ακολουθούσαν τα σπίτια των Μικροπουλαίων, από την Σάφρα, τα αδέρφια Χρήστος, Μιχάλης και Δαυίδ, που ασχολήθηκαν με την φωτο-

γραφία. Ποιός δεν θυμάται τον αεικίνητο Δαυίδ με την φωτογραφική μηχανή στο στήθος και σε ποιανού σπίτι δεν υπάρχει φωτογραφία που να γράφει πίσω «Αφοι Μικρόπουλοι». Ο Χρήστος παντρεύτηκε την Ναουσαία Ελένη Τσιώτσιου, μια αρχοντογυναίκα της οδού Κοραή. Ο γιός του, ο Πάκης, συνέχισε την οικογενειακή παράδοση, που συνεχίζει σήμερα η τρίτη γενιά, στο γνωστό μαγαζί της πλατείας Καρατάσου.

Ο Χρήστος Μικρόπουλος κυνηγήθηκε άγρια από τους γερμανούς και άφησε μια συγκλονιστική προσωπική αφήγηση, ένα ντοκουμέντο της κατοχής, που έχει δημοσιευθεί ολόκληρο στην ΝΙΑΟΥΣΤΑ: «Στην κατοχή, ήμουν σύνδεσμος της Νάουσας με το βουνό. Μόλις είχα κατεβεί από το βουνό με ένα σημείωμα στην τσέπη μου να το παραδώσω σε κάποιο σπίτι. Εκεί που βάδιζα με τον φίλο μου Περικλή Κελεμουρίδη, στο Τζαμί, στου Γιαννούλη το ζαχαροπλαστείο, πίσω από έναν γκρεμισμένο τοίχο στου Μηλόπουλου το μπαχτσέ, ήταν κρυμμένοι

Η οικογένεια του
Στυλιανού Ζωγρα-
φόπουλου στην οδό
Αργυρουπόλεως.

πέντε προδότες του Μιχάλαγα, συνεργάτη των Γερμανών, από τα χωριά, και μια γυναίκα. Ένας προδότης μου λέει. Μπορώ να σου πω; Και αμέσως βγήκαν και αυτοί που ήταν κρυμμένοι. Ο φίλος μου πρόλαβε να φύγει, αλλά αυτοί μόνο εμένα ήθελαν. Με γραπώνουν με κλωτσιές και κοντακίες και με πάνε στο εργοστάσιο του Λαναρά. Εκεί είχαν άλλα τριακόσια άτομα. Δυστυχώς δεν μπόρεσα να εξαφανίσω το σημείωμα και άρχισαν τα βασανιστήρια. Από τα πολλά χτυπήματα άρχισε να τρέχει αίμα.

Μου βάλανε τα χέρια στη μηχανή που ξεσπυρίζουν το καλαμπόκι για να μου βγάλουν τα νύχια. Μετά αφού με ξάπλωσαν στο τσιμέντο κάθισε ένας στο κεφάλι μου και από ένας σε κάθε χέρι, και με γάντια, μου βάζανε βραστά αυγά στις μασχάλες και κάηκε όλο το κρέας. Το βράδυ με πέταξαν σε μια γωνιά και το πρωί ξανάρχισαν τις ερωτήσεις, πού θα έδινε το σημείωμα. Αυτό που με πείραξε περισσότερο και απ' τα βασανιστήρια, ήταν οι συμπατριώτες μου συνεργάτες των Γερμανών και κυρίως η γυναίκα...»

Με το σπίτι των Κουταλακίδηδων, από τον Πόντο, τελειώνει αυτή η πλευρά του δρόμου και πάμε απέναντι απ' του Κουταλακίδη, για να ξαναγυρίσουμε πάλι στην Δ. Πεχλιβάνου. Πρώτο σπίτι του Σερταρίδη, πρόσφυγες Μικρασιάτες, δίπλα ο Ηλίας ο Πετρίδης από τον Πόντο, που δούλευε στο εργοστάσιο, μετά ήταν ο Καπαγιαννίδης, αρτοποιός, που είχε παντρευτεί την αδελφή του Κεμαλίδη από τον Πόντο, φουρνάρηδες και αυτοί. Ακολουθούσε το πρώτο σπίτι που είχαν εγκατασταθεί αρχικά οι Ματσακίδηδες, από την Απολλωνιάδα της Προύσας, όταν έφτασαν στη Νάουσα. Αυτό το σπίτι το πούλησαν μετά στον Αναστάσιο Σέρμπο, βλάχο Ναουσαίο, που ο γιός του ο Βασίλης είχε στη Θεσσαλονίκη κατάσταση εισαγωγής επωνύμων υφασμάτων. Δίπλα έμενε η Λευκή Τερζοπούλου, στη συνέχεια ο Παναγιώτης Καλπακίδης από τον Πόντο, το γωνιακό του Νάνου, που ήταν Χηλιώτης, και ξαναβγαίνουμε στην Δ. Πεχλιβάνου.

Ακολουθούσε, δεξιά, επί της Πεχλιβάνου, το σπίτι της Φωτεινής του Κυπρίτη, που μετά αγοράστηκε από την οικογένεια του Χρυσόστομου Σαββατόπουλου, επίσης Χηλιώτη.

Ο πατέρας του, ο Αθανάσιος Σαββατόπουλος, ήταν δάσκαλος και παπάς. Με την ανταλλαγή ήρθε στην Ελλάδα με την γυναίκα του, τον γιο του Χρυσόστομο και τις δυο του κόρες. Την Μαρίκα, που παντρεύτηκε τον Ζωγραφόπουλο και την Παναγιώτα, που έμεινε στην Κατερίνη. Ο Αθανάσιος Σαββατόπουλος ήταν απόφοιτος της Σχολής της Χάλκης στην Κωνσταντινούπολη και είχε διατελέσει και πολεμικός ιερέας στο Ελληνικό. Με την ανταλλαγή των πληθυσμών βρέθηκε στην Καλαμάτα. Εκεί τους ενημέρωσαν πως στην Μακεδονία ήταν καλύτερα και έφυγαν για την Κατερίνη, από εκεί στην Αριδαία και τέλος στη Νάουσα, όπου εγκαταστάθηκαν το 1924, στην ενορία της Παναγίας. Στη Νάουσα και στην εν λόγω ενορία τον κάλεσε ο Δήμαρχος Θωμάς Αρνής

Διακρίνονται οι Χρυσόστ. Σαββατόπουλος, Γ.Αηδονόπουλος, Λάμπης Χρυσοχόου.

(1922-1925), που θα είχε ενημερωθεί για την μόρφωσή του.

Εγκαταστάθηκαν στα βακούφικα της Παναγίας δίπλα στο καμπαναριό, απέναντι απ' του Χασιούρα το σπίτι. Ήταν μονοκόμματος, απόλυτος, φημίζονταν για την νευρική του, εξαιρετικά ηθικός και αυστηρός ιερέας, που δεν δίσταζε να φωνάζει στο ποίμνιό του, όταν έκανε φασαρία. «Εγώ σ' αυτόν μοιάζω», λέει γελώντας, ο εγγονός του Παναγιώτης Σαββατόπουλος, που μας κάνει και την αφήγηση. Αυτός ο παπάς στεφάνωσε τους γονείς μου, Δημήτριο Αγοραστό και Ζωή Ρουβέτη το 1933, στο σπίτι του παππού μου του Γιάγκου του Ρουβέτη, επί της οδού Κοραή και Καραμήτσου, που τότε ανήκαν στην ενορία της Παναγίας. Εκεί η οικογένεια του Παπα-Θανάση, έμεινε ως το 1944.

Όταν πέθανε ο παπάς, η οικογένεια δεν δικαιούνταν να μένει στο σπίτι της εκκλησίας και φιλοξενήθηκε στο Συνοικισμό, δίπλα από το σπίτι του

Απόστολου Παπαδόπουλου, στις χήρας της Μαριώς, που ήταν συμπατριώτισσα τους. «Εκεί, μέναμε κανά δυο περίπου χρόνια και μετά μας πήρε στο σπίτι ο παππούς μου ο Παναγιώτης Πιπερόπουλος. Είχε δυο κόρες, την Αννίκα και την Πηνελόπη, παντρεμένη με κομμωτή, που πέθανε νωρίς και την άφησε χήρα με δυο κόρες, την Τούλα και την Ριρίκα. Τα κορίτσια αυτά τα μεγάλωσε ο παππούς. Ο μοναχογιός του ήταν γυμναστής, ο Κωνσταντίνος Πιπερόπουλος, που υπηρέτησε πρώτα στο Κιλκίς και μετά στην Αθήνα. Σε αυτό το σπίτι της Δ. Πεχλιβάνου, αρχίζει η μαμά μου να δουλεύει σαν κομμωτριά και την βοηθάω εγώ στο τύλιγμα της περμανάντ, με τα χαρτάκια αλουμινίου και το εμποτισμένο με το φάρμακο ύφασμα ενδιάμεσα. Τα πρώτα βήματα στην κομμωτική τα είχε μάθει από τον γαμπρό της, τον κομμωτή. Αρχίζει να δουλεύει πρώτα στη σάλα αυτού του σπιτιού, μετά στο ισόγειο. Πήγαινα στο γυμνάσιο, όταν λειτούργησε το κομμωτήριο στη Χριστοδούλου Λαναρά, το «Αννίκα», που πήγαινε εξαιρετικά καλά, και αυτό βοήθησε τις οδοντιατρικές

μου σπουδές...» αναφέρει ο Παναγιώτης Σαββατόπουλος. Όντως το κομμωτήριο «Αννίκα» ήταν φημισμένο και είχε εκλεκτή πελατεία.

«...Ο πατέρας μου, ο Χρυσόστομος, σαν υπάλληλος του Λαναρά, έπαιρνε μόλις εικοσιπέντε δρχ την ημέρα. Αρχικά, το 1927, μαζί με τον Λυσίμαχο, πήγαν στην Αθήνα σε μια ορνιθο-κτηνοτροφική σχολή και μετά άνοιξαν ορνιθοτροφείο, μια επιχείρηση στην Παναγιωπούλα, που δεν πήγε καλά και έκλεισε. Επειδή είχε τελειώσει το γυμνάσιο, τον πήρανε στα γραφεία του εργοστασίου. Ήταν ανταποκριτής και στον «Κινηματογραφικό Αστέρα», ένα περιοδικό της εποχής. Έμπαινε δωρεάν στον κινηματογράφο, έστελνε ανταποκρίσεις και γι' αυτό συνδέθηκε και ασχολήθηκε με τα καλλιτεχνικά. Το σπίτι δίπλα στον Νάνου, ήταν της Φωτεινής του Κυμπρίτη και το αγόρασε η μαμά μου το 1950-52. Το '55-56 κάνουμε αποχωμάτωση το υπόγειο και σκάβοντας μαζί με το χώμα, που ήταν μπρούχαβο έβγαζε σάπια σανίδια και υπέθεσα πως μπορεί να ήταν από κουτιά πεθαμένων (ευτυχώς δεν βρήκα κόκαλα).

Ο Χρυσόστομος Σαββατόπουλος, ήταν ένας ρομαντικός χαρακτήρας, που του άρεσαν τα καναρίνια και η κηπουρική. Υπήρξε πρωτοπόρος του ερασιτεχνικού θεάτρου στην κοινότητα και πρωτοπόρος στον προσκοπισμό που τον υπηρέτησε επάξια μια ολόκληρη ζωή».

Εκτός από τον Παναγιώτη, ο Χρυσόστομος και η Αννίκα απέκτησαν και την Αθανασούλα, που παντρεύτηκε τον επί πολλές τετραετίες δήμαρχο της πόλης μας, Δημήτρη Βλάχο.

Οδός Ακριτών

Μετά το σπίτι του Σαββατόπουλου, ήταν της Καμπούρη το σπίτι, (σήμερα του Λογδανίδη) και φτάνουμε στου Δημήτρη Ματσακίδη, γωνία Πεχλιβάνου και Ακριτών.

«Ο πατέρας μου», αφηγείται ο Γιάννης Ματσακίδης, «ο Δημήτρης Ματσακίδης, κατ'άγονταν από την περιοχή της Προύσας, την Απολλωνιάδα. Ήρθε στην Ελλάδα με τα έξι αδέρφια του το '22. Στη Νάουσα έμεινε μόνο ο Δημήτρης, οι άλλοι

έμειναν στο Σιδηρόκαστρο, εκτός από έναν που ήταν στην Αμερική και είχε μαγαζί με είδη κιγκαλερίας. Ο πατέρας τους είχε προτρέψει τον Δημήτρη να πάει και αυτός κοντά του, αλλά ο Δημήτρης δεν θέλησε. Πήγε πρώτα στη Βέροια και μετά στην Νάουσα. Αρχικά, συνεταιρίστηκε με τον Κοντόπουλο και άνοιξαν μεταξουργείο, απέναντι από τους Κυριακίδηδες, δίπλα στου Λαναρά τα εργοστάσια, στην παράδο την οδού Κυριακίδη. Την γυναίκα του Κυριακούλα Χατζησταυρακίδου, μία από τις πέντε αδελφές Χατζησταυρακίδη, την γνώρισε όταν κάθονταν στο σπίτι του Πατσιά, στον Αγία-Δημήτρη».

Κολλητά στου Ματσακίδη, μέσα στην Ακριτών, πάλι από δεξιά, είναι το σπίτι του Γαλίτη, της οικογένειας του σημερινού σπουδαίου Ναουσαίου ηθοποιού, με καταγωγή από την Σμύρνη. Μετά ήταν του Τουρλιδάκη, Σμυρνιός και αυτός, με έναν γιο και δυο κόρες, που παντρεύτηκαν Ναουσαίους. Η Άννα τον Χριστόδουλο Ήλκο και η Ειρήνη τον Κώστα τον Καραμπατζό. Δίπλα ήταν της

Μαριώς, πάλι από την Σμύρνη, του Απόστολου του Παπαδόπουλου και της Όλγας, από την Αργυρούπολη (το Κάρς), που είχαν τα πρώτα λουτρά της Νάουσας, και μετά, του Βεγιάζη το σπίτι, Χηλιώτη. Της Βέρας Βεγιάζη, που όλοι λένε, πώς ήταν μια πολύ δυναμική γυναίκα, με υπέροχη φωνή και ισχυρή προσωπικότητα.

Για την Βέρα Βεγιάζη εκφράζονται όλοι με πολύ μεγάλο θαυμασμό και σεβασμό. Απέναντι, για να ξαναβγούμε στην Δ. Πεχλιβάνου, ήταν του Κοντοζή, από τον Πόντο. Ο Μιχάλης Κοντοζής, ήταν ο γνωστός Καπετάν Ακρίτας. Μετά ήταν του Παπαχριστοδούλου, Πόντιου, στην γωνία της παρόδου της Ακριτών. Στην αδιέξοδο αυτή παράδο της οδού Ακριτών, μέσα, ακολουθώντας τα σπίτια που κάθονταν η Ξανθίππη Παπαδοπούλου, ο Σκαρλάτος, που ήταν κερκυραίος υποδηματοποιός και έγινε σπιτόγαμπρος σε Χηλιώτες και φάτσα στο αδιέξοδο αυτής της παρόδου, ήταν ένα μέρος του σπιτιού

Αριστερά: ο Δημήτρης Ματσακίδης και η σύζυγός του Κυριακούλα.

Δεξιά: ο γιος Γιάννης Ματσακίδης.

της Φώτως του Κυρίτη, με την κύρια είσοδό του στην οδό Γερβασίου, δίπλα από του Παγκαλίδη.

Δίπλα και κολλητά, γυρίζοντας για να ξαναβγούμε από την πάροδο στην οδό Ακριτών, ήταν το σπίτι του Σωκράτη Θωμαΐδη. Αυτό το σπίτι, ήταν αρχικά κλήρος των αδελφών Μουμτζίδη, από την Ίμερα του Πόντου. Ο Μιχάλης Μουμτζίδης παντρεύτηκε την Ιερουσαλήμ του Πατσιά, η οποία εκτός από πολύ ωραία γυναίκα, ήταν και περίφημη μοδίστρα και περιζήτητη για τις προίκες, και ο Κώστας Μουμτζίδης παντρεύτηκε επίσης Ναουσαία, την Ελένη του Σπάρτση, την πρώτη Ναουσαία οδοντίατρο από την Β. Κωνσταντίνου, της γνωστής οικογένειας των Σπάρτσηδων. Η Ελένη Σπάρτση πέθανε πολύ νέα, αφήνοντας τρία παιδιά, που τα ανάστησε με πολύ αγάπη η δεύτερη γυναίκα του η Γκάλια Αμοιρίδου. Τα δυο κορίτσια της οικογένειας Μουμτζίδη ήταν η Παρθενόπη και η Αθηνά.

Η Ίμερα ήταν κωμόπολη 2.500 κατοίκων, ένα απ' τα αμιγώς ελληνικά χωριά του Πόντου στην περιοχή της Αργυρούπολης, συνεχόμενη με την Κρώμνη και σε απόσταση 80 περίπου χιλιομέτρων νοτιώς της Τραπεζούντας. Οι κάτοικοί της, κυρίως έμποροι, είχαν συναλλαγές με την Αργυρούπολη και τη Ρωσία.

Ο Σωκράτης Θωμαΐδης, και αυτός από την Ίμερα, έμπορος κυρίως με την Ρωσία, ήταν στο Βατούμ για δουλειές όταν άρχισε η ανταλλαγή πληθυσμών και ειδοποιήθηκε από τα αδέρφια του να συναντηθούν στην Ελλάδα. Παντρεύτηκε την Αθηνά Μουμτζίδου όταν εγκαταστάθηκαν στο συνοικισμό. Στη Νάουσα διατηρούσε κατάστημα που εμπορεύονταν, μαζί με πολλά άλλα είδη, στην πλειονότητά τους, τα νήματα για αργαλειό, για πλέξιμο για μπιμπίλες, για δαντέλες, και γενικά κάθε κατηγορία νημάτων που χρησιμοποιούσαν στην Νάουσα. Αυτός πουλούσε και το «απαλό», ένα νήμα βαμβακε-

ρό, λευκό, πολύ μαλακό, εξ ου και το «απαλό», ειδικό για τις κάλτσες μας στο σχολείο, τα σοσόνια.

Η Αθηνά Θωμαΐδου, νοσοκόμα, ακούραστη, χαμογελαστή, ευπροσήγορη. Μια δυναμική γυναίκα που υπηρέτησε και νοσήλευσε χιλιάδες Ναουσαίους στην κατοχή, στον εμφύλιο και μετά στα πολλά κρούσματα ελνοσσίας. Μια Κυρία, που ήξερε στην δύσκολη εποχή που περνούσε η χώρα και η πόλη της Νάουσας, να διατηρεί την απόλυτη εχεμύθεια, ακόμα και με κίνδυνο της ζωής της, στους ανώμαλους εκείνους καιρούς. Η Αθηνά Θωμαΐδου ήταν από τα διαπρεπή μέλη της Αγαθοεργού Αδελφότητας Κυριών Ναούσης. Όλες αυτές οι αδελφές-νοσοκόμες, που θα ανταμώσουμε και παρακάτω, κι' άλλα ονόματα, ήταν οι άγγελοι, που με αγωνία τους περίμεναν για να συμπαρασταθούν, να βοηθήσουν να νοσηλεύσουν, να παρηγορήσουν τους ασθενείς και τους οικείους τους στα ναουσαίικα σπίτια.

Γλέντι στην Εύξεινο Λέσχη. Από αριστερά: Βικτ. Ιωσηφίδου, Γ. Αηδονόπουλος, Βασ. Ιωσηφίδης, Αθ. Θωμαΐδου, Ιωσ. Ιωσηφίδης, Κ. Μουμτζίδης, Γκάλια Μουμτζίδου, Όλγα Παπαδοπούλου.

Όταν παντρεύτηκαν ο Σωκράτης με την Αθηνά, νοίκιασαν αρχικά στου Παγκαλίδη, γωνία Γερβασίου και Κυριακίδη. Όταν οι Μουμτζίδηδες, τα αδελφια της Αθηνάς, μεγάλωσαν τα σπίτια τους σε δώροφα, πήραν και την αδελφή τους να μένει εκεί με τον άντρα της και τα παιδιά τους, τον Παναγιώτη και την Χρυσανγή. Αυτό το σπίτι των Μουμτζίδηδων κήκε το 1949 με το αντάρτικο χτύπημα. Εκείνη την ημέρα ο Σωκράτης Θωμαΐδης, όπως αφηγείται η κόρη του

δης και ο Μήττας Αποστολίδης, που γύρισαν πίσω και με κίνδυνο της ζωής τους τα έβγαλαν έξω. Μετά το κάψιμο, αυτό το σπίτι το αγόρασε ο Σωκράτης Θωμαΐδης και έκτοτε η οικογένεια έμενε εκεί.

Στη συνέχεια ακολουθούσε το σπίτι του Χρίστου Παπαδόπουλου, πατέρα του Σωκράτη Παπαδόπουλου, της γνωστής οικογένειας των αρτοποιών, από τον Πόντο, που διατηρούσαν το γνωστό αρτοποιείο στην Πλατεία Εμπορίου, απέναντι από το σημερι-

τις ενέργειες που θα βοηθούσαν την κοινότητά τους. Ήταν παντρεμένος με την Αραβέλα Πατμανίδου, «γεννηθείσα το 1914 στο Βαϊβούρτ του Πόντου», όπως γράφουν τα επίσημα αρχεία του νοσοκομείου μας. Η Αραβέλα ήταν πολύ γνωστή και πάρα πολύ σεβαστή για την προσφορά της στο νοσοκομείο της Νάουσας, όπου υπηρέτησε πολλά χρόνια ως αδελφή νοσοκόμα. Μια αξιόλογη, γλυκύτατη, χαμογελαστή Κυρία, που τίμησε πραγματικά τον θεσμό της αδελφής νοσοκόμου.

Αριστερά: ο Αρχίατρος Μιλτιάδης Θωμαΐδης.

Δεξιά: ο Σωκράτης Θωμαΐδης και η σύζυγός του Αθηνά.

Χρυσούλα (η Χρυσανγή), ήταν στην Θεσσαλονίκη και η μητέρα τους, η Αθηνά, μαζί με την μητέρα της, Σοφία Μουμτζίδου, κρύφτηκαν πίσω από τον φούρνο του σπιτιού, ενώ τα αγόρια είχαν τρέξει να κρυφτούν στα γύρω κτήματα. Όταν έβαλαν τη φωτιά, όλα τα μικρά παιδιά κοιμούνταν μέσα στο σπίτι και θα καίγονταν, αν δεν τα έσωζαν δύο απαχθέντες από τους αντάρτες, ο Γιάννης Ματσακί-

νό μαγαζί του Σάκη Παπαδόπουλου (τότε, ο Αντώνης Παπαδόπουλος είχε τα είδη κιγκαλερίας, όπως ονομάζονταν, δίπλα). Το φουρνάκι εκεί όπου σήμερα βρίσκεται και το σπίτι της οικογενείας Παπαδοπούλου.

Αυτό το σπίτι, της παρόδου Ακριτών, το αγόρασε ο Λύσανδρος Παπαδόπουλος, ένας ψηλός ευθυτενής κύριος, ιδιαίτερα διακεκριμένο μέλος του συνδικαλισμού, πρωτοστάτη σε όλες

Οδός Δ. Πεχλιβάνου

Μετά ακολουθούσε το σπίτι του Ασιατίδη, το γωνιακό, και είμαστε πάλι στην Δ. Πεχλιβάνου. Ανεβαίνουμε από το σπίτι της Φελένας της Σιδηροπούλου, που ήταν μαμή από τον Πόντο, μητέρας της Δώρας Σιδηροπούλου, της κομμώτριας. Η ανάμιξή της Δώρας, από μαθήτρια, στην ΕΠΙΟΝ και στην Αντίσταση, την έστειλε για πολλά χρόνια σε εξορίες και φυλακές. Η Δώρα,

ήταν κομμώτρια επίσης εξαιρετική, όπως και η Αννίκα, και το κομμωτήριο της ήταν στο κέντρο της πόλης, στου Λυσίμαχου από κάτω. Η Δώρα με χένισε νύφη, και ήταν η πρώτη μου επαφή με το «κομμωτήριο».

Κολλητά απ' της Δώρας ακολουθούσε ο κλήρος των Θωμαΐδων, από την Ήμερα του Πόντου, οικογένειας που έδωσε γενιές γιατρών στη Νάουσα, όπως ο Κωνσταντίνος Θωμαΐδης, ο Θωμάς Θωμαΐδης, ο Παναγιώτης Θωμαΐδης και ο νεώτερος Κωνστα-

Βικτωρίας, αδελφής του Απόστολου Παπαδόπουλου. Ήταν από τον Πόντο, το Καρς, και ο Ιωσήφ, εκτός από τον αθλητισμό, ασχολήθηκε πολύ ενεργά με το θέατρο, κάτι που αποτελεί παράδοση στην οικογένεια έως την τρίτη γενιά, που επάξια εκπροσωπεί ο εγγονός Ιωσήφ Ιωσηφίδης, αφού συγκαταλέγεται στην νέα γενιά των ταλαντούχων επαγγελματιών ηθοποιών. Μετά ήταν οι Κουκουλήδηδες, γωνία Δ. Πεχλιβάνου και Κυριακίδη και έχουμε μπει, πάλι από

φροντιστηρίων ξένων γλωσσών, που διετέλεσε πάρα πολλά χρόνια πρόεδρος του «Ζαφειράκη». Δίπλα, γωνία, ήταν το σπίτι του Κυρίτη, Χηλιώτη. Απέναντί τους, επί της οδού Κυριακίδη, καθόταν η Ελένη Χορομίδου, δίπλα ο Λάζαρος Ιωσηφίδης, η Παρέσα Ιωσηφίδου και ο Γιάννης Ιωσηφίδης, γωνία προς την ανηφόρα για τον Αγία-Νικόλα.

Οδός Απολλωνιάδος

Ακολουθούσαν οι κατοικίες της Συμέ-

Από αριστερά:
Λυράρης, Απόστ.
Παπαδόπουλος
(ξαπλωμένος), Ιω.
Αηδονόπουλος, Κων.
Αηδονόπουλος,
Χριστόφ. Παναγιωτί-
δης, σύζυγος & Παν.
Κελεμουρίδης, Θεοδ.
Κελεμουρίδης, Ελένη
& Μιλτ. Τσαλιγό-
πουλος, Γ. Βαφειά-
δης, Γαλανή & Γιώρ.
Τσαχουρίδης, Σπ.
Παπαδόπουλος, Ευ.
Ιωσηφίδης (με το
καπέλο).

ντίνος Θωμαΐδης. Ήταν παιδιά του Μιλτιάδη Θωμαΐδη, που ο αδελφός του διετέλεσε αρχίατρος στον ελληνικό στρατό. Η οικογένεια του Μιλτιάδη και της Χρυσανγής Θωμαΐδη είχε δεκατέσσερα παιδιά και εννιά, όταν ήρθαν στην Ελλάδα. Η πίσω πλευρά αυτού του σπιτιού συναντούσε το σπίτι του Σωκράτη και της Αθηνάς. Επόμενο ήταν το σπίτι του Ιωσήφ Ιωσηφίδη και της δυναμικότατης

την δεξιά πλευρά, στην Κυριακίδη.

Οδός Κυριακίδη

Ακολουθεί το σπίτι του Θόδωρου Παγκαλίδη, Πόντιου, που επίσης ασχολήθηκε με τον αθλητισμό και τα σωματεία, με μια πανάξια και δραστήρια γυναίκα, την Δέσποινα Παγκαλίδου. Τον ίδιο δρόμο ακολούθησε και ο γιος τους, Νίκος Παγκαλίδης, ιδιοκτήτης των γνωστών

λας Ξιφουλίδου, του Γιάννη Παλαμά, του Γιώργου Γεωργιάδη και της Ταταρίνας του Ταχυδρομίδη, που η κόρη της η Σοφία είχε παντρευτεί τον Σταύρη τον Μπίσκα στην οδό Κοραή. Στη συνέχεια η Βαρβάρα Ελευθεριάδου, το σπίτι του Θόδωρου Ελευθεριάδη, που όπως διηγείται ο Γιώργος Τσαλιγόπουλος «...χάξενα τα γράμματά του. Δεν έχω ξανασυναντήσει τέτοιο καλλιγράφο. Ήξερε τα πάντα και τους πάντες στην

Από αριστερά:
Αγγελική Μερτζάνη,
Γραμματική Γιαρέ-
νη, Αμαλία Γούλα,
Μαριάνθη Κοντο-
πούλου, Σταύρος
Μερτζάνης, Δημή-
τριος Κοντόπουλος,
Ρεβέκκα Χουλιαρά
(αδελφή Αμαλίας),
και οι μικρές Αμαλία
& Ευσταθία, κόρες
του Δημητρίου Κο-
ντόπουλου.

κοινότητά μας, έκανε παρεμβάσεις πολλές μέσω του τύπου, δημοσίευε συχνά κείμενά του και ήταν αξιαγάπητος σε όλους».

Ύστερα από το σπίτι του Θόδωρου ήταν το σπίτι της Χρυσανγής Βαφειάδου, της γνωστής οικογένειας με τα αναψυκτικά στα γυάλινα μπουκάλια και λίγο ψηλότερα έρχονταν το σπίτι του Γιάννη Κωνσταντινίδη και της Κρυστάλης, που η κόρη τους είναι η γνωστή σοπράνο Σεβαστή Κωνσταντινίδου. Η Σεβαστή Κωνσταντινίδου είχε λάβει την υποτροφία «Μαρία Κάλλας» και σπούδασε στην Γερμανία όπου και διέπρεψε. Η Κρυστάλη ήταν η γυναίκα που οργάνωσε το χορευτικό στην Εύξεινο Λέσχη, ράβοντας τα ρούχα των χορευτών με την βοήθεια και άλλων κυριών. Μη υπάρχοντος κατάλληλου χώρου, τότε, για τις πρόβες, διέθεσε το σπίτι της.

Απέναντι, ήταν το σπίτι του Σταύρου Βαλσαμίδη (Σταυρουλιά) στη γωνία, δίπλα, μέσα στην οδό Καισαρείας του Παναγιώτη Χαραβιτίδη, και μετά

του Γκένου. Επί της Απολλωνιάδος, για να κατεβούμε πάλι προς την Κυριακίδη ήταν το σπίτι του Γιάννη Κανονίδη, από την Αργυρούπολη, δασκάλου που δίδαξε και στην Νάουσα, με τα παιδιά του τον Ιορδάνη, τον Βαγγέλη, τον Ορφέα, την Τέρψη και την Σούλα. Ο Βαγγέλης και ο Ορφέας ήταν και αυτοί δάσκαλοι. Οικογένεια με σημαντική παρουσία στην κοινωνία της Νάουσας και ιδιαίτερα ο Ορφέας, υπήρξε πολύ δραστήριο μέλος του συνοικισμού, από τους πρωτεργάτες στην ίδρυση της Ευξείνου Λέσχης.

Μετά ήταν το σπίτι του Θόδωρου Σερδαρίδη, του Χρίστου Σερδαρίδη, της Σουσάνας και του Δημητρίου Παλαμά, του Χρίστου Ιωαννίδη και του Γιώργου Καισαρίδη. Ο Γιώργος Καισαρίδης, πανέξυπνος επιχειρηματίας, και σε συνέχεια ο γιος του Γρηγόρης, είχαν το περίφημο υαλοπωλείο «Καισαρίδης» στην καρδιά της αγοράς μας, παρακάτω από τον φούρνο του Παπαδόπουλου, που δι-

έθετε και είδη οικιακής χρήσης. Σήμερα η φήμα συνεχίζεται από την τρίτη γενιά Καισαρίδη.

Έχουμε φτάσει πάλι επί της Κυριακίδη και προχωρούμε προς τα εργοστάσια. Πρώτο σπίτι, με το μπακάλικο από κάτω, του Ευστράτιου Μάνου, που παντρεύτηκε την Κατερίνη του Μπίσκα, και ακολουθεί το σπίτι του Δαμιανού Ιωσηφίδη, πολύ γνωστού στους Ναουσαίους. Ο Δαμιανός, ήταν ένα ήσυχο, γλυκό και μελίχιο άτομο, διαρκώς χαμογελαστό, συμπαθέστατο και αγαπητότατο σε όλους, όμως είχε το μεγάλο αμάρτημα να είναι αριστερός. Έτσι, δέρνονταν ανηλεώς από την Ασφάλεια και μικροκαμωμένος καθώς ήταν, μετά το ξύλο, τον πετούσαν στις άκρες του δρόμου ή του έχωναν το κεφάλι σε αυλάκια, απ' όπου τον μάζευαν και τον περιέθαλπαν όποιοι τον εύρισκαν.

Την βραδιά που πέταξαν τις πέτρες στον Μίκη Θεοδωράκη, στην συναυλία του στην «Αγγέλικα» με τον

Η οικογένεια Κυριακού και Αγαθής Σαρηγιαννίδη με τα τρία παιδιά τους Μίσια, Σωκράτη και Ανέστη.

Γρηγόρη Μπιθικώτση, στις 5 Οκτωβρίου του 1961, τα χαράματα Τετάρτη προς Πέμπτη, «άγνωστοι» έδειραν ανηλεώς τον Δαμιανό την ώρα που ανέβαινε για το σπίτι του και μετά τον πέταξαν δίπλα στους Παπαϊωάννου το σπίτι στο Τζαμί, πάνω στο γεφυράκι, στο ποτάμι. Μόλις το πήρε χαμπάρι ή γειτονιά, έτρεξαν, τον μάζεψαν και τον περιέθαλψαν, στουμπίζοντας όλα τα σπίτια «πυργιές» με ρακί, ζάχαρη και ψωμί ψίχα να του βάλουν πάνω στα χτυπήματα.

Μετά του Δαμιανού το σπίτι, ανοίγεται μια πάροδος, η πάροδος Κυριακίδη, (σήμερα Βουτυρά), όπου ήταν το πρώτο το σπίτι του Γιάννη Παναγιωτίδη και του Χριστόφορου Παναγιωτίδη, του Γιάννη ωνόπουλου, αργυροχρυσόχου, της Μυροφόρας, των Αηδονοπουλαίων Λάμπη και Γιώργου, ιδιοκτήτες του γνωστού και σήμερα, ξεχωριστού για την ποιότητα, χρυσοχοείου, της Σοφίας Ιωσηφίδου, αδελφής του Δαμιανού και των Τσαλιγοπουλαίων, του Μιλτιάδη

Τσαλιγόπουλου και του Ανδρέα. Οικογένεια, που μέλη της διέπρεψαν στην βυζαντινή μουσική και από τα νεώτερα, στην ποιοτική μουσική και τα παραδοσιακά ακούσματα, διαπρέπουν, με την γνωστότατη Ελένη Τσαλιγοπούλου. Ύστερα, ήταν το σπίτι της Ευθυμίας Καραφουλίδου, πιο πάνω του Ζατικόπουλου, και πίσω από το εργοστάσιο, του Περικλή Ρωμιόπουλου με το περίπτερο στη συμβολή της Αγίου Δημητρίου και Αγίου Νικολάου, απέναντι ακριβώς απ' του Σερίφη και του Γιώργου Μπακάλη. Εδώ ήταν και το παλιό μεταξουργείο των Ματσακίδη-Κοντόπουλου.

Κατεβαίνοντας για να συναντήσουμε την Κυριακίδη, άνοιγε μια ούλτσα, με τα σπίτια των Κυριακίδων, του Ιορδάνη και του Νίκου, με τα γνωστά καταστήματα νεοτερισμών και ηλεκτρικών ειδών, τρίτης γενιάς σήμερα, και τελείωνε η πάροδος με του Περικλή Καραμάνου το σπίτι. Μετά άρχιζαν τα εργοστάσια. Απέναντι ακριβώς ήταν ο μπαχτσές του Λέτη,

γιατί η είσοδος του σπιτιού ήταν από την Βουτυρά. Η Κυριακίδη τελείωνε στην Αγίου Δημητρίου, στο Σερίφη, που ήταν αρχικά καφενείο των αδελφών Αγοραστού, μετά κινηματογράφος για λίγο, μετά αποθήκη ξύλων και τέλος μια τεράστια αλάνα που έγινε πολυκατοικία. Στη συνέχεια αυτής της αλάνας, επί της Κυριακίδη, παίρνοντας τώρα τον δρόμο πάλι από δεξιά να βγούμε στην κεντρική οδό Δ. Πεχλιβάνου, είναι το σπίτι της Παναΐλας, γωνιακό, με την είσοδο επί της Κυριακίδη. Η Παναΐλα Νικολαΐδου ήταν η ανεψιά του Μίσια Σαρηγιαννίδη, που είχε τον γνωστό φούρνο του «Μίσια» στην Κοραή, κάτω από του Λάτση το σπίτι.

Όπως διαβάζουμε στην Ποντιακή Ηχώ (έτος 1982 Μάρτιος-Απρίλιος) σε κείμενο του Δρ. Σπύρου Κ. Δεληγιαννίδη, «από τη συνοικία των Σαρηγιαννίδων, τρεις ήταν οι πιο αξιόλογοι της γενιάς των Σαρηγιαννιδαίων. Ο Ιγνάτιος, ο Κυριάκος και ο Χρύσων. Οι δύο πρώτοι είχαν μεταναστεύσει στην Ρωσία, όπου δι-

ακρίθηκαν για το εμπορικό τους δαιμόνιο και την ανθρωπιά τους. Δεν βοηθούσαν μόνο τις οικογένειές τους που έμεναν στην Τσολόσαινα, αλλά βοηθούσαν γενναιόδωρα και τις εκκλησίες και τους φτωχούς συμπατριώτες τους στέλνοντας χρήματα από την Ρωσία. Ο Χρύσων ενδιαφερόταν για τα γράμματα και την ιατρική. Μάλιστα οι γνώσεις του ως «εμβολιαστή» ξεπέρασαν τα σύνορα της Χαλδίας και φθάνοντας στη Ρωσία, διορίστηκε ως επίσημος «εμβολιαστής» της Ρωσίας, με τσαρική διαταγή». Τα παιδιά του Κυριάκου Σαρηγιαννίδη που εγκαταστάθηκαν στην Νάουσα με την ανταλλαγή, στο προσφυγικό της οδού Κυριακίδη, ήταν η Κυριακή, η Λίζα, ο Μίσιας, ο Σωκράτης και ο Ανέστης. Ο Μίσιας σπούδασε τον Σωκράτη μαθηματικό και τον Ανέστη οικονομολόγο, δουλεύοντας σκληρά στον φούρνο που άνοιξε μόλις έφτασαν στη Νάουσα. Ο Σωκράτης, μετά τις σπουδές του, έφυγε για την Ρωσία, όπου είχε την ατυχία να σταλεί στο Γκουλάγκ μαζί με όλους τους Έλληνες που είχε εξορίσει ο Στά-

λιν και πέθανε πολύ νέος. Ο Ανέστης εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και ο Μίσιας έμεινε στην Νάουσα, όπου και παντρεύτηκε μια από τις ωραιότερες Ναουσαίες, την Ελένη του Λάτση, που κάτω από το σπίτι τους είχε τον φούρνο. Εξαιρετικά μορφωμένο άτομο, βοηθούσε τους Ναουσαίους που είχαν τα παιδιά τους στο τότε «παραπέτασμα». Τους διάβαζε τα γράμματα που ήταν στα ρωσικά και τους έγραφε τις απαντήσεις και τις διευθύνσεις.

Μαζί με τον Ορφέα τον Κανονίδη, γύρω στο 1959, μάζεψαν τα βιβλία που είχαν φέρει οι πρόσφυγες από την πατρίδα τους και μούχλιαζαν στα υπόγεια του Λαππείου και τα έβαλαν στο ισόγειο του σπιτιού του, στην Χριστ. Λαναρά, στο μαγαζί που είχαν από κάτω, λέει η κόρη του Βαλεντίνη. Τα περιποιήθηκε, τα στέγνωσε, τα κόλλησε, τα συνέφερε, έκανε μια βιβλιοθήκη με δικές του δαπάνες όπου τα τοποθέτησε, έβαλε τραπέζια, καρέκλες και με την σύμφωνη πάντα

γνώμη αυτών που προσπαθούσαν να ξαναδημιουργήσουν την βιβλιοθήκη της Ευξείνου Λέσχης, λειτούργησε το ισόγειο του σπιτιού του βιβλιοθήκη και άρχισε να βοηθά τα παιδιά που πήγαιναν εκεί για να διαβάσουν.

Το 1968, όλη αυτή η βιβλιοθήκη, μεταφέρθηκε στο καφενείο που άνοιξε ο Κυριάκος Αιμονιώτης, απέναντι, κάτω από του Αλέκου του Πάντσιου το σπίτι και ο Μιχάλης Σαρηγιαννίδης πήγαινε πάλι και βοηθούσε τα παιδιά, μέχρι να τελειώσει η βιβλιοθήκη της Ευξείνου Λέσχης, οπότε και μεταφέρθηκαν εκεί. Ο Μιχάλης Σαρηγιαννίδης, υπήρξε ένας σεμνός, λιγόλογος αφανής ήρωας του ποντιακού Ελληνισμού.

Μετά απ' αυτό το σπίτι της Παναΐλας ήταν μπαξέδια και το σπίτι του Λέτη, με είσοδο στην Βουτυρά. Για να ξαναβγούμε από την Κυριακίδη, πάλι στην Δ. Πεχλιβάνου, για το Τζαμί, υπήρχαν μόνο δυο σπίτια Ναουσαίων, του Φυκιάρη και του Γιάννη Κό-

Αριστερά: ο φούρνος της Ελισάβετ Νικολαΐδου.

Δεξιά: ο Μίσιας Σαρηγιαννίδης και ο Θωμάς Θωμαΐδης στην Αθήνα (σημ. Πλατεία Συντάγματος).

μνη, το γωνιακό. Μετά ακολουθούσε το σπίτι του Πατσιά, ντόπιου και είμαστε πάλι στην Δ. Πεχλιβάνου. Κολλητά, το σπίτι του Βαρδαγιαννίδη από την Απολλωνιάδα, του Σωκράτη Μοσχίδη, Μικρασιάτη, του Μουδούρη, Χηλιώτες, και της αισθητικού κας Μουδούρη, που εκπροσωπούσε και διαφήμιζε στον τοπικό τύπο τα καλλυντικά «ΣΑΡΚΟ» και επίσης έδινε συμβουλές στις Ναουσαίες για την περιποίησή τους. Έτσι φτάνουμε στο 5ο Δημοτικό σχολείο, μεταξύ των οδών Δ. Πεχλιβάνου, Αργυρουπόλεως και Βουτυρά.

«Εδώ σε αυτήν την γωνία που σχηματίζει το σχολείο με το σπίτι της Μουδούρη» λέει ο Παναγιώτης Σαββατόπουλος «έβγαινε, απ' έξω η καμινάδα των μαγειρειών του σχολείου, που ήταν στο υπόγειο, στο δρόμο. Εμείς, σαν παιδιά, παίζαμε στο σχολείο, στα μπαξέδια της Μπλάνας, στην Αράπιτσα, στη Βίλλα του Κύρτση, στον ΑγιαΔημήτρη και ήξερα όλα τα κατατόπια. Όταν κατέβηκαν οι αντάρτες, τον Γενάρη του 1949, ανατίναξαν το σταυροδρόμι στον

ΑγιαΔημήτρη για να κοπεί κάθε δίοδος και μετά ανέβηκαν τον ανήφορο να κάψουν το σπίτι του Κώστα Μαραγκού. Μας ειδοποίησαν όλους, όσοι έμεναν στα γύρω σπίτια να φύγουμε και να πάμε στο υπόγειο του σχολείου. Η οικογένειά μας, ήταν στο σπίτι της θείας μου, στον Ζωγραφόπουλου, και στο μπαξέ είχαμε κρύψει φαντάρους του τάγματος που ήταν στην Νάουσα και είχε εγκατασταθεί στο 5ο Δημοτικό σχολείο. Για να μην τους συλλάβουν οι αντάρτες, ήταν μέσα σε ένα λάκκο με τσάκνα από πάνω και η μάνα μου, τους πήγαινε φαγητό.

Θαρρώ πως ένας από αυτούς τους φαντάρους ήταν αρραβωνιασμένος με μια κόρη του Κωνσταντινίδη. Στο υπόγειο του σχολείου, εκτός από γυναικόπαιδα, ήταν και οι νέοι τη περιοχής, που αν τους εύρισκαν οι αντάρτες σίγουρα θα τους έπαιρναν, γι' αυτό και έπρεπε να τους φυγαδεύσουμε. Ουμήθηκα, τότε, την εξωτερική χτιστή καμινάδα που οδηγούσε έξω και από εκεί τους φυγάδεψαμε όλους. Την οικογένειά μου, σε ένα άλλο χτύπημα της Νάουσας, την οδήγησα στο καταφύγιο που ήταν κάτω από τον Τέλη του Μπιλιούρη το σπίτι, απέναντι απ' το

σχολείο. Αυτό το καταφύγιο οδηγούσε από κάτω απ' τον ΑγιαΔημήτρη, στου Μητσάνη το σπίτι, απέναντι απ' του Μερτζάνη, στην Οδό Νικομηδείας, μέσα απ' τα μπαξέδια. Ίσως ήταν κάποια δίοδος απ' την εποχή της επανάστασης της πόλης. Δεν την ψάξαμε όλη, σαν παιδιά τότε, γιατί ήταν σκοτεινά και φοβόμασταν, αλλά κρυμμένοι σ' αυτήν σωθήκαμε όλοι».

Στο πίσω μέρος του σχολείου έχει φάτσα το σπίτι του Χαμουρικού και μετά τον αυλόγυρο ακολουθεί το σπίτι του Ξανθόπουλου, του Μακρή και η είσοδος από το αρχοντικό του Λέτη. Είναι η οδός Βουτυρά που συναντά την Κυριακίδη και το δρόμο για τα εργοστάσια. Από την Δ. Πεχλιβάνου, μετά από το σχολείο, η Αργυρουπόλεως οδηγεί στην Αγίου Δημητρίου, όπως φαίνεται καθαρά στον χάρτη.

Το 5ο Δημοτικό σχολείο λειτούργησε το σχολικό έτος 1937-38. Όταν πρωτοήρθαν οι πρόσφυγες στην Νάουσα, τα παιδιά τους πήγαιναν στα σχολεία που βρίσκονταν στις γειτονιές όπου

Μαθητές και δάσκαλος στο 5ο Δημοτικό σχολείο το έτος 1938, πρώτη χρονιά λειτουργίας του σχολείου. Γυμναστικές επιδείξεις. Δεύτερος από αριστερά στα αγόρια ο Δημήτρης Μαρσακίδης και προτελευταίος ο Κώστας Μερτζάνης σε ηλικία 10 ετών.

έμεναν. Μετά το χτίσιμο των σπιτιών του συνοικισμού και την εγκατάσταση σε αυτά, σαν σχολείο λειτούργησε το σπίτι του Αργυρούπουλου, στην γωνία Αργυρουπόλεως και Γεωργίου Βουτυρά. Όταν τελείωσε το χτίσιμο του σχολείου, χωρίστηκαν τα παιδιά που θα πήγαιναν στο 5ο Δημοτικό, ως εξής: Από την Κοραή, μετά από εκεί που συναντούσε την Καραμήτσου, όλο το Τζαμί, μέχρι την Παύλου Μελά, όλη την απάνω μεριά, μέχρι εκεί που άρχιζε η Αγίου Νικολάου

μέχρι που ρίξαμε όλοι τα μπετά μας και κλείσαμε τις πόρτες. Έτσι μάθαμε γράμματα. Αν δεν μας άφηναν απ' τα Γιαννουλαίικα, έπρεπε να ανεβούμε όλη την Δ. Πεχλιβάνου, τον ανήφορο και την λασπουριά, για να πάμε στο σχολείο. Με τους πάγους τον χειμώνα, αυτές οι ανηφόρες και κατηφόρες ήταν πολύ δύσκολες (στους Παλιούς Μαχαλάδες της Νάουσας, μιλάμε για τους πεθαμένους, που έτσι και «ξέφευγε» απ' την γλίστρα το κουτί στο Τζαμί, το ξαναέπιαναν στον

ακριβώς μετά απ' το σχολείο, ακολουθούσε το σπίτι του Παναγιώτη Πιπερόπουλου, πατέρα της Αννίκας, στο οποίο άρχισε και να δουλεύει ως κομμώτρια. Μετά ήταν του Γιαζιτζή, Χηλιώτη, μετά του Δαφνιώτη, δύο αδέρφια από την Απολλωνιάδα, του Γιώργου Αηδονόπουλου, Πόντιος Απολλωνιάδας, μετά του Στεφανή (Κάτη), του Μητσιάνη, που ήταν ντόπιοι, ένα άνοιγμα, και στο βάθος του ανοίγματος (όπως είναι και σήμερα) το σπίτι του Πατσιά.

Ο γάμος του Παύλου Αηδονόπουλου το έτος 1952.

(μετά από εκεί πήγαιναν τον Αγια-Σωτήρη), την οδό Δημητριάδη, και όλους κάτω από τον ανήφορο της Δ. Πεχλιβάνου, που μετά έγινε η αρχή της οδού Σμύρνης.

Η κυκλοφορία γινόταν από το Τζαμί, στον Αγια-Δημήτρη, στα Γιαννουλαίικα και του Μπόλα, από κάτω απ' τα σπίτια, μέσα απ' τα μπαξέδια. Να σημειωθεί, ότι οι αυλές αυτών των σπιτιών δεν έκλεισαν ποτέ για τα παιδιά,

Ηλία τον καραμελά, όταν «πάρκαρε» πάνω στις καραμέλες και τα πουρκά. Όλη αυτή η περιοχή της Κοραή, από το Δημαρχείο και πάνω, όπως και όλος ο Συνοικισμός, ανήκαν αρχικά στην ενορία του Αγίου Μηνά, μέχρι να μεγαλώσει ο ΑγιαΔημήτρης και να γίνει η καινούργια ενορία του Αγίου Δημητρίου.

Από το γωνιακό σπίτι του Μπόλα, Αργυρουπόλεως και Δ. Πεχλιβάνου,

Μετά το «άνοιγμα του Πατσιά» ακολουθούσε απάνω στο δρόμο, στη στροφή, Δ. Πεχλιβάνου, (ακριβώς όπως είναι και σήμερα) του Στάθη του Γούλα το σπίτι, ξυλέμπορου, θετού πατέρα της Μαριανθούλας του Κόλιου (Χρυσοχόου). Η Μαριανθούλα, παντρεύτηκε τον δικηγόρο Μίμη Κοντόπουλο, από εξαιρετικά επιφανή οικογένεια Μικρασιατών μεγάλων. Ο Μίμης ήταν έναν πολύ

σεβαστό άτομο, χαμηλών τόνων, μείλιχιο, που πάντα στάθηκε προστάτης και σύμβουλος όλων των αδύναμων μελών της ναουσαϊκής κοινωνίας. Ο γάμος του με την πάρα πολύ όμορφη Μαριανθούλα του Κόλιου ήταν στη σειρά των πρώτων γάμων μεταξύ ντόπιων και προσφύγων!

Δίπλα από του Κοντόπουλου ήταν το σπίτι της Γραμματικής Γιαρένη, μάνας του Μάρκου, Χηλιώτες, που είχαν το περίπτερο «του Μάρκου», όπως ήταν πολύ γνωστό, μετά ήταν

νούλη, γνωστών βλάχων κεχαγιάδων. Το σπίτι του Παπαευγενίου, του φορατζή όπως τον ονόμαζαν, στον αυλόγυρο της εκκλησίας του Αγίου Δημητρίου, όπου ήταν και το σπίτι της εκκλησίας. Όπως ανεβαίνουμε φάτσα το δρόμο, εκεί που βρίσκεται το λαογραφικό μουσείο, ήταν το σπίτι του Οικονομίδη, ο ναΐσκος και ο πίσω αυλόγυρος του ΑγιαΔημήτρη και το Ιερό. Ο μεγάλος αυλόγυρος της εκκλησίας, ήταν τόπος συγκέντρωσης και παιχνιδιού για τα παιδιά όλων

εκκλησία, ήταν τα Γουσοπουλαίικα, του Νώντα και του Γιώργου, της Λέτας, από το Κάτω Γραμματικό, τεράστιο σπίτι με μπαχτσέ, πίσω προς το σχολείο. Μετά ήταν το σπίτι της Θεοπούλας Γρίβα, που ήρθε από την περιοχή της Προύσας κατά την ανταλλαγή, χήρα με πέντε παιδιά. Την Παναγιώτα, την Μαριώ, την Φρόσω, τον Πέτρο και ακόμα έναν που έφυγε στην Αμερική. Μετά ήταν του Γρηγόρη Σκαπέρδα, που είχε την «ασβεσταριά». Ο Γρηγόρης

Από αριστερά: 1η σειρά: άγνωστος, Τολουδής Μ., Κοντόπουλος Μ., Μερτζάνης Σ., Ματσακίδης Δ., Τολουδής Α. 2η σειρά: άγνωστος, Ελευθεριάδης Π., Ρακιτζής Δ., Γιαρένης Μ., άγνωστος, Προύσαλης Θ., Σταυρακίδης Θ.

η πίσω όψη των Γιαννουλαϊκών, που είχαν την είσοδο στην Αγίου Δημητρίου και του Νικολαΐδη, Χηλιώτη, το σημερινό γωνιακό σπίτι (του μεταξέμπορου Κοντόπουλου).

Οδός Αγίου Δημητρίου

Είμαστε και στρίβουμε για τον ΑγιαΔημήτρη, με το σπίτι του Πατσιά στο άνοιγμα και μετά τα Γιαννουλαϊκά, σειρά σπιτιών της οικογενείας Γιαν-

των μαχαλάδων. Από το 5ο Δημοτικό κατέβαιναν στον ΑγιαΔημήτρη, φυσικά, μέσα από τα Γιαννουλαϊκά, και από τα Γαλάκεια, το 3ο Δημοτικό, ανέβαιναν απ' το Τζαμί. Έπαιζαν κάτω από τον Αγια-Δημήτρη στο καταφύγιο, στην αυλή του σχολείου και το χειμώνα έκαναν σκι με σκαμνιά, στις κατηφόρες της Κοραή και της Χριστοδ. Λαναρά.

Επί της Αγίου Δημητρίου, μετά την

Σκαπέρδας ήταν Καστοριανός. Πολέμησε στην Μικρά Ασία και με την οπισθοχώρηση εγκαταστάθηκε στην Νάουσα. Μετά ήταν του Καδρέβη το σπίτι και είμαστε πάλι στην οδό Αργυρουπόλεως, από την Αγίου Δημητρίου. Ακολουθεί ο Νίκος Πατρίκης (Ντόντης), ο Ερρίκος Νέγγρος, Χηλιώτης και ο Βαγγέλης Μπιλιούρης, ο γνωστός για τον απίθανο πατσά, που τα μπαχτσέδια του έφταναν στον Αγια-

Δημήτρη, ντόπιος Ναουσαίος.

Ύστερα ήταν τα σπίτια του Παπαχρυσοστομίδη, από τον Πόντο, του Τσαγκάρη (σημερινό Λιθοξόου), του Γιάννη Βρανιά, της Χρυσούλας το περίπτερο και φτάσαμε στο γωνιακό του Μπόλα. Φυσικά, εδώ δεσπόζει, πάλι, το τετράγωνο που κατέχει το 5ο Δημοτικό Σχολείο.

Οδός Αργυρουπόλεως και πάλι

Αργυρουπόλεως και Βουτυρά ήταν το μεγάλο σπίτι του Αργυρόπουλου, που ήταν μαραγκός. Ένα τεράστιο διώροφο σπίτι, από τα ανταλλάξιμα, όπου λειτούργησε αρχικά το σχολείο του Συνοικισμού, μέχρι το 1937. Το 1938, τα παιδιά πήγαν στο καινούργιο 5ο Δημοτικό σχολείο, δωρεά των Λα-ναράδων, στην μνήμη της Μάνας Χα-τζή, όπως ονόμαζαν την αδελφή της μητέρας τους, που τους μεγάλωσε, γιατί η μάνα τους πέθανε πολύ νέα (από την αφήγηση του Χριστόδουλου Λαναρά στη γράφουσα).

Δίπλα από αυτό, επί της Βουτυρά, ήταν το σπίτι του Πανανή και της Κοκώνας, μετά του Δρακούλη το σπίτι, μετά του Κατραντή, του Γάκη του Δατσιώλη, μπαξέδια και ο τοίχος του Λέτη, που αγοράστηκαν από τον Λαζαρίδη.

Μετά αυτό το γωνιακό του Αργυρό-πουλου, επί της Αργυρουπόλεως για την Αγίου Δημητρίου πηγαίνοντας, ήταν το σπίτι του Λάζαρου Μαυ-ρόπουλου από την Καισάρεια, το πατρικό της Νίνας Θωμαΐδη (Μαυ-ροπούλου). «Ο Λάζαρος Μαυρόπουλος προοριζόταν από τον παππού του παπα-Λάζαρο Μαυρόπουλο να γίνει παππός. Όταν όμως τον κάλεσαν να πάει στον τούρκικο στρατό, ο Λάζαρος κατέφυγε, φυγόςτρατος, το 1919 στην Πόλη, στον αδελφό του πατέρα του, που έμενε δίπλα στη γέφυρα του Γαλατά. Άνθρωπος με εξαιρετικό ταλέντο, εργάζεται δίπλα στο θείο του και μαθαίνει την τεχνική του ξυ-λογλύπτη. Όταν τον ειδοποιούν πως τον βρήκαν οι τζιανταρμάδες και τον ψάχνουν για να τον συλλάβουν, ο Λάζαρος φεύγει

με ό,τι ψιλά έχει στην τσέπη του για τον Τσεσμέ. Από εκεί φτάνει στη Χίο και μετά στη Θεσσαλονίκη, όπου δούλεψε στα οχυ-ρωματικά έργα που εκτελούσαν οι Αγγλο-Γάλλοι. Ο Χατζής ο Λαναράς τον κάλεσε να εργαστεί στο ξενοδοχείο Εξέλιος που έχτιζε φίλος του, για να κάνει τα ξυλόγλυ-πτα. Όταν τελείωσε από εκεί, ο Χατζής τον κάλεσε στην Νάουσα. Τότε, ο Λάζα-ρος ειδοποίησε την γυναίκα του Ευθαλία Τουγδελένογλου, που ήταν στην Πόλη, να έρθει και αυτή στη Νάουσα. Αρχικά, ό Λάζαρος Μαυρόπουλος έψαλε στην Μεταμόρφωση και μετά φιλοτεχνούσε εκκλησίες με ξυλόγλυπτα. (από αφήγη-ση της Νίνας Θωμαΐδη (Μαυροπούλου)». Η κόρη του Νίνα, παντρεύτηκε τον γιατρό Θωμά Θωμαΐδη από τα Ίμερα του Πόντου και αγόρασαν το σπίτι του Αργυρόπουλου.

Δίπλα απ' του Μαυρόπουλου, έμενε η Αφροδίτη Τακοπούλου, Χηλιώτα, μια πάρα πολύ όμορφη κυρία, ψηλή, επιβλητική, που ήταν στο εργοστάσιο σε πολύ υπεύθυνη θέση και έχαιρε μεγάλης εκτίμησης από τους Λανα-

Στο καφενείο
«ΣΕΡΙΦΗ», πιθανόν
μετά τον πόλεμο.
Από αριστερά: Ι. Ιω-
σηφίδης, άγνωστος,
Θ. Παγκαλίδης, Θ.
Παπαχριστοδούλου,
όρθιος ο καφετζής
Γ. Ρωμόπουλος. Οι
υπόλοιποι άγνωστοι.

ράδες. Η Νίνα Θωμαΐδου (Μαυροπούλου) και η Αφροδίτη Τακοπούλου, ήταν πραγματικές καλλονές. Πανέμορφες. Από τις γυναίκες, που όταν τις έβλεπες, καταλάβαινες τη φράση «περπατούσαν κι έτριζαν τα πεζοδρόμια». Μέχρι και εμείς καθόμασταν και τις χαζεύαμε.

Στην Αργυρουπόλεως και Τραπεζούντος, επί της Τραπεζούντος, που ανοίγεται, από δεξιά ανεβαίνοντας για να βγούμε στην Κυριακίδη, (απέναντι από του Αποστολίδη το φούρνο) ήταν το σπίτι του Γεωργιάδη του κουρέα, Μικρασιάτη, ακολουθούσε του Καλαϊτζή του Χηλιώτη, του Καντρατζή, του Τενεδιού, από τα μέρη της Σμύρνης, γνωστοί γκαζοτζήδες ακόμα από κει. Απέναντι, του Νικόλα και της Κατίνας Παυλικανίδη, πρόσφυγες από την Πόλη. «Ο Νικόλας Παυλικανίδης και η Κατίνα έφθασαν αρραβωνιασμένοι από την Κων/πολη αρχικά στη Στυλίδα και κατέληξαν στη Νάουσα, όπου και τελικά κατοίκησαν στην οδό Τραπεζούντος. Ο Νικόλας εργάστηκε ως γανωματής στη

Νάουσα και τα γύρω χωριά για να συντηρήσει τη γυναίκα και τα έξι παιδιά του. (από αφήγηση της εγγονής Κατερίνας Πιάζου).» Αμέσως μετά, το σπίτι του Γιάννη Σουδία από την Παλιά Ελλάδα και έχουμε φτάσει στην Κυριακίδη.

Πάμε απέναντι, για να κατεβούμε πάλι στην Αργυρουπόλεως, από το σπίτι της Παναΐδας, όπως το αναφέραμε, του Νίκου Καλαϊτζή, Χηλιώτη, και μετά το γωνιακό του Αποστολίδη με τον φούρνο από κάτω και την γυναίκα του την Ησαΐα δίπλα του, που την παρομοίαζαν οι περίοικοι, επειδή ήταν πεισματάρη, σαν ένα κούτσουρο που δεν χωράει με τίποτα να μπει στον φούρνο. Ο ένας γιος του Αποστολίδη, ο Νίκος, σκοτώθηκε στο βουνό και ο άλλος, ο Παναγιώτης, σπούδασε γεωπόνος.

Αγίου Δημητρίου, συνέχεια

Μετά του Αποστολίδη, είμαστε επί της Αγίου Δημητρίου, και ανεβαίνουμε με του Πανανή (Χατζηανέστη) το

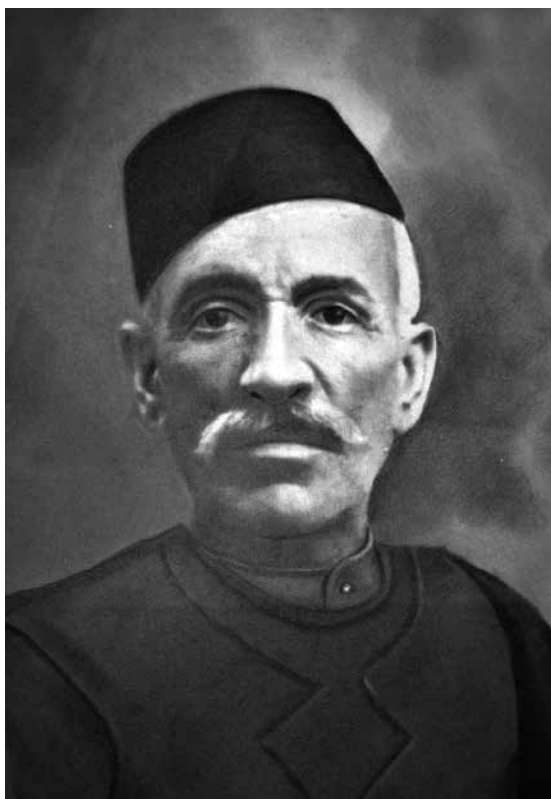
σπίτι, που ήταν Μικρασιάτης, παντοπώλης, σόι του Μπιλιούρη, που από κάτω ήταν ο τσαγκάρης ο Βιτάνης, Χηλιώτης, και του Λάζαρου Μολυβδά, ενός πανέξυπνου εμπόρου νημάτων που άφησε όνομα στην πόλη, καθώς και η κόρη του Κούλα, ένα σπέρτο μοναχό εξυπνάδας και πειθούς. Η Κούλα, μέσα σε έναν κυκεώνα νημάτων, εύρισκε αμέσως όχι μόνο το χρώμα, αλλά και το νούμερο της παρτίδας που γύρευες. Δίπλα τους, Αγίου Δημητρίου και Κυριακίδη η γνωστή αλάνα του Σερίφη. Απέναντι, ήταν το σπίτι του καθηγητή Ιωσηφίδη από τον Πόντο, που στην πλευρά του, που οδηγούσε στην Αγίου Νικολάου, ήταν το σπίτι του Παπαβασιλείου του Βασίλη απ' την Απολλωνιάδα και στο βάθος και δίπλα, μια ούλτσα οδηγούσε στο σπίτι του Τολουδή, μιας οικογένειας που τα αγόρια, Νίκος και Κυριάκος διακρίθηκαν για την ξεχωριστή τους ευφυΐα.

Γυρίζουμε πάλι στην Αγίου Δημητρίου, όπου μετά του Ιωσηφίδη, ακολουθεί το σπίτι του δάσκαλου του

Η οικογένεια του Στρατή Προύσαλη με τη μητέρα του Δέσποινα Ρακιτζή και τα παιδιά του.

Ο Κωνσταντός
(αριστερά) και η
Σεβαστή Δέλιου
(δεξιά).

Καλπαξίδη, ενός πανύψηλου ηλικιωμένου μελαχρινού κυρίου, που είχε έρθει από τον Πόντο και δίδαξε και στο 5ο Δημοτικό, μετά του Γιάννη Κελεμουρίδη, που ύστερα το πούλησε στον Αποστολάκη, ο οποίος πουλούσε ρούχα αμερικάνικα, και το ραφείο του Μαυρόπουλου.

Μετά είναι το άνοιγμα της Δ. Χρυσόχου (που βρίσκονταν του Φελαχίδη το σπίτι) με γωνιακό ένα ωραίο σπίτι, που ανήκε στο Ζαχαρόπουλο, μεγαλοϋπάλληλο στου Λαναρά, το σπίτι της Χρυσούλους του Γιαννούλη, μιας βλάχας, άφταστης νοικοκυράς, του Μπιλιούρη, του Μαγαβέλα, Ναουσαίων, και το γωνιακό σπίτι του Γιώργη του Τζέπου και της κυρα-Πίστης με τον φούρνο από κάτω. Εκεί, στο φούρνο, δούλευε όλοι η οικογένεια. Αυτοί οι ίδιοι, ζύμωναν και έψηναν τα προϊόντα τους και οι ίδιοι τα πουλούσαν, καθώς και τα ονομαστά κουλούρια τους, σε ταβλάδες πάνω στο κεφάλι. Μια εξαιρετικά εργατική οικογένεια, με πέντε παιδιά,

που δούλεψαν όλοι πάρα πολύ, και εξακολουθούν ακόμα να δουλεύουν, προοδεύοντας και μεγαλουργώντας. Είναι από τις οικογένειες που έχουν καθιερωθεί στον χώρο της αρτοποιίας, μετά από πολύ σκληρή δουλειά και μόνο από αυτήν, μέχρι σήμερα! Ακολουθούσε πιο κάτω, του Παπαγιώργη το σπίτι, Ναουσαίων βλάχων, το σπίτι του Σεΐζη, του δάσκαλου, που ήταν γαμπρός του Μαγαβέλα και πιο μέσα, του κουρέα του Μανουσαρίδη και φτάσαμε, πάλι, στο στενό του Μπουνόβα, στο Τζαμί. Απέναντι από του Μπουνόβα, στο στενό, ήταν το σπίτι του Προύσαλη, με την φάτσα να βλέπει στο Τζαμί. Ο Θεοδόσης Προύσαλης ήταν ράφτης, και παντρεύτηκε Ναουσαία, την Ευθυμία του Καραγιάννη. Ο Θεοδόσης υπήρξε πάντα ένα ενεργό μέλος του εμπορικού συλλόγου της πόλης και διετέλεσε δημοτικός σύμβουλος.

Οδός Σμύρνης

Η σημερινή αρχή της οδού Σμύρ-

νης, ήταν πρώτα ένας μπαχτσές στο πίσω μέρος του σπιτιού του Νώντα του Τέμα, απέναντι απ' του Νικολαΐδη, και ακολουθούσαν τα μπαχτσέδια του Κωνσταντού του Μπίσκα. Η φάτσα αυτών των σπιτιών ήταν επί της Κοραή. Ο μπαρμπα-Κωνσταντός ο Μπίσκας (Δέλιος) έκανε τον πρώτο γάμο στην Νάουσα με πρόσφυγα γυναίκα, την γιαγιά Σεβαστή. Η Σεβαστή Κωφίδου γεννήθηκε στην Κρώμνη το 1889. Παντρεύτηκε τον Θόδωρο Κανονίδη με τον οποίο έκανε τρία παιδιά. Τον Μιχάλη, την Κίτσα και τον Θεόδωρο, που πέθανε στα αντίσκηνα της Καλαμαριάς την πρώτη μέρα του Πάσχα, με τον ερχομό τους στην Ελλάδα. Το παιδί γεννήθηκε μετά το θάνατο του πατέρα του και του δώσανε το όνομά του. Ο Θεόδωρος Κανονίδης έχε σκοτωθεί, υπηρετώντας στον στρατό εναντίον τον Τούρκων. Η Σεβαστή, χήρα, παρακαλώντας έφθασε στην Ελλάδα. Οι αδελφές της Ελένη και Κλειώ εγκαταστάθηκαν στην Πτολεμαΐδα

Ο Παναγιώτης (Πάντοσο) Ακριτίδης και η σύζυγός του Κλειώ.

και η Σεβαστή με τα παιδιά της στη Νάουσα, στο σημερινό σπίτι του Μιχάλη Κανονίδη, στη συνέχεια της Γερβασίου, πάνω από την Κυριακίδη. Ήταν τόσο τυραννισμένη, αλλά και τόσο άξια η γιαγιά Σεβαστή, που ο μεγαλοκεχαγιάς ο Κωσταντός, χήρος με πέντε παιδιά κι αυτός, ενώ την πήρε στο σπίτι για βοήθεια, μετά την παντρεύτηκε. Η Σεβαστή τα μεγάλωσε όλα, τα πάντρεψε και ήταν σε όλο το Τζαμί και την οδό Κοραή μια από τις πιο σεβάσμιες γυναίκες. Έτρεχε να συμπαρασταθεί σε όλους και την υπεραγαπούσαμε όλα τα παιδιά. Με τον Κωνσταντό έκανε έναν γιο, το Μωυσή, που δεν τον ξεχώρισε, ποτέ, από τα άλλα της παιδιά. Ήταν «η μητέρα», όπως την φώναζαν τα οκτώ παιδιά της. Όσες γυναίκες πρόσφυγες μπήκαν στα σπίτια των Ναουσαίων, η μάνα μου έλεγε, πως «τα άγιασαν». Προτού γίνει η Χριστοδούλου Λαναρά και ανοίξει ο δρόμος, η αρχή της οδού Σμύρνης ήταν στο τέλος της παρόδου

της οδού Καραμήτσου, απέναντι απ' του Καζάκη την κορδέλα (η Καραμήτσου άρχιζε από την Κοραή, απέναντι απ' το μπακάλικο του Σταύρου Μερτζάνη). Από το γωνιακό σπίτι του Πασβάτη (με είσοδο από την Καραμήτσου), στο δρόμο πηγαίνοντας για την «Κούλα», άρχιζε η πρώτη πάροδος Καραμήτσου και το σπίτι της Τάσως του Πασβάτη (Χονδρογιάννη) και μιας πρόσφυγα τυφλής, που παιδιά το ξέραμε σαν «σπίτι της γκαβιάς» (τα παιδιά πάντα είναι αδυσώπητα), μπαξέδια και ο «ανήφορος». Αυτός ο «ανήφορος» είναι ο σημερινός τοίχος με τα σκαλάκια, που από την οδό Σμύρνης σε ...ανεβάζει στην Δημητρίου Πεχλιβάνου.

Πριν γίνει ο δρόμος και τα σκαλάκια, ήταν ένας χωμάτινος «γκρέμουρας», λασπώδης, απότομος, που τον κατεβαίναμε, με την «όπισθεν» και κουτρουβάλα -καθιστοί! Η ανάβαση ήταν «κατ' άνδρα» και εξαιρετικά δύσκολη, χειμώνα-καλοκαίρι!

Απέναντι από την Τάσω, αριστερά ανεβαίνοντας, άρχιζαν κανονικά τα σπίτια και ήταν το γωνιακό της Παρίσης Σταυρακίδου, με πολύ ωραίο κήπο. Ο άνδρας της Παρίσης σκοτώθηκε στην σύγκρουση των εργατών με τον Δήμο, στις συγκρούσεις του Γενάρη του 1933. Αιτία αυτής της αιματοχυσίας, ήταν η επιβολή φόρου από τον δήμαρχο Τζον Περδικάρη στους βιομήχανους της πόλης, το 1932, για την αποπεράτωση του υδραγωγείου. Οι βιομήχανοι μάζεψαν τους εργάτες και τους ανακοίνωσαν ότι θα πάρουν τα εργοστάσια να τα πάνε στην Αθήνα αν δεν αναιρεθεί η απόφαση του δήμου. Οι εργάτες ξεκίνησαν τον Δεκέμβρη διαμαρτυρίες κατά του δήμου, ο δήμος κάλεσε την αστυνομία, ακούστηκαν πυροβολισμοί και μέσα στα τρία θύματα ήταν και ο άντρας της Παρίσης³. Έτσι, η άτυχη Παρίση έμεινε με το μικρό Θανασάκη πολύ νέα χήρα.

Μετά ήταν το σπίτι του ψάλτη του Τζαβήλα, που δούλεψε και στο εργο-

στάσιο, Μικρασιάτη, άλλος μπαχτσές και άρχιζε η οδός Σμύρνης. Πρώτο ήταν το σπίτι της κυρίας Ουρανίας του Σιάτρη, που ήταν πολλά χρόνια δασκάλα στα Γαλάκεια και είχε χάσει τον άνδρα της νεότατη, από ένα τραγικό ατύχημα, μια πυρκαγιά, που σημειώθηκε στο εργοστάσιο που δούλευε. Ακολουθούσαν τα μπαχτσέδια της πίσω πλευράς των σπιτιών των αδελφών Σίνου, που τα σπίτια τους είχαν φάτσα επί της Καραμήτσου και τελείωναν με την κορδέλα του μπαρμπα-Παντελή στην αρχή της «Κούλας». Τα μπαχτσέδια τελείωναν ακριβώς στην γωνία Σμύρνης και Γερβασίου. Η πλευρά στην συνέχεια του «ανήφορου» είχε τα «αρβανίτικα», όπως τα λέγαμε, πάλι μέχρι τη συμβολή με την Γερβασίου, που προς τα κάτω έβγαζε στην «Κούλα» και την Αγια-Παρασκευή. Περνώντας απέναντι τον δρόμο, άρχιζαν τα προσφυγικά σπίτια της οδού Σμύρνης.

Πρώτο σπίτι δεξιά μετά την διασταύρωση ήταν του Φυτιάνου, που είχε πέντε κορίτσια και δύο αγόρια και η οικογένεια ταλαιπωρήθηκε ιδιαίτερα στην διάρκεια του εμφυλίου. Η Βιβή Φυτιάνου, που ήταν από τις απαχθείσες, έχει δώσει μια εκπληκτική συνέντευξη με το συγκλονιστικό οδοιπορικό της στις χώρες του ανατολικού μπλοκ, που έχει δημοσιευθεί στο περιοδικό μας. Ακολουθούσε το σπίτι του Σάββα Παπαδόπουλου, που ήταν οδοντοτεχνίτης. Μια ψηλή, ευγενική, βιβλική φιγούρα, πάρα πολύ ταλαιπωρημένος από τις κακουχίες της φυλακής, γιατί ήταν στο βουνό αντάρτης, όπως πολύ ταλαιπωρημένη ήταν και η γυναίκα

Η Θεοδώρα Πετρά, η κόρη του Παναγιώτη (Πάντσο) Ακριτίδη.

του, η κυρία Σοφία, νοσοκόμα, που η φιγούρα της με την στολή του Ε.Ε.Σ. κοσμούσε όλες τις παρελάσεις του Ε.Ε.Σ. για πολλά χρόνια.

Μετά ήταν το σπίτι του Σιταρίδη, που ήταν εξαιρετικός μαραγκός και έκανε και μηχανές για ράντισμα, της Βαρβάρας της Κυριακίδου, του Παντατζίδη, ενός πολύ νοικοκύρη και εξαιρετικά γαλαντόμου στα κόλιντα προς τα παιδιά, της Ανάστας το σπίτι, μιας εξαιρετικά δοτικής γυναίκας, της Μάρθας Κωσταντινίδου, της «κυρα-Μάρθας της μαμή», που ξεγέννησε τη μισή Νάουσα, με τα δυο της αγόρια, τον Μιχάλη και τον Νίκο. Μια ψηλή, μελαχρινή, λογομήλιτη Κυρία, αφοσιωμένης στη δουλειά της. Τέλος του Γρηγοριάδη το σπίτι, από την Αργυπούπολη, που έκανε σόμπες και ήταν εξαιρετικός υδραυλικός.

Απέναντι, για να ξαναγυρίσουμε στη συμβολή με την Γερβασίου, ήταν το

σπίτι της Χάρης Υφαντίδου, που ήρθε στην Ελλάδα με την κόρη της Μαρίκα, έχοντας τα αγόρια της στη Ρωσία, ακολουθούσαν άλλα δύο, πάλι των Υφαντίδων, που ήταν από τα πιο σύγχρονα προσφυγικά, της Μαρίας Μαντάνη που ήταν Θρακιώτα, με μια πολύ τραγική ιστορία. «Αφού έχασε τον γιό της, τον Δημητράκη είκοσι χρονών, ο άνδρας της άρχισε να πίνει πολύ. Τόσο, που χρωστούσε και το σπίτι του για το πιστό. Για να ξοφλήσει τα χρέη του, το έδωσε στον Νικολαΐδη, με την παράκληση να φροντίζει τη γυναίκα του. Ο έντιμος Νίκος Νικολαΐδης το έκανε και χάρισε το σπίτι στην Βαλεντίνη Παπαϊωάννου, την κοπέλα που ανέλαβε την φροντίδα της» (από αφήγηση της Θεοδώρας Πετρά).

Δίπλα ήταν το σπίτι της Αντιγόνης Ζαχαριάδου, αδελφής του Πάντσο Ακριτίδη και το γωνιακό του Παναγιώτη Ακριτίδη, ή Πάντσο, από την Τραπεζούντα. Πολύπλευρο ταλέντο, έγραψε έμμετρα όλη την Οδύσσεια του ξεριζωμού, που την έχει η εγγονή του, Δάνα Πετρά: «έλαχεν η ανταλλαγή εθάρνανε εν τζέμαν- και άλτσεμονν εδίωξαν κεφέκανε κανέναν»... Ο πατέρας του Παναγιώτη Ακριτίδη, ο Λάζαρος Ακριτίδης, ήταν δήμαρχος της Κρώμνης και η οικογένεια ζούσε μεταξύ Κρώμνης και Αργυρούπολης, αφηγείται η κόρη του Θεοδώρα Πετρά.

Ο Παναγιώτης, ήταν ένας μποέμ καλλιτέχνης. Ζωγράφος, αγιογράφος, γλύπτης, ξυλογλύπτης, από το 1917 έμενε στην Κωνσταντινούπολη. Πήγε πολύ αργότερα απ' ότι έπρεπε στο στρατό και για να μην τιμωρηθεί, έκανε προκαταβολικά το πορτραίτο του λοχαγού του και του το χάρισε,

3. Ο Χριστόδουλος Λαναράς, σε μια συνέντευξη που είχαμε τον Δεκέμβρη του 1999, όταν έκανε γνωστή την πρόθεσή του να αγοράσει την παλιά ΕΡΙΑ και να την χάρισει στον Δήμο της Νάουσας, μιλώντας για όλα, μου ανέφερε, πως αυτή η ενέργεια των Λαναράδων δεν έπρεπε να γίνει, και ότι ήταν μεγάλο σφάλμα η ανάμιξη της οικογένειας στην πολιτική και δημοτική ζωή της πόλης.

για να αποκτήσει, όπως και έγινε, την εύνοιά του. Παντρεύτηκε όσο ήταν στην Κωνσταντινούπολη, όπου γεννήθηκαν οι κόρες του και με την ανταλλαγή βρέθηκαν στην Αθήνα, Μαζί του είχε φέρει πλαστά χρήματα, που τα κυκλοφόρησε και πορεύτηκε η οικογένεια στην αρχή. Μάλιστα, λέει η κόρη του, τα κυκλοφόρησε και στην Ιταλία, ξεγελώντας ακόμα και τους μαφιόζους. Στην Νάουσα ήρθε από την Αθήνα, αφού η αδελφή του του υποσχέθηκε το καλύτερο προσφυγικό από αυτά που θα κληρώνονταν στην οικογένεια. Στη Νάουσα ασχολήθηκε με την αιογραφία και τα ξυλόγλυπτα των εκκλησιών.

Οδός Γερβασίου

Ανεβαίνουμε την Γερβασίου από δεξιά. Πρώτο σπίτι του Γρηγοριάδη, τσαγκάρη με δυο κορίτσια, της Φίλης Τριπολίδου, Κρώμνιας, μετά άνοιγε μια μικρή πάροδος (ούλτσα) όπου ήταν το σπίτι του Θόδωρου Κελεμουρίδη, δυο προσφυγικά, γιατί ήταν πολλά αδέλφια. Ο Θόδωρος, ο Παναγιώτης, ο Αλέκος, ο Λάμπης, ο Γιάννης. Ήταν μπακάληδες, έφτιαχναν και πουλούσαν παπούτσια και όλοι είχαν κεντρικά μαγαζιά στην Ζαφειράκη, κοντά στην «Ομόνοια». Οι Κελεμουρίδηδες ήταν Αργυρουπολίτες. Αργότερα, κυρίως, ο Θόδωρος

Κελεμουρίδης ασχολήθηκε με κινηματογραφικές επιχειρήσεις στη Νάουσα, με την «Αγγέλικα» στην πλατεία, καθώς και στην Έδεσσα και την Θεσσαλονίκη, με μεγάλη επιτυχία. Η μάνα τους η Βασιλική ήρθε μόνη της από την Αργυρούπολη, πρόσφυγας με εννιά παιδιά, που εξελίχτηκαν σε οικονομικούς παράγοντες της πόλης. Βγαίνοντας απ' την ούλτσα στη Γερβασίου, ήταν το σπίτι του κυρίου Αριστοτέλη, όπως το ονόμαζαν, ενός άρχοντα από την Τραπεζούντα, που είχε και προσωπικό υπηρέτη. (Αργότερα το σπίτι αυτό το αγόρασε ο Κελεμουρίδης). Μετά ήταν το σπίτι του Παπαδόπουλου, του καπετάν Χαρίκου, αδελφού του Σάββα, μετά της Καγιοπούλου, με δυο κόρες, που η μια πήρε τον Ποζουκίδη και η άλλη παντρεύτηκε στη Βέροια, και μετά του Κοτσικίδη, ενός εξαιρετικού κυρίου και εξαιρετικού τεχνίτη, τσαγκάρη. Από του Κοτσικίδη και μετά, σε αυτήν την πλευρά, δεν υπήρχαν άλλα σπίτια και άρχιζε ο δρόμος που έβγαζε στου Σαγρή το σπίτι και στο Μουσταφά.

Απέναντι, όμως, για να κατεβούμε πάλι από εκεί που ξεκινήσαμε, από την γωνία της Κυριακίδη με την Γερβασίου, είχε μια σειρά σπιτιών, με πολύ υποτυπώδη δρόμο, που έβλεπαν στα μπαχτσέδια της Κλεισούρας. Εκεί, όπου η θέα απ' αυτά τα σπίτια

ήταν εκπληκτική, βρίσκονταν οι κατοικίες των Μαυροματίδηδων, του Ιορδάνη και του Κώστα, του Γιάννη του Χρυσόχου, του Στάθη του Μαυρίδη, του Μιχάλη του Κανονίδη (της θείας της Πίστης, όπως το ήξερα, γιατί ο Μιχάλης ήταν γιος της γιαγιάς Σεβαστής), του Αλέκου Κελεμουρίδη, της Ελένης Κοτών και της Ουρανίας Κουτλακίδου.

Στη συνέχεια, με είσοδο επί της Γερβασίου, ήταν του Χατζηγιάννου το σπίτι, με δυο κοπέλες, του Σερταρίδη, του Ανδρεάδη και της Σωτηρίας, που μετά της κακουχίες της φυλακής, έκανε επιδείξεις τάπερ για να ζήσει, και της Ζίλης (Σιριτζίδου) το σπίτι, που ο πατέρας της είχε τσαγκάρικο στο πάνω δωμάτιο του προσφυγικού και βόλευε πολύ την γειτονιά, καθώς έκανε εξαιρετικά επιμελημένη δουλειά. Δίπλα στις Ζίλης, στην πάροδο, ήταν το σπίτι του Ηρακλή Κανδυλάπτη, όλοι Τραπεζούντιοι, και ο δρόμος συνέχιζε μέσα στην οδό Θράκης, φτάνοντας πάλι στου Τριφτανίδη το γωνιακό, που ήταν Κρωμέτης, γωνία Νικομηδείας και Γερβασίου, όπου κλείνει όλη αυτή η μεγάλη αγκαλιά που περικλείει τα προσφυγικά, όπως φαίνεται στον Χάρτη.

«Α τώρα ήρθα αδακές-ζω στη Μακεδονία. Ασνονυμ πα κι θα ευγέν -το Τσόλ την Κρωμν καμάν...». ■

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

• Εκτός από τους αείμνηστους Σωκράτη Θωμαΐδη, Κώστα Μερτζάνη και Θεοδώρα Πετρά, που με τις καταγραφές τους έκαναν εφικτή την σύνταξη αυτού του κειμένου, το οποίο και αφιερώνεται στην μνήμη τους, οφείλω να ευχαριστήσω θερμά, τον Γιάννη Μασακίδη, την Βαγγελιώ Παπαδοπούλου, την Βαγγελίτσα Δέλιου, τον Παναγιώτη Σαββατόπουλο, την Χρυσούλα-Χρυσουγή Θωμαΐδου-Βελή, τον Γιώργο Τσαλιγόπουλο, την Ρίτα Καισαρίδου-Σμυρλή, την Νίνα Μαυρούπουλου-Θωμαΐδου, την Αννούλα Παπαδοπούλου-Μπατάνη, τον Γεώργιο Πάντσιο, την Βαλεντίνη Σαρηγιαννίδου-Τρύφων, τους κυρίους Κυρμινώτη, Γρίβα, Σκαπέρδα, την Δάνα Πετρά-Βάντση, την Μαρίκα Υφαντίδη-Μιμιλίδου, την Αικατερίνη Πάζου, τον Πέτρο Ζωγραφόπουλο, τον Παύλο Ιωσηφίδη και τους Έφη Κοντοπούλου και Στρατή Προύσαλη.

• Επίσης οφείλω θερμές ευχαριστίες στην Κτηματική Υπηρεσία και ειδικά στον κο Παναγιώτη Θεοδωρόπουλο, όπως και στον υπεύθυνο στην περιφέρεια κο Γεώργιο Αρβανιτίδη, για την παραχώρηση των χαρτών που παραθέτουμε, καθώς και στην κα Ελένη Τσιόγκα από τον δήμο Νάουσας.

• Θερμά ευχαριστώ τον Τάκη Γκαλαΐτση, φιλόλογο, ερευνητή και συγγραφέα, που με την πολύτιμη βοήθειά του, διευκόλυνε την επαφή μου σε ό,τι είχε σχέση με υπηρεσίες που εδρεύουν στη Βέροια.

Χωρίς την πολύτιμη βοήθεια όλων αυτών και του χρόνου που μου διέθεσαν δεν θα μπορούσε να συνταχθεί και να δημοσιευθεί Ο ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ.

ΝΑΟΥΣΑΙΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ
ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

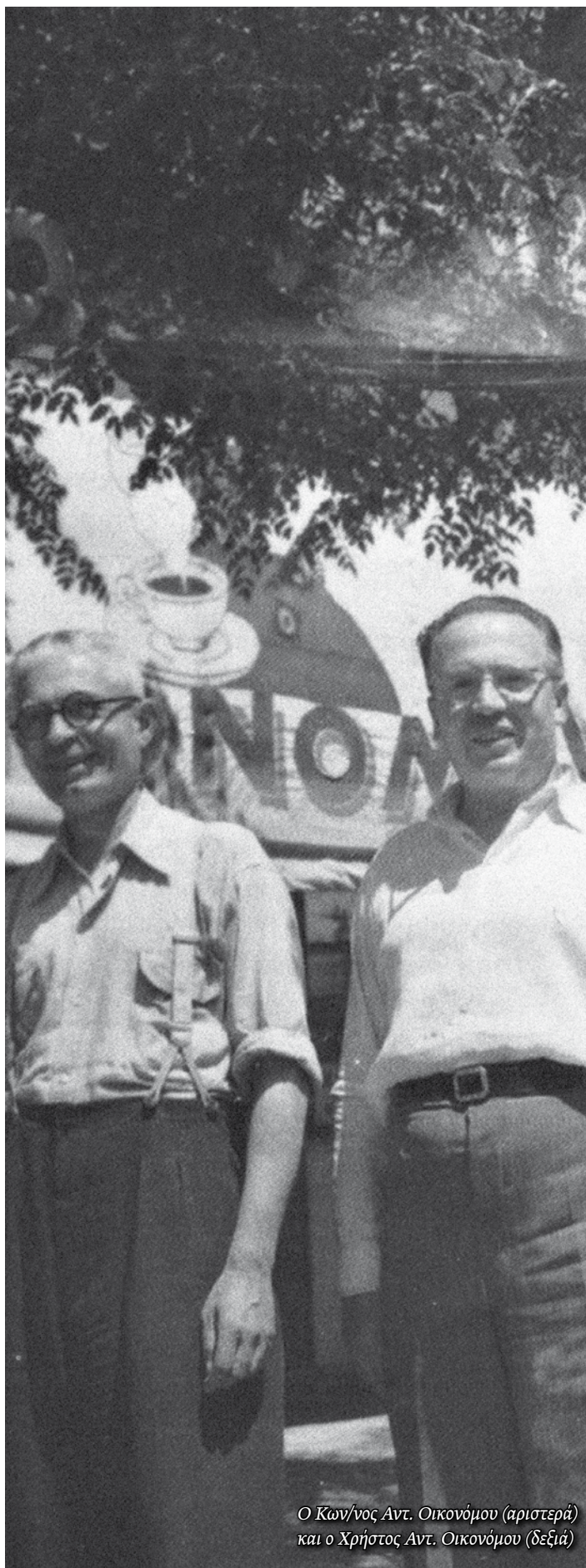
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΑΦΕΔΩΝ Α.Ε.

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ-ΣΥΝΕΤΑΙΡΟΙ:
Κ.Δ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Χ.Δ. ΟΙΚΟ-
ΝΟΜΟΥ, Ι.Δ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Γράφουν οι: Ευφροσύνη Ρούπα, Ευάγγελος Χεκίμογλου

*Ολοκληρώνοντας την αναφορά σε επιχειρημα-
τικές οικογένειες Ναουσαίων στη Θεσσαλονίκη
από τις αρχές του 20ου αι. παρουσιάζουμε σήμε-
ρα τις οικογένειες των μετόχων της επιχείρησης
«Οικονόμου, Ελληνική Εταιρεία Καφέδων Α.Ε»
από το έργο των Ευφροσύνης Ρούπα και Ευάγ-
γελου Χεκίμογλου: Η επιχειρηματικότητα στην
περίοδο 1900-1940. Μεγάλες επιχειρήσεις και
επιχειρηματικές οικογένειες, том. Γ' στη σειρά
Η ιστορία της επιχειρηματικότητας στη Θεσσα-
λονίκη, Πολιτιστική Εταιρεία Επιχειρηματιών
Βορείου Ελλάδος, Θεσσαλονίκη 2004.*

Η «Ελληνική Εταιρεία Καφέδων, Οικονόμου Α.Ε.»
ιδρύθηκε το 1938 από τους αδελφούς Κωνσταντίνο,
Χρήστο και Ιωάννη Οικονόμου, με σκοπό την εμπορία
καφέδων, πεφρυγμένων ή άφρυκτων, κακάο, τείων

*Ο Κων/νος Αντ. Οικονόμου (αριστερά)
και ο Χρήστος Αντ. Οικονόμου (δεξιά)*

καθώς και συναφών εμπορευμάτων. Η οικογένεια Οικονόμου κατάγεται από τη Νάουσα. Στις αρχές του 19ου αιώνα έφερε το επώνυμο «Μαυρομάτης». Κατά την έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης, ο μικρός Κωνσταντίνος Μαυρομάτης και η αδελφή του Ελένη στάλθηκαν από τους γονείς τους στο Μοναστήρι, σε έναν φίλο της οικογένειας, τον Μπελαρίζο, για προληπτικούς λόγους. Το 1822 οι γονείς σκοτώθηκαν από τους Τούρκους. Όταν τα παιδιά μεγάλωσαν κάπως, επέστρεψαν στη Νάουσα και φιλοξενήθηκαν από συγγενείς. Ο Κωνσταντίνος, παρ' ότι είχε μάθει την τέχνη του ράφτη, επιλέχθηκε από τον μητροπολίτη να γίνει παπάς. Του ανατέθηκε μάλιστα η διαχείριση της Μητρόπολης και έγινε «οικονόμος». Οι επόμενες γενιές έφεραν πλέον το προσωνύμιο «Οικονόμου». Ο ιερέας Κωνσταντίνος Μαυρομάτης ή Οικονόμου παντρεύθηκε την Ελένη και απέκτησαν τέσσερα παιδιά, τον Μιχαήλ, τον Δημήτριο, τον Γεώργιο και τη Φωτεινή. Στα μέσα του 19^ο αιώνα ο Δημήτριος παντρεύτηκε τη Μαρία Κιρλομπάνη και απέκτησαν πέντε παιδιά, τον Αντώνη, τον Παντελή, τον Πέτρο, τον Θωμά και τη Ζωή. Εκτός από τον Πέτρο, που έγινε δάσκαλος, τα υπόλοιπα άρρενα μέλη της οικογένειας ασχολήθηκαν με την καλλιέργεια κτημάτων και την παραγωγή κρασιού από τους αμπελώνες τους. Ο μεγαλύτερος γιος του Δημήτρη, ο Αντώνης (1858-1928), παντρεύτηκε την Ελένη Αλδάκου (1864-1965), με την οποία απέκτησε έντεκα παιδιά: τον Κώστα, τη Στεργιανή, την Κατίνα, τη Φανούλα, τον Χρήστο, τον Δημήτριο, τον Νικόλαο, τη Θεολογία, τον Ιωάννη, τον Γιώργο και τη Σοφία. Το 1904 ο πρωτότοκος γιος, ο Κώστας Οικονόμου του Αντώνη, σε ηλικία 15 ετών, εγκαταστάθηκε στο Κά-

ιρο της Αιγύπτου. Αφού εργάστηκε σε επιχειρήσεις άλλων Ναουσαίων, κατόρθωσε να δημιουργήσει δικό του κατάστημα εμπορίας καφέδων. Σταδιακά κάλεσε κοντά του τους αδελφούς του Χρήστο, Δημήτριο και Νικόλαο. Ο τελευταίος που εγκαταστάθηκε στο Κάιρο ήταν ο μικρότερος αδελφός, ο Ιωάννης, το έτος 1911, σε ηλικία μόλις 7 χρόνων. Αργότερα, σε αναζήτηση καλύτερων επαγγελματικών ευκαιριών, ο Χρήστος έφυγε από το Κάιρο και μετανάστευσε στην Αμερική. Ακολούθησαν οι Δημήτριος και Νικόλαος. Το 1917 αναχώρησε για την Αμερική και ο Κώστας, αφού πρώτα φρόντισε να εγγραφεί ο Ιω-

...στην Αμερική τα τρία αδέρφια εργάστηκαν αρχικά στο εργοστάσιο ελαστικών της «Goodyear» στην πόλη Άκρον της πολιτείας Οχάιο. και κατόπιν ίδρυσαν επιχείρηση εμπορίας καφέ στην ίδια πόλη....

άννης ως οικότροφος στην Αμπέττειο Σχολή του Καΐρου.

Στην Αμερική τα τρία αδέρφια εργάστηκαν αρχικά στο εργοστάσιο ελαστικών της «Goodyear» στην πόλη Άκρον της πολιτείας Οχάιο. Κατόπιν ίδρυσαν επιχείρηση εμπορίας καφέ στην ίδια πόλη. Τότε κάλεσαν κοντά τους ακόμη έναν αδελφό τους, τον Γεώργιο.

Το 1921, όντας πλέον σε ηλικία γάμου, ο Κώστας Αντ. Οικονόμου επέστρεψε στη Νάουσα. Ασχολήθηκε με τα κτήματα της οικογένειας και επένδυσε τα χρήματά του σε οικόπεδα στη Θεσσαλονίκη, αξιοποιώντας τις επενδυτικές ευκαιρίες που είχε δημιουργήσει η

πυρκαγιά του 1917. Το 1925 έκτισε μία πολυκατοικία στην οδό Καρόλου Ντηλ 21 και το 1932 αγόρασε την πολυκατοικία στην οδό Μητσαίων 5. Στο ισόγειο της οδού Καρόλου Ντηλ 21 άνοιξε κατάστημα πώλησης κρασιών τα οποία παρήγαν στα οικογενειακά κτήματα στη Νάουσα.

Το 1932 εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα και ο Χρήστος Αντ. Οικονόμου. Μαζί με τον Ιωάννη, ο οποίος είχε εντωμεταξύ επιστρέψει από το Κάιρο, τα τρία αδέρφια ίδρυσαν την «Ελληνική Εταιρεία Καφέδων Οικονόμου». Το κατάστημα της επιχείρησης ήταν στην οδό Ερμού 41. Το 1938 η εταιρεία έγινε ανώνυμη. Το κεφάλαιο ορίστηκε σε 500.000 δραχμές. Οι Κώστας και Χρήστος Οικονόμου κατέβαλαν από 200.000 δραχμές ο καθένας, ενώ ο Ιωάννης Οικονόμου κατέβαλε 100.000 δραχμές.

Και οι τρεις εταίροι ήταν κάτοικοι Θεσσαλονίκης και συμμετείχαν στο διοικητικό συμβούλιο. Ο Κώστας ήταν πρόεδρος και ο Χρήστος ήταν αντιπρόεδρος. Η εταιρεία διέθετε υποκατάστημα στη Νάουσα, που δημιουργούσε πάντως πολύ μικρό κύκλο εργασιών: από συνολικό μεικτό κέρδος 608.000 δραχμών το 1940, μόλις ποσοστό 4%. Το υποκατάστημα της Νάουσας το διηύθυνε ο Ιωάννης Οικονόμου. Το 1938 η επιχείρηση εμφάνισε μικρή ζημία, ενώ το 1940 τα κέρδη περιορίστηκαν σε 13.000 δραχμές. Το 1938 έλαβε μέρος στη 13η Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης, με κόστος περί τις 38.000 δραχμές.

Η επιχείρηση λειτούργησε ως το 1972. Ο Ιωάννης Αντ. Οικονόμου απεβίωσε το 1965, ο Κώστας Αντ. Οικονόμου το 1975 και ο Χρήστος Αντ. Οικονόμου το 1982. Σήμερα συνεχίζει στην πόλη Άκρον της πολιτείας Οχάιο ο Γιάννης, γιος του Νικόλα, ο οποίος δεν είχε επιστρέψει στην Ελλάδα. ■

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

«ΟΧΙ ΔΕΝ ΕΙΜΑΙ ΕΧΘΡΟΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ»

Η Πολιτιστική Εταιρεία Νάουσας «Αναστάσιος Μιχαήλ ο λόγιος» και οι εκδόσεις ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ διοργάνωσαν πρόσφατα την παρουσίαση στη Νάουσα του βιβλίου του κ. Μάριου Μαρκοβίτη «Οχι δεν είμαι εχθρός του λαού», που αναφέρεται στη ζωή και τον τραγικό θάνατο στη Σοβιετική Ένωση του συμπολίτη μας Μάρκου Μαρκοβίτη στα χρόνια των σταλινικών διώξεων της δεκαετίας του '30. Το βιβλίο παρουσίασαν, μαζί με τον συγγραφέα, η κα. Δήμητρα Τζάκη-Μπεσλικά, εκπαιδευτικός, ο κ. Σταύρος Τζίμας, δημοσιογράφος, ενώ τη συζήτηση συντόνισε ο κ. Πέτρος Παπασαραντόπουλος.

Γράφει η
Δήμητρα Τζάκη-Μπεσλικά

Το βιβλίο του Μάριου Μαρκοβίτη «Οχι δεν είμαι εχθρός του λαού» είναι ένα κομμάτι της ιστορίας της πόλης μας, επειδή συμβαίνει οι κύ-

ριοι συντελεστές του, συγγραφέας και ήρωας, να είναι από τον τόπο μας. Συγχρόνως είναι ένα βιβλίο που παίρνει την εκδίκησή του απέναντι

στην απρόσωπη Ιστορία, επειδή φανερώνει και αποκαθιστά ένα πρόσωπο, μια ζωή. Είναι η ιστορία της ζωής του Μάρκου Μαρκοβίτη ενός ακραιφνούς, ανόθευτου, καθαρού κομμουνιστή που κατέφυγε στη Σ.Ε. με μυθιστορηματικό τρόπο και εξαφανίστηκε.

Η εξαφάνιση του Μάρκου δεν ήταν μια περίπτωση εξαίρεσης. Όλοι οι Έλληνες που κατέφυγαν στη Σοβιετική Ένωση ως πολιτικοί πρόσφυγες διωγμένοι από τη χώρα τους τον μεσοπόλεμο εξαφανίστηκαν, εκκαθαρίστηκαν ως ύποπτοι για κατασκοπεία, ως εχθροί του Λαού την περίοδο των Σταλινικών εκκαθαρίσεων. Τα ονόματά τους μνημονεύονται στο τέλος του βιβλίου. Μαζί με αυτούς που ήταν γύρω στα σαράντα άτομα, χιλιάδες Έλληνες πόντιοι που κατέφυγαν στη Σοβιετική Ένωση στα τέλη του 19ου αιώνα, αρχές 20ου, αλλά και μετά την μικρασιατική καταστροφή, εκτοπίστηκαν ή εκτελέστηκαν μεταξύ του 1936-39. Είναι η πιο μαύρη σελίδα για τα κομμουνιστικά κινήματα όλου του κόσμου. Είναι ουσιαστικά η προδοσία της ιδέας της επανάστασης. Την ίδια μοίρα με τον Μάρκο είχαν ανώτατα και μη, στελέχη των κομμουνιστικών κομμάτων της Ευρώπης και της Αμερικής που βρίσκονταν εκείνη την περίοδο στη Σ.Ε. Οι μόνοι που γλύτωσαν ήταν τα πειθήνια σταλινικά στελέχη, οι στενοί συνεργάτες των αρχών στις διώξεις.

Το βιβλίο του Μάρκου Μαρκοβίτη που περιγράφει τη ζωή του Μάρκου Μαρκοβίτη (Ατσάλις Κωνσταντίν Βασιλίου- το όνομα που πήρε στη Σ.Ε.) είναι ένα ιστορικό ντοκουμέντο και συνάμα μια μαρτυρία στο όνομα χιλιάδων άλλων που κανείς δεν θα ψάξει τη διαδρομή τους, κανείς δεν θα ταυτοποιήσει τη ζωή τους. Και από αυτή την άποψη ο Μάρκος Μαρκοβίτης είναι τυχερός γιατί υπάρχει και γελάει ο πεθαμένος, χάρη στον Μάρκο τον συγγραφέα και στον εγγονό του Μάρκου. Το βιβλίο είναι απολύτως τεκμηριωμένο και συνάμα ένα βιβλίο που δεν του λείπει η λογοτεχνική αισθητική, κάτι που σημαίνει ότι διαβάζεται σαν αφήγημα με πρωταγωνιστές, χαρακτήρες, κορυφώσεις, σιωπές. Ένα βιβλίο που μας δίνει την αίσθη-

ση της ιστορίας με τον τρόπο που μόνο η λογοτεχνία μπορεί και το κάνει, ένα βιβλίο που μας προκαλεί απόγνωση φορές φορές, ένα βιβλίο που διαβάζεται απνευστί.

Ο συγγραφέας έγραφε λέει το βιβλίο στο μυαλό του απ' όταν ήταν νέος. Ο Μάρκος ήταν ο θρύλος της οικογένειας. Ήταν από τους πρώτους κομμουνιστές αυτής εδώ της χώρας. Ήταν ο γιός, ο αδελφός, ο θείος που τα ίχνη του εξαφανίζονται στα χρόνια του μεσοπολέμου μετά από μια σύντομη και ηρωική πολιτική διαδρομή, όταν το κομμουνιστικό κίνημα και οι εργατικές διεκδικήσεις ψάχνουν να βρουν το βηματισμό τους παράλληλα και ενάντια στις επιλογές και τις αδηφάγες διεκδικήσεις της νεοσύστατης αστικής μας τάξης. Η ιστορία του Μάρκου σφραγίζει την οικογένεια και το όνομά του που ψιθυρίζεται στους κόλπους της, στην ψυχή του συγγραφέα καλλιεργεί μια ιδέα και ένα σχέδιο που όμως μένει για χρόνια μετέωρο καθώς τα στοιχεία που θα ολοκλήρωναν στο χαρτί ένα τέτοιο εγχείρημα ήταν εξαιρετικά λιγοστά.

Η συγγραφή λοιπόν αυτού του βιβλίου είναι εξίσου μυθιστορηματική με τη ζωή του Μάρκου Μαρκοβίτη. Ο συγγραφέας δεν είναι ο μόνος που ψάχνει το χαμένο παιδί της οικογένειας. Έχουν προηγηθεί οι προσπάθειες του Νίκου Μαρκοβίτη, αδελφού του Μάρκου. Σοβαρές και πολύχρονες προσπάθειες που όμως δεν δίνουν απαντήσεις. Οι γονείς και τα αδέρφια του Μάρκου φεύγουν από τη ζωή δίχως να γνωρίσουν τι απέγινε ο πρωτότοκος της οικογένειας. Μόλις τον Ιούλη του 2011, ο Μάριος Μαρκοβίτης, που ζει στη Θεσσαλονίκη, θα λάβει ένα e-mail από τον άγνωστο σ' αυτόν εγγονό του Μάρκου που ψάχνει τις ρίζες του. Και μ' αυτό το μήνυμα ανοίγει και ο δρόμος για το βιβλίο «όχι δεν είμαι εχθρός του Λαού» και αποκαλύπτεται η αλήθεια της ζωής του Μάρκου.

Η σύντομη ζωή του Μάρκου, όπως παρουσιάζεται στο βιβλίο, συνοψίζεται σε δύο περιόδους: Είναι η περίοδος της συνειδητοποιημένης ζωής του πριν την διαφυγή στη Σ. Ένωση και η δεύτερη περίοδος, τα 7 χρόνια

**...το βιβλίο είναι
ένα ιστορικό
ντοκουμέντο και
συνάμα μια μαρ-
τυρία στο όνομα
χιλιάδων που
κανείς δεν θα
ψάξει τη διαδρο-
μή τους...**

Το πάνελ των ομιλητών κατά τη διάρκεια της βιβλιοπαρουσίασης.

...η κοινωνική και οικονομική θέση της οικογένειας θα ακολουθεί τον Μάρκο παντού σε όλα του τα βιογραφικά σημειώματα...

που έζησε στη μεγάλη πατρίδα του Σοσιαλισμού, πατρίδα που αποφάσισε και υπόγραψε το τέλος του με τον πιο επώδυνο, τον πιο τραγικό τρόπο.

Ο Μάρκος γεννήθηκε το 1905. Το σπίτι του είναι ακόμα εδώ στις όχθες της Αράπιτσας. Η πρώτη περίοδος της ζωής του ουσιαστικά αρχίζει στα γυμνασιακά του χρόνια και φτάνει μέχρι το 1931. Είναι η περίοδος της συνειδητοποίησης και της ένταξης στο κομμουνιστικό κίνημα, που τότε ακόμα ήταν στα σπάργανα στη χώρα μας. Αν και από οικογένεια τσιφλικάδων συντάσσεται από τα γυμνασιακά του χρόνια με τους αδικημένους του κόσμου. Είναι ο πρώτος από τα εννιά αδέρφια του. Η κοινωνική και οικονομική θέση της οικογένειας θα ακολουθεί τον Μάρκο παντού σε όλα του τα βιογραφικά σημειώματα, θα είναι πάντα σε θέση απολογίας, επειδή γεννήθηκε σε εύπορο περιβάλλον και θα αναγκάζεται διαρκώς στη σύντομη ζωή του να αντιπαραβάλλει τις επιλογές του με το παρελθόν του.

Η Νάουσα που απελευθερώθηκε μόλις το 1912 χωρίζεται στους πολλούς φτωχούς, εργάτες και μικροκαλλιεργητές και στους λίγους, την τάξη δηλαδή των γαιοκτημόνων

και των ανερχόμενων βιομηχάνων, οι οποίοι μαζί κρατούν τα κλειδιά της πόλης. Τα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση οι εργάτες προσπαθούν να υψώσουν φωνή καθώς οι συνθήκες εργασίας τους στα εργοστάσια είναι άθλιες, αλλά οι προσπάθειές τους είναι ανοργάνωτες. Το 1919 δημιουργείται στη Νάουσα παράρτημα του ΣΕΚΕ (Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος, 1918). Στα χρόνια πριν την Μικρασιατική Καταστροφή έχουμε τον εθνικό διχασμό, μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, το προσφυγικό, τη δικτατορία του Παγκάλου 1925-26, κατά την οποία οι διώξεις κομμουνιστών είναι στην ημερήσια διάταξη και συνεχίζονται και μετά με το «Ιδιώνυμο» του Βενιζέλου. Είναι χρόνια διχασμού: Βασιλικοί- Βενιζελικοί και όλοι αυτοί συνταγμένοι με τη Δύση εναντίον των κομμουνιστών, οι οποίοι ήταν και πολύ λίγοι εκείνη την εποχή, η ενδεχόμενη όμως άνοδος του κομμουνιστικού κινήματος, λόγω και της Οκτωβριανής Επανάστασης, προκαλούσε μεγάλη αντίδραση από την πλευρά του καπιταλιστικού κόσμου.

Αυτός είναι ο πολιτικός και κοινωνικός καμβάς σχηματικά πάνω στον οποίο γράφει τα πρώτα χρόνια της ζωής του ο Μάρκος Μαρκοβίτης. Στα γυμνασιακά του χρόνια αμφι-

Ο συγγραφέας στον Πολυχώρο της Βέτλανς πριν την έναρξη της εκδήλωσης.

σβητεί την οικονομική θέση της οικογένειάς του, αμφισβητεί το εκπαιδευτικό σύστημα και διώκεται από τα Γυμνάσια της Νάουσας, της Έδεσσας, της Βέροιας. Από τη Βέροια στη Θεσσαλονίκη, από τη Θεσσαλονίκη στην Πάτρα, όπου γράφεται στην ΟΚΝΕ (Ομοσπονδία Κομμουνιστικών Νεολαίων Ελλάδος) το 1924 στη Θεσσαλονίκη και πάλι καταφέρνει να πάρει το απολυτήριο και να γραφτεί στην Νομική στην οποία ποτέ δεν φοίτησε, καθώς ήταν ταγμένος στο κόμμα και χρησιμοποιούσε τη φοιτητική του ιδιότητα για να συμμετέχει, να οργανώνει το φοιτητικό κίνημα, να προσηλυτίζει. Το 1925 το ΚΚΕ και η ΟΚΝΕ τέθηκαν εκτός νόμου και ο Μάρκος καλείται στο στρατό, λιποτακτεί σύμφωνα με τις επιταγές του κόμματος περί του αστικού στρατού, περνά στην παρανομία και δουλεύει με ψευδώνυμο σε διάφορες δουλειές, σε κατασκευή δρόμων στη Λάρισα, στο λιμάνι στη Θεσσαλονίκη και αλλού. Ιεραπόστολος... Η υγεία του κλονίζεται από την ελονοσία και τις κακουχίες και όταν η αρρώστια είναι σε έξαρση καταφεύγει για λίγο στην οικογένειά του. Το 1928 γίνεται μέλος του ΚΚΕ και δραστηριοποιείται στη Νάουσα για την μύηση της νεολαίας της πόλης.

Το 1930 συλλαμβάνεται ως ανυπότακτος και

στέλνεται στον πειθαρχικό ουλαμό Καλπακίου. Είναι ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης και συμμόρφωσης και εκδίκησης το Καλπάκι. Σύντομα ο Μάρκος με τους συντρόφους του (7 φαντάροι) αντέδρασαν στη βία των φυλάκων με βία, συνελήφθησαν και στάλθηκαν στις φυλακές του Ακραιού στα Γιάννενα, όπου το στρατοδικείο καταδίκασε τον Μάρκο και τον Πανούση σε θάνατο. Η απάνθρωπη αυτή απόφαση ξεσήκωσε μεγάλη κινητοποίηση σε Ελλάδα και εξωτερικό με αποτέλεσμα να ξεσκεπαστούν οι μέθοδοι συμμόρφωσης του Καλπακίου και να πετύχει το αίτημα αναθεώρησης της δίκης. Οι κρατούμενοι μεταφέρονται στις φυλακές της Αίγινας και η αναθεωρητική δίκη τον Δεκέμβρη του 31 καταδικάζει τον Μάρκο σε 4,5 χρόνια φυλακή. Σ' αυτή τη δίκη αναδεικνύεται μέσα από την απολογία του και το άστρο του Μάρκου. Οι κατάδικοι φαντάροι οδηγήθηκαν στις φυλακές Συγγρού. Τον Απρίλιο του 1931 8 κομμουνισταί φαντάροι διέρρηξαν τας φυλακάς Συγγρού και απέδρασαν. Μεταξύ αυτών και ο Μάρκος. Η απόδραση ήταν μυθιστορηματική και ο Μάρκος στα 25 του χρόνια παίρνει τον δρόμο για τη μεγάλη κομμουνιστική πατρίδα, αφού το ΚΚΕ εξασφάλισε τις κρυψώνες των συντρόφων κατά πρώτο λόγο, αλλά και τον

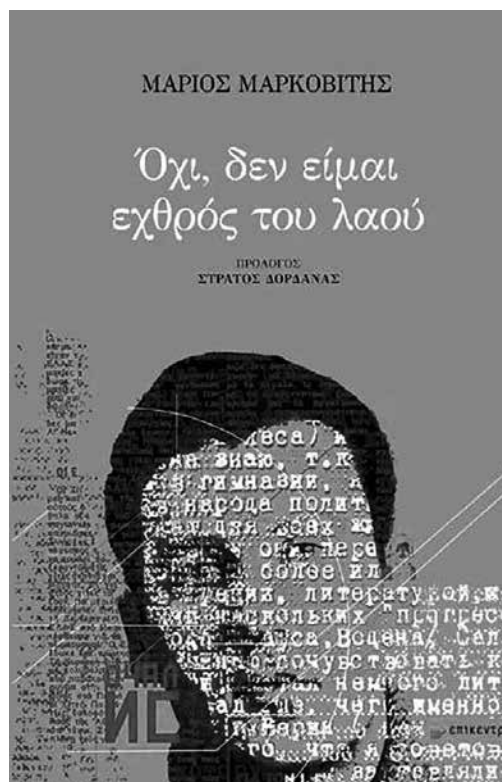
...τον Απρίλιο του 1931 8 κομμουνιστές φαντάροι διέρρηξαν τας φυλακάς Συγγρού και απέδρασαν μεταξύ αυτών και ο Μάρκος...

τρόπο διαφυγής στην Ρωσία.

Με αυτά τα διαπιστευτήρια φθάνει ο Μάρκος στη Σ.Ε.. Είναι μόλις 25 χρονών. Η πατρίδα των ονείρων του, η χώρα στην οποία καταφεύγει με ενθουσιασμό και πίστη ο Μάρκος, έχει μετατραπεί ήδη σε ένα ολοκληρωτικό καθεστώς που βρίσκεται σε αντίθεση με όλα όσα έχει διακηρύξει στη διάρκεια της Οκτωβριανής Επανάστασης, Αλλά ο ίδιος δεν το αντιλαμβάνεται. Στη Σ. Ένωση γίνεται αμέσως μέλος του Πανενωσιακού Κομμουνιστικού Κόμματος και σπουδάζει στο Κουμντο για δύο χρόνια, στο πανεπιστήμιο για τις μειονότητες. Σύμφωνα με τις εκθέσεις ανωτέρων είναι πολύ καλός φοιτητής και εργάζεται ως μεταφραστής στο ινστιτούτο Λένιν. Κάνει πολλές αιτήσεις για να πάρει την ρωσική ιθαγένεια, αλλά απορρίπτονται. Παντρεύεται την Ιρίνα και γίνεται πατέρας. Η κόρη του η Στέλλα δεν θα τον γνωρίσει ποτέ, διότι εν τω μεταξύ οι γονείς της χωρίζουν και ο Μάρκος πέφτει στην εποχή του απόλυτου παραλόγου των σταλινικών εκκαθαρίσεων του 1936- 1938.

Ο Μάρκος στέλνεται αρχικά με μια δυσμενή μετάθεση ως υποδιευθυντής στον εκδοτικό ΚΟΜΥΝΙΣΤΙΣ στην Κρίμσκαγια, μια μειονοτική περιοχή της Αζοφικής. Απ' ότι φαίνεται, ο Μάρκος Μαρκοβίτης ήταν πάντα πιστός στην κομματική γραμμή. Δεν είχε εμπλακεί ποτέ σε καμιά από τις αποχρώσεις της εσωκομματικής αντιπολίτευσης, ούτε στην Ελλάδα, ούτε στη Σ. Ένωση. Έχει απεριόριστη πίστη στον Στάλιν και στο κόμμα, πιστεύει μέχρι αυτοθυσίας στην κομματική γραμμή και απορρίπτει την κριτική στάση ως εξ ορισμού αντεπαναστατική. Αυτά προκύπτουν από τις επιστολές, τις εκθέσεις και τα βιογραφικά σημειώματα του Μάρκου που υπάρχουν στο βιβλίο του Μάριου Μαρκοβίτη.

Στο βιβλίο στη σελίδα 175 παρατίθεται έκθεση του Μάρκου Μαρκοβίτη /Ατσάλις για τον εκδοτικό Κομμουνιστίς. Είναι μια μακροσκελής έκθεση που απευθύνεται προς την τοπική κομματική επιτροπή. Στην έκθεση αυτή ο Μάρκος καταγγέλλει πολλά από τα

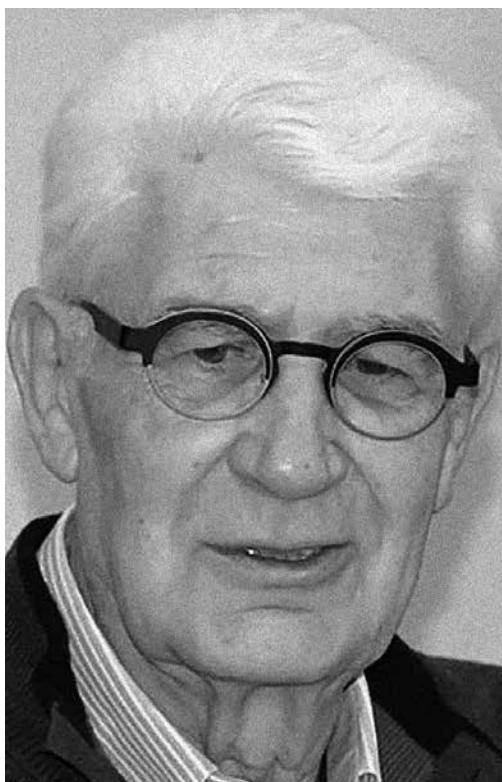

Το εξώφυλλο του βιβλίου του Μάριου Μαρκοβίτη.

στελέχη του εκδοτικού για Τροτσκισμό και αποδίδει όλες τις αδυναμίες του εκδοτικού στον διευθυντή τον Κατσάλοφ και στους συνεργάτες του. Οι περισσότερες πληροφορίες που δίνει είναι μάλλον ανεπιβεβαίωτες και το χειρότερο είναι ότι όλοι αυτοί τους οποίους αναφέρει, μαζί και ο ίδιος, εκτελέστηκαν ως εχθροί του λαού. Ήταν σύντροφοι που για τους ίδιους λόγους με τον Μάρκο είχαν ζητήσει καταφύγιο στη Σοβιετική Ένωση. Ο Κατσάλοφ τρεις μέρες πριν την ολοκλήρωση της έκθεσης απολύει τον Μάρκο/Ατσάλις από τον εκδοτικό με μια ανόητη δικαιολογία, η ελληνική κακοδαιμονία θα λέγαμε. Τραγική ειρωνεία, ο Κατσάλοφ με τον Μάρκο εκτελούνται την ίδια μέρα.

Μετά την απόλυσή του ο Μάρκος επιστρέφει στη Μόσχα. Συλλαμβάνεται νύχτα στις 3 Ιανουαρίου του 1938 από τη λεγόμενη Τρόικα της NKVD (ένα μέλος της τοπικής κομματικής επιτροπής, ένας εισαγγελέας, και ένας ασφαλίτης) και οδηγείται στις φυλακές Μπουτίρκα στη Μόσχα. Εκεί θα περάσει για дуόμιση μήνες το κολαστήριο των ανακρίσεων και θα

...έχει απεριόριστη πίστη στον Στάλιν και στο κόμμα, πιστεύει μέχρι αυτοθυσίας στην κομματική γραμμή και απορρίπτει την κριτική στάση...

Ο συγγραφέας Μάριος Μαρκοβίτης.

οδηγηθεί στο απόσπασμα ως «εχθρός του λαού». Αλλά όπως λέει και ο συγγραφέας ο Μάρκος είχε ήδη πεθάνει πριν το συντροφικό χέρι ρίξει στον αυχένα το βόλι του θανάτου. Το βιβλίο αναδεικνύει, μέσα από πληθώρα εγγράφων, το δράμα της προσωπικότητας του Μάρκου. Μέρος της αφήγησης, εκτός από τις απολογίες και τα βιογραφικά σημειώματα του Μάρκου, είναι και δύο συγκλονιστικές επιστολές του Μάρκου προς στον Στάλιν από τις φυλακές Μπουτίρκα, καθώς και το ανακριτικό υλικό κατά την κράτησή του και πριν την εκτέλεση. Ο Μάρκος έχει δυσόμιση μήνες να σκεφτεί την κατάστασή του. Δυσόμιση μήνες ανάκρισης κατά τα πρότυπα της ιεράς εξέτασης της τσαρικής Οχράνα. Το κατηγορητήριο στηρίζεται στην απόδραση από τις φυλακές Συγγρού, ότι δηλαδή αυτή μεθοδεύτηκε από την ασφάλεια της χώρας μας με στόχο την κατασκοπευτική δράση του Μάρκου στη Σοβιετική Ένωση. Η κατηγορία σύμφωνα με το ανακριτικό υλικό δεν αποδεικνύεται. Παρ' ολ' αυτά το στρατοδικείο αποφασίζει για την ενοχή του και εκτελείται

στις 19/3ου 1938. Είναι μόλις 33ων χρόνων.

Ο Μάρκος όπως και πολλοί άλλοι αγωνιστές αποκαταστάθηκαν στη Σ.Ε. το 1957. Οι οικογένεια όμως, για πάρα πολλές δεκαετίες μετά, εξακολουθούσε να μένει στο σκοτάδι. Κανένας από το ΚΚΕ δεν είχε την ευαισθησία να ειδοποιήσει την οικογένεια για την τύχη του Μάρκου. Οι λόγοι της αποσιώπησης προφανείς και συνδεδεμένοι με τις επιλογές του ΚΚΕ. Στο βιβλίο παρατίθενται όλα τα ντοκουμέντα που μετά το 2011 συλλέχθηκαν με πολύ κόπο από την πλευρά του συγγραφέα και του εγγονού του Μάρκου από τα αρχεία της Σ. Ένωσης. Αξίζει να πούμε ότι η Κ.Ε. του ΚΚΕ το '67 στο Βουκουρέστι αποκατέστησε 13 αγωνιστές που εκτελέστηκαν ως προδότες τη Σταλινική περίοδο. Μεταξύ αυτών και ο Μάρκος Μαρκοβίτης. Η είδηση αυτή (εκτέλεση και αποκατάσταση) έφθασε στην οικογένεια μόλις το 2002, με τη δημοσίευση των πρακτικών της 10ης Ολομέλειας και όταν όλα τα αδέλφια του Μάρκου και οι γονείς δεν υπήρχαν πια.

Στο τελευταίο κεφάλαιο ο συγγραφέας καταγράφει τη ζωή της οικογένειάς που άφησε πίσω του ο Μάρκος και το βάρος της εξαφάνισής του μεγάλου, του πρωτότοκου γιού που σκίαζε τις ζωές τους. Οι γονείς και τα αδέλφια του Μάρκου απουσιάζουν από τις δίκες εδώ στην Ελλάδα. Δεν εμφανίζονται πουθενά. Στα κλειστά όρια της οικογένειας όμως η απουσία του Μάρκου είναι κυρίαρχη. Η σκέψη του και ο καημός του δεν τους εγκατέλειψαν ποτέ. Δεμένοι όλοι στο σκοτάδι, δεμένοι σε έναν κόμπο απουσίας και λύπης θα ελπίζουν εναγωνίως και για χρόνια να μάθουν, να ακούσουν μια είδηση, που θα τους απαλλάξει από το βάρος της αμφιβολίας, που θα ταυτοποιήσει τη φωνή του με μια φωνή, μια είδηση έστω, ένα ψήγμα ζωής. Μέχρι την τελευταία τους ώρα ζούσε μαζί τους. Όταν έφυγε η μάνα του Μάρκου και γιαγιά του συγγραφέα, βρήκαν κάτω από το στρώμα της, διπλωμένες στα οκτώ, εφημερίδες με άρθρα από τις δίκες του Μάρκου και των συντρόφων του στην Ελλάδα. ■

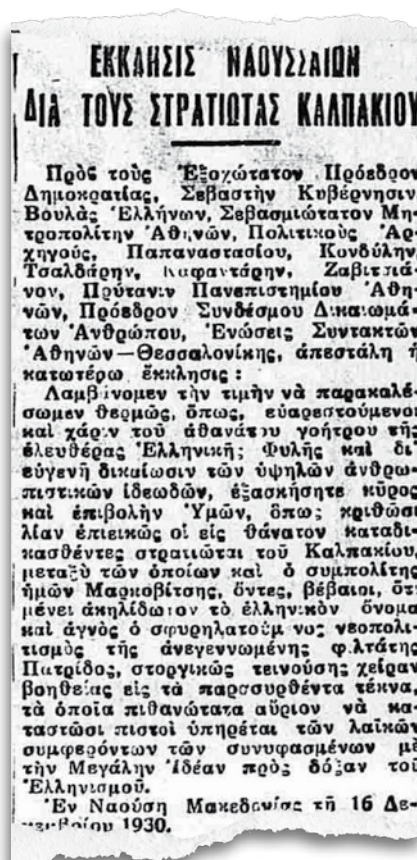
**...το ΚΚΕ το '67
στο Βουκουρέστι
αποκατέστησε
τον Μάρκο Μαρκοβίτη, η είδηση όμως αυτή
έφθασε στην
οικογένεια μόλις
το 2002...**

Η ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΩΝ ΝΑΟΥΣΑΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΑΡΚΟ ΜΑΡΚΟΒΙΤΗ

Ερευνά ο Θεόδωρος Ζιώτας

Τέλη του Δεκέμβρη του 1930 δημοσιεύεται επιστολή στις εφημερίδες «Μακεδονία»¹ και Μακεδονικά Νέα² μέσω της οποίας επιφανείς Ναουσαίοι κάνουν έκκληση στην κυβέρνηση να δειχθεί επιείκεια στον Ναουσαίο στρατιώτη Μαρκοβίτη Μάρκο, στον οποίο το στρατοδικείο επέβαλε την ποινή του θανάτου, για τα επεισόδια στον ουλαμό του Καλπακίου.

Όπως είναι γνωστό στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1930 είχε ξεσπάσει εξέγερση στον περιβόητο ουλαμό του Καλπακίου. Αφορμή ήταν η άδικη φυλάκιση ενός στρατιώτου. Οι εξεγερμένοι κομμουνιστές, επτά στον αριθμό, με επικεφαλής τον Ναουσαίο Μάρκο Μαρκοβίτη³ ζητούσαν την αποφυλάκιση του συντρόφου τους, καθώς και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Σημειώθηκαν επεισόδια, συνεπλάκησαν με τους φρουρούς και συνελήφθησαν. Κλείστηκαν στην φυλακή για δύο περίπου μήνες μέχρι να γίνει η δίκη με την κατηγορία της ανυποταξίας και βιαιοπραγίας κατά ανωτέρου εκ προμελέτης. Αυτή η κατηγορία σύμφωνα με την στρατιωτική νομοθεσία σήμαινε ότι θα τιμωρηθούν με θάνατο. Πράγματι μετά από μία δίκη παρωδία, χωρίς δικηγόρο και χωρίς απολογία ο Μάρκος Μαρκοβίτης μαζί με τον Γιάννη Πανούση καταδικάζονται σε θάνατο,

Η είδηση σε απόκομμα της εφημερίδας «Μακεδονικά Νέα» στις 16 Δεκεμβρίου 1930.

οι δε υπόλοιποι σε φυλάκιση.

Όταν έγινε γνωστή η απόφαση, ξεκίνησε μία μεγάλη κινητοποίηση με σύνθημα ΣΩΣΤΕ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΘΕΝΤΑΣ ΦΑΝΤΑΡΟΥΣ ΑΓΩΝΙΣΘΕΙΤΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΟΥ ΚΑΛΠΑΚΙΟΥ. Σε αυτή την κινητοποίηση συμμετείχαν οι πνευματικοί άνθρωποι της Ελλάδας. Τριάντα διανοούμενοι της Αθήνας έστειλαν επιστολή στην κυβέρνηση και ζητούσαν χάρισμα της ποινής και κατάργηση του ουλαμού του Καλπακίου. Επιστημονικά σωματεία σε μεγάλες πόλεις της χώρας υπόγραφαν κείμενα διαμαρτυρίας. Η υπόθεση αυτή ξεπέρασε τα σύνορα της Ελλάδας.

Στο εξωτερικό σημειώθηκαν διαμαρτυρίες από διανοούμενους μεταξύ αυτών οι Αϊνστάιν, Τόμας Μαν κλπ., ενώ σημειώθηκαν επεισόδια και στις ελληνικές πρεσβείες. Οι κινητοποιήσεις έφεραν αποτελέσματα, καθώς διεξήχθη νέα δίκη και στους κατηγο-

1. Μακεδονία 20/12/1930 αρ. φύλλ. 6630 έτος 21ον

2. Μακεδονικά Νέα 19/12/1930 αρ. φύλλ. 2182 έτος Ζ'

3. Για την ζωή και την δράση του Μάρκου Μαρκοβίτη δημοσιεύονται στη «Νιάουστα» στο τεύχος 143, καθώς και στο Βιβλίο του Στέργιου Αποστόλου «Η Κομματική Οργάνωση Νάουσας του ΚΚΕ και το Πανελλήνιο Αριστερό Κίνημα» σελ. 164, 194 και στο προσφάτως εκδοθέν βιβλίο του Μάριου Μαρκοβίτη «Όχι δεν είμαι εχθρός του λαού».

ρούμενους επιβλήθηκαν μικρότερες ποινές. Ο Μάρκος καταδικάστηκε σε πέντε χρόνια φυλάκιση.

Οι κάτοικοι της Νάουσας δεν έμειναν αμέτοχοι σε αυτή την μεγάλη κινητοποίηση. Έστειλαν επιστολή μέσω της οποίας ζητούσαν να δείξουν επείκεια στους δύο καταδικασμένους σε θάνατο στρατιώτες. Η επιστολή στάλθηκε στον πρόεδρο της Δημοκρατίας, στην κυβέρνηση, στον Μητροπολίτη Αθηνών, στους πολιτικούς αρχηγούς των κομμάτων και στους υπουργούς Παπαναστασίου, Κονδύλη, Τσαλδάρη, Καφαντάρη, Ζαβιτσιάνο. Επίσης, στον πρύτανη Πανεπιστημίου Αθηνών, στον πρόεδρο Συνδέσμου Δικαιωμάτων Ανθρώπου, στις Ενώσεις Συντακτών Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Το κείμενο της επιστολής έχει ως εξής:

«Λαμβάνομεν την τιμήν να παρακαλέσωμεν θερμώς όπως ευαρεστούμενοι και χάριν του αθάνατου γοήτρου της ελευθέρας Ελληνικής Φυλής και δι' ευγενή δικαίωσιν των υψηλών ανθρωπιστικών ιδεωδών εξασκήσετε κύρος και επιβολήν γμών όπως κριθώσιν λίαν επιεικώς οι εις θάνατον καταδικασθέντες στρατιώται του Καλπακίου μεταξύ των οποίων και ο συμπολίτης ημών Μαρκοβίτης όντες βέβαιοι ότι μένει ακιλήδων το ελληνικόν όνομα και αγνός ο σφυριλατισμένος νεοπολιτισμός της αναγεννωμένης φιλότατης Πατρίδος στοργικώς τεινούσης χείρα βοήθειάς εις τα παρασυρθέντα τέκνα τα οποία πιθανώτατα αύριον να καταστώσι πιστοί υπηρέται των λαϊκών συμφερόντων των συνυφασμένων με την Μεγάλην Ιδέαν προς δόξαν του Ελληνισμού»

Εν Ναούσση Μακεδονίας
την 15-12-1930

Ακολουθούν οι υπογραφές
Ο Δήμαρχος Ναούσσης (Τ.Σ.) Γεώργιος Περδικάρης
Ο πρόεδρος του Δημοτικού Συμβου-

Το ψήφισμα των Ναουσαίων στο απόκομμα της εφημερίδας «Μακεδονικά Νέα» το 1930.

λίου Χρισ. Πετρίδης.
Γεώργιος Τύμης, Πρόεδρος Φιλοπροόδου Συλλόγου Νέων (η Αθηνά), πρόεδρος του Μουσικού Συλλόγου (ο Ορφεύς), Σύμβουλος της Ενώσεως Εφέδρων Υπαξιωματικών.
Ιωάννης Αδαμίδης, Πρόεδρος Πολυτέκνων Γονέων.
Κ. Αθανασίου, Πρόεδρος Εν. Εφέδρων Υπαξιωματικών.
Αντ. Μπουρδάνος, Δημ. Σύμβουλος.
Κ. Κυπρίτης, Πρόεδρος Συλλόγου Αυτοκινητιστών.
Γρ. Αρχοντοχωρίτης, Πρόεδρος Συλλ.

Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου.
Ι.Μ. Λαδάς, Πρόεδρος Σ. Ακτημόνων (Η Δήμητρα)
Γρ. Τούπος, Πρόεδρος Σ. των εξ Αμερικής Ναουσαίων.
Γ. Αλδάκος, Πρόεδρος Σ. Εμπόρων και απαντοπωλών.
Χρ. Παπαδόπουλος, Πρόεδρος Συλλ. των Αρτοποιών.
Δημ. Σουρλάμτας, Πρόεδρος Σ. Υποδηματοποιών
Ελισάβετ Γ. Κολτσάκη, Πρόεδρος Αγαθοεργού Αδελφότητος Κυριών
Περ. Χαρούλης, Πρόεδρος Γεωργοκτηματικού Πιστωτ. Συναιτερισμού.
Κ. Χατζηγηγοριάδης, Πρόεδρος Φιλόπτωχου Αδελφότητος.
Δημ. Χατζηδημητρίου, Φαρμακοποιός.
Γ. Μπούρας, Πρόεδρος Συλλ. Ραπτών.
Στ. Μάντισος, Πρόεδρος Συλλ. Κτηνοτρόφων.
Γ. Μέσκος, Αντιπρόεδρος Συλλ. Κρεοπωλών.
Ν. Δουλγερίκης, Ιατρός.
Ι. Ζιαμπούλης, Πρόεδρος Συλ. Γαλακτοπωλών.
Αστ. Μάμαλης, Πρόεδρος Αγροτικής Τραπέζης Κηπουρών.
Γ. Α. Κόκκινος, Απόφ. Πολιτικών Επιστημών Βερολίνου.
Επ. Γκαρνέτας, Πρόεδρος Σ. Μακεδονομάχων (Παύλος Μελάς).
Αν. Δημητριάδης, Πρόεδρος Αθλ. Συλλόγου (ο Αχιλλεύς).
Θωμάς Αρνής, Πρόεδρος Συλλόγου Φιλελευθέρων.
Πίστη Α. Κοκκίνου, Πρόεδρος Συλλ. Δεσποινίδων (Η Μέριμνα).
Αν. Τερζόπουλος, Πρόεδρος Κεντρ. Συνδέσμου Προσφύγων (Η Ένωσις)
Αντ. Ρίζος, Πρόεδρος Σ. Μαραγκών και Κτιστών (Οι ταξίαρχαι).
Κ. Παπανάνος, Πρόεδρος Θρησκευτικού Συλ. (Ο Αγ. Θεοφάνης)
Στ. Μερτζιανής, Πρόεδρος Παμπροσφυγικού συλλόγου (Η Αποκατάστασις).
Διά την ακρίβειαν του κειμένου και των υπογραφών Γεώργιος Τύμης Απόφ. Πολιτικών Επιστημών των Παρισίων. ■

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Ι.Φ.Δ. ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΟ ΡΟΔΑΚΙΝΟ

Το Ινστιτούτο, πριν από την ίδρυσή του, λειτούργησε ως «Φυτώριο Αμερικανικής Αμπέλου», βάσει του άρθρου 12 του Νόμου 2488/1920, από το 1920-1954. Μετά την επιτυχή εκπλήρωση της αποστολής του, ως Φυτώριο για την προστασία της Ελληνικής Αμπελοκαλλιέργειας από την φυλλοξήρα, λειτούργησε ως «Δενδροκομικός Σταθμός» του Υπουργείου Γεωργίας βάσει του Β.Δ. 10/20-8-54, από το 1954-1961.

γράφει ο
Θωμάς Σωτηρόπουλος

Το «Ινστιτούτο Δενδροκομίας» ιδρύθηκε το 1961 με έδρα τη Νάουσα, λόγω της αύξησης των αναγκών σε δενδροκομική έρευνα, και μετονομάστηκε σε «Ινστιτούτο Φυλλοβόλων

Δένδρων» το 1977 (Π.Δ. 433/77, Φ.Ε.Κ. 133,Τ.Α'). Κατόπιν, το 1989 εντάχθηκε στο Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας (ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε.) με τα ίδια αντικείμενα έρευνας (Νόμος 1845, Φ.Ε.Κ. 102, Τεύ-

χος Α', 26 Απριλίου 1989, 288611/21-8-90 Κοινή Υπουργική Απόφαση).

Με τη με αριθμ. 118763/10.10.2011 Κοινή Υπουργική Απόφαση των Υπουργών Οικονομικών & Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων, το ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. συγχωνεύτηκε στον Ελληνικό Γεωργικό Οργανισμό «ΔΗΜΗΤΡΑ» (ΕΛΓΟ «ΔΗΜΗΤΡΑ») μαζί με τρεις άλλους οργανισμούς (Οργανισμός Πιστοποίησης & Επίβλεψης Γεωργικών Προϊόντων, ΟΠΕΓΕΠ-AGROCERT, Οργανισμός Γεωργικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης & Αποκατάστασης (ΟΓΕΕΚΑ «ΔΗΜΗΤΡΑ») και Ελληνικός Οργανισμός Γάλακτος & Κρέατος, ΕΛΟΓΑΚ).

Γενικά για το έργο του Ινστιτούτου

Κατά τα χρόνια λειτουργίας του, το Ινστιτούτο Φυλλοβόλων Δένδρων ασχολήθηκε με όλα τα αντικείμενα έρευνας της αρμοδιότητάς του και με τα εξής είδη οπωροφόρων:

Από τα πυρηνόκαρπα: τη ροδακινιά, τη νεκταρινιά, τη βερικοκιά, την κερασιά και τη δαμασκηνιά.

Από τα γιγαρτόκαρπα: τη μηλιά, την αχλαδιά και την κυδωνιά.

Από τα ακρόδρυα: την αμυγδαλιά, την καρυδιά, τη λεπτοκαρυά και τη φιστικιά.

Κατά τα χρόνια λειτουργίας του, το Ινστιτούτο Φυλλοβόλων Δένδρων ασχολήθηκε με όλα τα αντικείμενα έρευνας των φυλλοβόλων οπωροφόρων ειδών.

- Αξιολόγησε χιλιάδες ποικιλίες και υποκείμενα φυλλοβόλων οπωροφόρων και εισηγήθηκε για τη διάδοση των κατάλληλων για τις ελληνικές εδαφοκλιματικές συνθήκες.
- Δημιούργησε πολλές ποικιλίες και υποκείμενα.
- Μελέτησε τον αγενή πολλαπλασια-

σμό πολλών υποκειμένων φυλλοβόλων οπωροφόρων.

- Σε συνεργασία με άλλα ιδρύματα, ασχολήθηκε με την επίλυση προβλημάτων θρέψης, συμφωνίας ποικιλιών-υποκειμένων, ασθενειών και τεχνικών καλλιέργειας.
 - Ασχολήθηκε με την επισήμανση, συλλογή και αξιολόγηση γενετικού υλικού φυλλοβόλων οπωροφόρων που κινδύνευε να χαθεί.
 - Συνεργάστηκε με 50 και πλέον ερευνητικά ιδρύματα του εσωτερικού και εξωτερικού.
 - Ασχολήθηκε σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Τεχνολογίας με τους μετασλλεκτικούς χειρισμούς, την τεχνολογία και τη συντήρηση των καρπών.
 - Ασχολείται με την διατήρηση άνοσου πολλαπλασιαστικού υλικού.
 - Ασχολείται με την διατήρηση του γενετικού υλικού ποικιλιών και υποκειμένων στον αγρό σε ειδικές συλλογές.
 - Ασχολείται με την διεκπεραίωση Εθνικών και Ευρωπαϊκών ερευνητικών προγραμμάτων.
 - Βοηθάει στην επίλυση προβλημάτων φυτοπροστασίας που προκύπτουν κατά τη διάρκεια την παραγωγικής διαδικασίας
- Ορισμένα από τα σημαντικά επιτεύγματα του ΙΦΔ (επιγραμματικά):

Καλλιέργεια αμυγδαλιάς. Το 1964 εγκαταστάθηκαν διάφορες ποικιλίες και αξιολογήθηκαν για τον εκσυγχρονισμό της καλλιέργειας από τον κ. Δ. Στυλιανίδη. Επίσης, έγιναν δοκιμές

του υποκειμένου GF 677.

Καλλιέργεια αχλαδιάς. Στα τέλη της δεκαετίας του '60 ξεκίνησε το πρόγραμμα δημιουργίας νέων ποικιλιών από τον αείμνηστο Γ. Συργιαννίδη με έμφαση τη γενετική βελτίωση της Ελληνικής ποικιλίας «Κοντούλα». Δημιουργήθηκαν αρκετές αξιόλογες ποικιλίες (Καλλιόπη, Συργιαννίδης, Βεργίνα) και άλλες που διατηρούνται ως γενετικό υλικό.

Καλλιέργεια μηλιάς. Στα τέλη της δεκαετίας του '70 ξεκίνησε το πρόγραμμα δημιουργίας νέων ποικιλιών από τον Γ. Συργιαννίδη. Ποικιλίες που δημιουργήθηκαν και κρίνονται αξιόλογες για διάδοση είναι οι ποικιλίες «Μυρτώ» και «Μυράντα». Καθοριστική ήταν και η προσφορά του αείμνηστου Οδυσσέα Ντινόπουλου αναφορικά με τη διάδοση ποικιλιών στον κάμπο της Ημαθίας και της Πέλλας όπως οι Granny Smith, Jonagold κ.ά.

Καλλιέργεια βερικοκιάς. Στις αρχές της δεκαετίας του '70 ξεκίνησε από τον κ. Γ. Συργιαννίδη το πρόγραμμα δημιουργίας ανθεκτικών ποικιλιών βερικοκιάς στην ίωση Sharka. Οι ποικιλίες Stella και Early Orange εμφάνισαν ανθεκτικότητα και έτσι ξεκίνησαν ελεγχόμενες διασταυρώσεις. Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκαν οι πρώτες ανθεκτικές ποικιλίες στην Ελλάδα. Αργότερα, από την κ. Ε. Καραγιάννη στο παράρτημα του ΙΦΔ στη Σκύδρα, δημιουργήθηκαν περισσότερα από επτά χιλιάδες υβρίδια από ελεγχόμενες διασταυρώσεις μεταξύ των ελληνικών και των ξένων ανθεκτικών στη Sharka ποικιλιών βερικοκιάς. Επιλέχθηκαν εκείνα τα ανθεκτικά στη Sharka υβρίδια που συγκέντρωναν και άλλα επιθυμητά χαρακτηριστικά (αυτογόνιμες, υψηλή παραγωγή, καλή ποιότητα καρπού, κλιμάκωση στην ωρίμαση

..κατά τα χρόνια λειτουργίας του, το Ινστιτούτο Φυλλοβόλων Δένδρων ασχολήθηκε με όλα τα αντικείμενα έρευνας των φυλλοβόλων οπωροφόρων ειδών...

κ.ά.) ώστε να αποτελέσουν τις νέες ελληνικές ποικιλίες βερικοκιάς όπως: οι πρώιμες «Τύρβη» και «Νεράδα», οι μεσοπρώιμες «Νόστος» και «Νεφέλη», η όψιμη «Νηρηίς».

Καλλιέργεια κερασιάς. Έχουν εισαχθεί υποσχόμενες ποικιλίες από το εξωτερικό για αξιολόγηση αυτών στις συνθήκες της χώρας μας. Αξιολογήθηκαν 131 ποικιλίες κερασιάς και 25 ποικιλίες βυσσινιάς. Επίσης, αξιολογήθηκαν 38 ποικιλίες εγχώριας προέλευσης. Στη δεκαετία του '90 ξεκίνησε από τον κ. Ι. Χατζηχαρίση προσπάθεια δημιουργίας νέων ποικιλιών κερασιάς από ελεγχόμενες διασταυρώσεις και χρήση γονέων με επιθυμητά χαρακτηριστικά, καθώς και με τη χρήση ελεύθερων επικονιάσεων ποικιλιών με εμπορικά χαρακτηριστικά. Δημιουργήθηκαν 92 υποσχόμενα υβρίδια εκ των οποίων τα 6 έφτασαν σε επίπεδο τελικών δοκιμών σε συνθήκες εντατικών, εμπορικών οπωρώνων. Τα δύο από αυτά τα υβρίδια είναι αυτογόνιμα, γεγονός που επιτυγχάνεται για πρώτη φορά στη χώρα μας.

Αναφορικά με τη **ροδακινιά** που είναι η **πλέον σημαντική** καλλιέργεια στους νομούς Ημαθίας και Πέλλας, τα σημαντικότερα επιτεύγματα του ΙΦΔ συνοψίζονται στα εξής:

- Εισαγωγή ποικιλιών συμπηρύνων ροδακίνων ξεκινώντας από το 1963. Μέχρι εκείνη την εποχή χρησιμοποιούνταν η ποικιλία Elberta για κονσερβοποίηση. Τα πρώτα δενδρύλλια εισήχθησαν από τις ΗΠΑ. Το 1964 με τη συνεργασία της Αγροτικής Τράπεζας εισήχθησαν και εμβόλια. Σε πρώτο στάδιο μελετήθηκαν και αξιολογήθηκαν οι ποικιλίες κάτω από τις Ελληνικές εδαφοκλιματικές συνθήκες και σταδιακά ξεκίνησε και η διάδοσή τους. Οι γεωπόνοι που ασχολήθηκαν

Το Ι.Φ.Δ. έχει δημιουργήσει υβρίδια κερασιάς σε τελικό στάδιο δοκιμής πρώτη φορά στην Ελλάδα.

εκείνη την περίοδο ήταν οι Δοξόπουλος, Ηλιάδης και Φρονίστας. Σήμερα η Ελλάδα είναι πρωτοπόρος στην παραγωγή κομπόστας.

Όλες οι ποικιλίες ελέγχονταν από το ΙΦΔ και έπειτα προχωρούσε η διάδοσή τους με αποτέλεσμα να υπάρχει προστασία των παραγωγών από τη φύτευση ποικιλιών που δεν προσαρμόζονται στις ελληνικές συνθήκες ή που παρουσιάζουν διάφορα προβλήματα.

- Αντιμετώπιση του προβλήματος χλώρωσης σιδήρου-επαναφυτεύσεων. Το πρόβλημα της έλλειψης σιδήρου και των επαναφυτεύσεων ήταν πολύ έντονο στις αρχές της δεκαετίας του '60. Ο τότε διευθυντής του ΙΦΔ κ. Γ. Συργιαννίδης ευρισκόμενος στη Γαλλία μελέτησε τη ριζοβολία του υποκειμένου GF677. Το 1967 έστειλε φυτά στην Ελλάδα και έγινε η πρώτη μητρική φυτεία στο ΙΦΔ. Τις επόμενες χρονιές εγκαταστάθηκαν πειραματικοί αγροί στην περιοχή του Κοπανού όπου αποδείχθηκε η αξία του υποκειμένου GF677 και λύθηκε έτσι το πρόβλημα της έλλειψης σιδή-

ρου και των επαναφυτεύσεων.

- Το ΙΦΔ σε συνεργασία με το Μπενάκειο Φυτοπαθολογικό Ινστιτούτο από τις αρχές της δεκαετίας του '70 μελέτησαν το μύκητα φυτόφθορα που προσβάλλει τη ροδακινιά (φυλές, εποχές δράσης και τρόπους αντιμετώπισής του).

- Το ΙΦΔ σε συνεργασία με το Μπενάκειο Φυτοπαθολογικό Ινστιτούτο μελέτησαν το πρόβλημα του βακτηριακού καρκίνου των ριζών και προέβησαν στη βιολογική αντιμετώπισή του με το σκεύασμα K-84.

- Εξεύρεση νέων υποκειμένων εναλλακτικών του GF P77 όπως το Ι.Φ.Δ.-PR204/84 και Ι.Φ.Δ.-ΚΙΔ2. Ειδικότερα, το υποκείμενο PR 204/84 είναι υβρίδιο μεταξύ ροδακινιάς και αμυγδαλιάς και επιλέχθηκε από τους κ. Τσιπουρίδη και Χατζηχαρίση. Είναι εναλλακτικό υποκείμενο του GF 677 καθώς προσαρμόζεται καλά σε ασβεστούχα εδάφη, σε εδάφη χαμηλής γονιμότητας, σε ξηροθερμικές κλιματικές συνθήκες και είναι ανθεκτικότερο από το GF 677 στους μύκητες Phytophthora,

Στην καλλιέργεια της ροδακινιάς στην περιοχή μας το Ινστιτούτο επέδειξε σημαντικά επιτεύγματα.

Verticillium dahliae καθώς και στον βακτηριακό καρκίνο των ριζών (*Agrobacterium tumefaciens*).

- Το 1980 ξεκίνησε το πρόγραμμα δημιουργίας συμπύρνων ποικιλιών ροδακινιάς με αυτογονιμοποίηση της ποικιλίας Andross από τον πρώην διευθυντή του ΙΦΔ κ. Δ. Στυλιανίδη με σκοπό τη δημιουργία νέων ποικιλιών για την καλύτερη κλιμάκωση της παραγωγής. Αξιόλογες ποικιλίες που προήλθαν είναι η A37 που ήδη έχει μπει στην παραγωγική διαδικασία και η όψιμη E45.

- Αξιολόγηση όλων των συμπύρνων ποικιλιών μετά από τεχνολογικό έλεγχο σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Γεωργικών Προϊόντων στο εργοστάσιο Βέρμιο-Νάουσα.

- Εισαγωγή νέων ποικιλιών για κονσερβοποίηση. Η ποικιλία Κατερίνα εισήχθη από το ΙΦΔ από τη Γαλλία, αξιολογήθηκε και αποδείχτηκε εξαιρετικής ποιότητας, παραγωγική και

ανθεκτική σε χαμηλές θερμοκρασίες.

- Πειραματικοί λίπανσης. Κατά τη δεκαετία του '70, εγκαταστάθηκαν οι πρώτοι συστηματικοί πειραματικοί αγροί λίπανσης στο αγρόκτημα της Σκύδρας από τον κ. Χατζηθεοδώρου για την αξιολόγηση της λίπανσης των ποικιλιών Red Haven και Spring Time με οργανική ουσία, άζωτο, φώσφορο, κάλιο καθώς και διάφορους συνδυασμούς αυτών. Αξιοσημείωτο είναι ότι η διάρκεια των πειραματικών και η λήψη παρατηρήσεων διήρκεσαν από τη χρονιά της φύτευσης μέχρι το πέρας της παραγωγικής ζωής των δένδρων.

- Μέσω των ερευνητικών προγραμμάτων ΕΠΕΤ II (1995-1998) και ΕΠΑΝ ΤΡ14 (2004-2008) μελετήθηκε η τεχνολογία εφαρμογής του Συστήματος της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης με έμφαση την εύρεση κατάλληλων ποικιλιών, την ορθολογική λίπανση και άρδευση, την ορθολογική αντι-

μετώπιση εχθρών και ασθενειών, καθώς και την επίδραση εφαρμογής διαφορετικών κλαδευμάτων και αραιώματος στην ποιότητα των καρπών.

- Τέλος, το ΙΦΔ βρίσκεται σε συνεργασία με συνεταιριστικούς φορείς της περιοχής, ιδιώτες γεωπόνους και εταιρείες του κλάδου προσπαθώντας να επιλύσει δενδροκομικά προβλήματα που προκύπτουν. Επίσης, μεταφέρει τα αποτελέσματα ερευνητικών εργασιών που έχουν γίνει κατά τη διάρκεια των τρεχουσών ερευνητικών προγραμμάτων στις κλιματικές συνθήκες της Ελλάδας στους παραγωγούς και γεωπόνους κατά τη διάρκεια συνεδρίων, ημερίδων, δημοσιευμένων εργασιών κτλ.

Η μεγάλη συμβολή του Ι.Φ.Δ. στην Ελληνική δενδροκομία φαίνεται από το γεγονός ότι το 80% της παραγωγής φυλλοβόλων οπωροφόρων παράγεται στην περιοχή που βρίσκεται το Ι.Φ.Δ. και τα αγροκτήματά του (Νάουσα, Μακροχώρι Βέροιας, και Σκύδρα Ν. Πέλλας).

Ο ρόλος του Τμήματος Φυλλοβόλων Οπωροφόρων Δένδρων Νάουσας (πρώην Ινστιτούτο Φυλλοβόλων Δένδρων) του Ινστιτούτου Γενετικής Βελτίωσης και Φυτογενετικών Πόρων, παραμένει σημαντικός και αναγκαίος όσο ποτέ, λόγω των νέων προκλήσεων και προβλημάτων που εμφανίζονται συνεχώς, ιδιαίτερα για τις Αντιπεριφέρειες Πέλλας και Ημαθίας, που εδράζεται παραδοσιακά η δυναμική δενδροκομία της χώρας μας. Γι' αυτό το λόγο, η ενίσχυσή του με προσωπικό και η χρηματοδότησή του κρίνεται απαραίτητη για να μπορέσει να επιτελέσει το ρόλο του στο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον. **■**

* Ομιλία που πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της ημερίδας «Η αγροτική ανάπτυξη στο Δήμο Σκύδρας» που συνδιοργάνωσε ο ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ και ο Δήμος Σκύδρας.

ΤΟ ΜΑΓΝΗΣΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΑΣΒΕΣΤΙΟ ΣΤΟ ΠΟΣΙΜΟ ΝΕΡΟ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

Γράφουν οι Δ. Στυλιανίδης, Θ. Σωτηρόπουλος, Π. Ψωμάς

Το μαγνήσιο είναι ένα ανόργανο θρεπτικό στοιχείο το οποίο θεωρείται ως το στοιχείο της ζωής, γιατί συμμετέχει στο μόριο της χλωροφύλλης χωρίς την οποίαν δεν θα υπήρχε ζωή. Πέρα από αυτήν την ιδιότητά του το μαγνήσιο θεωρείται το σωσίβιο της καρδιάς, γιατί αποτρέπει τη θρόμβωση της στεφανιαίας, που αποτελεί την ασθένεια του αιώνα.

Το μαγνήσιο είναι ο συντελεστής του σχηματισμού της βιταμίνης Κ που ρυθμίζει την πήξη του αίματος.

Είναι επίσης απαραίτητο στις αντιδράσεις μετασχηματισμού του φωσφόρου στα φυτά και στην μεταφορά των λιπαρών οξέων στους διάφορους σπόρους από τους οποίους παίρνονται τα σπορέλαια. Ο άνθρωπος λαμβάνει το 27% των αναγκών του από το νερό: Για τους λόγους αυτούς, το μαγνήσιο μετριέται στο πόσιμο νερό για να εκτιμηθεί η συμβολή του στην υγεία των ανθρώπων. Έγιναν σχετικές μετρήσεις στο πόσιμο νερό της Βέροιας, από τις οποίες φάνηκε ότι το μαγνήσιο βρίσκεται μεν πάνω από το κατώτερο όριο επάρκειας, αλλά όχι τόσο όσο θα επιθυμούσαμε, (13.5, 13.8, 14mg/L), όταν το κατώτερο επίπεδο επάρκειας είναι 10mg/L. Προχωρήσαμε στην ανάλυση ενός δείγματος πόσιμου νερού από τη Νάουσα, συγκρίνοντάς το με ένα δείγμα από τη Βέροια. Από την ανάλυση αυτή και τη σύγκρισή της με την αντίστοιχη του νερού της Βέροιας φάνηκε μια σαφής υπεροχή του μαγνησίου στο νερό της Νάουσας.

Mg/mg/LCa/mg/LMg/Ca

Νερό της Νάουσας: 22740.29

Νερό της Βέροιας: 14720.19

Πέρα από την απόλυτη τιμή του μαγνησίου και του ασβεστίου μετριέται και η σχέση Mg/Ca. Όσο μεγαλύτερη είναι αυτή η σχέση, τόσο πιο αποτελεσματική η προστασία της καρδιάς. Η υπεροχή του μαγνησίου στο νερό της Νάουσας κατά 8mg/L και

της σχέσης Mg/Ca κατά 10 μονάδες υποδηλώνουν την σαφή ποιοτική υπεροχή του νερού της Νάουσας ως προς τα στοιχεία αυτά.

Στα πλαίσια μιας εργασίας στην οποίαν μετρήθηκαν τα ανόργανα θρεπτικά στοιχεία σε φρούτα, ακρόδρυα και σπόρους, μετρήθηκε το μαγνήσιο σε τέσσερα δείγματα καστώνων από τις περιοχές: Φυτειά Ημαθίας, Πιερία, Ζαγοράς Πηλίου και Νάουσας. Τα κάστανα της Νάουσας είχαν την υψηλότερη τιμή (0.45%), τα κάστανα της Φυτειάς 0.28%, της Πιερίας 0.34% και της Ζαγοράς Πηλίου 0.20%.

Αλλά και από μετρήσεις του pH που έγιναν πριν από πολλά χρόνια, η τιμή του σε ορισμένες περιοχές έφθανε το 8.8 που οφείλεται στην ύπαρξη μαγνησίου στο έδαφος σε μεγάλη ποσότητα. Όλες αυτές οι ενδείξεις υποδηλώνουν ότι το μαγνήσιο υπάρχει στη Νάουσα, τόσο στα εδάφη διαφόρων περιοχών, όσο και στο πόσιμο νερό. Να λοιπόν μια ευκαιρία για την ανάδειξη της ποιοτικής υπεροχής των διαφόρων προϊόντων που καλλιεργούνται στα εδάφη αυτά και αρδεύονται με τέτοια νερά. ■

βιβλία που δεν πρέπει να λείπουν από τη βιβλιοθήκη σας...

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΛΑΧΟΥ

Η ΑΝΑΦΟΡΑ ΜΟΥ

Μια ιδιαίτερως ενδιαφέρουσα αφήγηση του για πέντε τετραετίες Δημάρχου Νάουσας, που φωτίζει πολλές πτυχές της σύγχρονης ιστορίας της πόλης, αλλά και της Ελλάδας γενικότερα.

σελ.: 318

τιμή: 10€

ΑΡΧΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΒΕΡΜΙΟΥ

Συλλογή χειρογράφων των πρωταγωνιστών του Μακεδονικού Αγώνα στην περιοχή του Βερμίου και ειδικότερα στη Νάουσα κατά την περίοδο 1904-1908. Τα έγγραφα αφορούν γεγονότα και πρόσωπα που εμπλέκονται στη διεξαγωγή του αγώνα.

σελ.: 512

τιμή: 20€

ΕΠΙΜ. ΚΩΣΤΑ ΛΑΠΑΒΙΤΣΑ

ΙΣΧΝΟΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ

Συλλογή επιστημονικών μελετών που αφορούν την ανάπτυξη του καπιταλισμού στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Επίκεντρο του ενδιαφέροντος η πόλη της Νάουσας που διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην καπιταλιστική ανάπτυξη.

σελ.: 260

τιμή: 15€

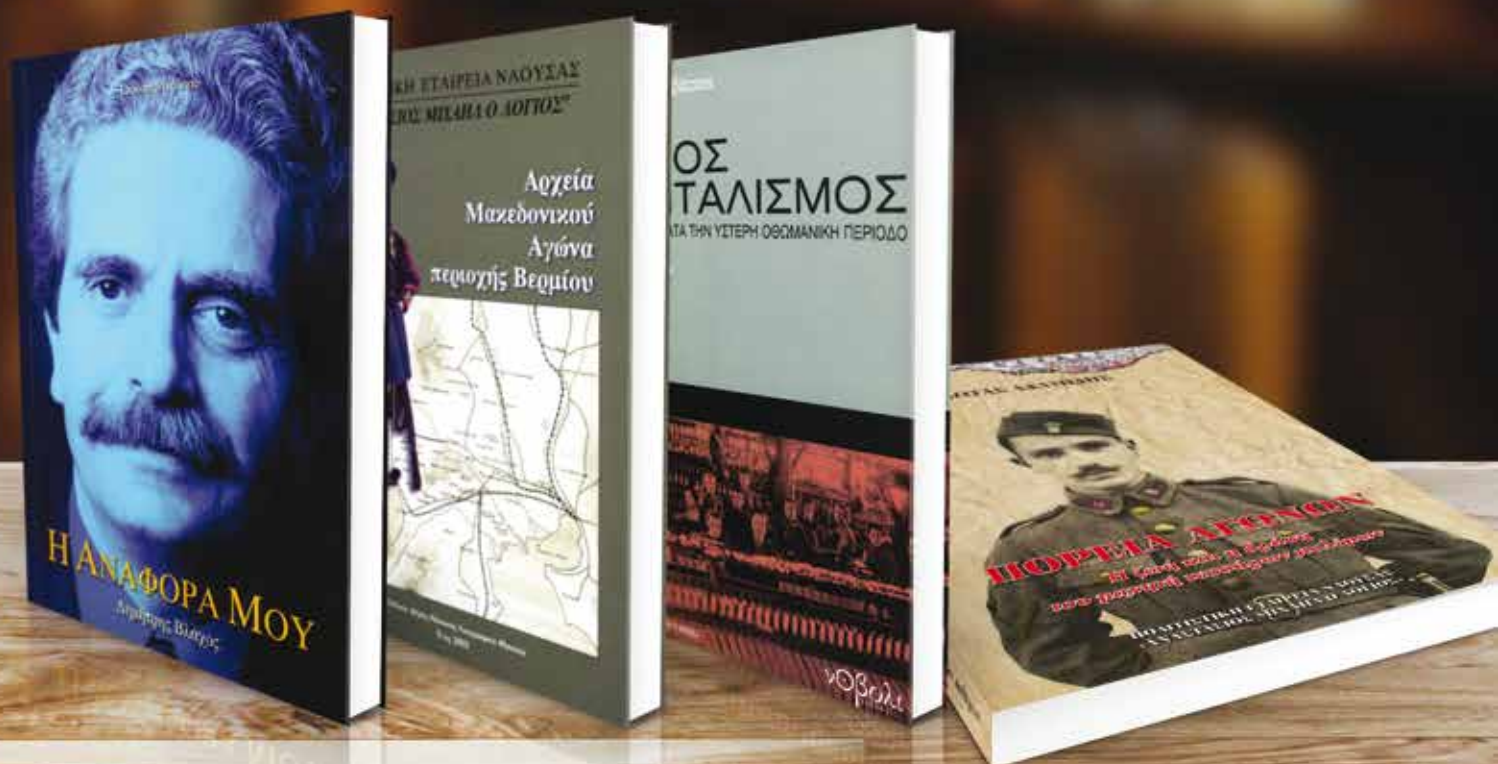
ΦΙΛΩΤΑ ΑΔΑΜΙΔΗ

ΠΟΡΕΙΑ ΑΓΩΝΩΝ

Η ζωή και η δράση του μαχητή τεσσάρων πολέμων Φιλώτα Αδαμίδα (Καπετάν Κατσώνη). Στο ερώτημα: «υπήρχε άλλη διέξοδος;», ύστερα από προσωπικές εμπειρίες και ιστορικά γεγονότα, ναι υπήρχε: ειρηνική, πολιτική, δημοκρατική, κοινοβουλευτική.

σελ.: 328

τιμή: 10€

βιβλία που δεν πρέπει να λείπουν από τη βιβλιοθήκη σας...

ΝΑΟΥΣΑ, 19ος-20ος ΑΙΩΝΑΣ

Συλλογικό έργο που παρουσιάζει πτυχές της ιστορίας της πόλης μετά την καταστροφή της το 1822 και μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

σελ.: 414
τιμή: 20€ (χαρτόδετο)
25€ (πανόδετο)

ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ ΣΤΟΥΓΙΑΝΝΑΚΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ

Η ιστορία της Πόλεως Ναούσης από την ίδρυσή της μέχρι την καταστροφή της το 1822.

(ΚΑΤΑ ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ
ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Δ. ΠΛΑΤΑΡΙΔΗ)

σελ.: 270
τιμή: 10€

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΒΑΛΣΑΜΙΔΗ

ΝΑΟΥΣΑ 1906-1922 (Α' & Β' ΜΕΡΟΣ)

Ιστορικά γεγονότα και η γενική επικρατούσα κατάσταση στη Νάουσα κατά την περίοδο 1906-1922 με βάση το διασωθέν πρωτογενές υλικό από τους κώδικες της ορθοδόξου ελληνικής κοινότητας της Νάουσας.

σελ.: 352, τιμή: 10€
(ο κάθε τόμος)

ΣΤΕΡΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ (ΤΟΜΟΣ Β')

Η έκδοση περιλαμβάνει μελέτες και άρθρα του συγγραφέα και αποτελεί σημαντική συμβολή στον εμπλουτισμό της βιβλιογραφίας για τη Νάουσα και το ιστορικό παρελθόν της με συνοδεία πληθώρας πηγών και πλούσια βιβλιογραφία.

σελ.: 442
τιμή: 15€

